

Видавництво
Національного музею-заповідника
українського гончарства в Опішному
"Українське Народознавство"

Опішне

1994

Україна

БКБ 83.34

р 79

Ця книга є найповнішою збіркою листів класика української літератури Івана Котляревського до різних осіб та установ і листів до нього від письменників, істориків, адміністративних і церковних діячів та родичів. Уміщено в ній також листи тих осіб, що цікавилися Котляревським після його смерті.

Досі частина листування Івана Котляревського друкувалася лише в збірках творів письменника. Окремі листи були вміщені в періодичних виданнях різного часу. Читач знайде в книзі й цілком нові листи та докладні коментарі до них. Збірка листів стане в пригоді не лише дослідникам життя і творчості Івана Котляревського, а й викладачам, студентам та учням вищих і середніх навчальних закладів, всім, кому дороге наше прекрасне письменство.

Видання є першим у серії "Полтавська родина", що її започатковує відділ "Відродження духовності і національної культури" Полтавського обласного управління культури.

Наукове видання

Рецензент

кандидат

філологічних наук

Петро Загайко

Науковий редактор

Олесь Пошивайло

Літературний редактор

Надія Попсуєнко

Художник

Ганна Грибан

Комп'ютерний набір

Інна Половникова

Макет і верстка

Інна Половникова

Юрко Пошивайло

Художній редактор

Юрко Пошивайло

Директор випуску

Ігор Пошивайло

Institut für Slawistik
Fachbibliothek

Domstraße 9-11

17437 Greifswald

ISBN 5-7707—6350—7

Відповідальність за правильність
цитування й опублікування листів,
посилання на джерела,
написання власних імен
і географічних назв
повністю лежить
на упоряднику книги

ЕПІСТОЛЯРІЯ ПЕРШОГО КЛАСИКА

Листування того чи іншого письменника завжди є важливим джерелом, з якого біографи і дослідники творчості черпають не лише, мовити б, цінні факти, а часом просто єдиний у своєму роді біографічний матеріал.

Наприклад, значення епістолярії Тараса Шевченка для вивчення його еволюційного світогляду, становлення характеру, розв'язання творчих проблем незаперечно велике¹. Листи Івана Франка, Лесі Українки, Панаса Мирного, Миколи Лисенка та інших діячів літератури, мистецтва, науки мають велику суспільно-громадську і культурну цінність.

Листування Івана Котляревського, як окрема тема, досі не привертало увагу дослідників. Між тим — воно є вартісним не лише з боку біографічного. У даному разі можна говорити про листування Івана Котляревського як про вагомий частку української епістолярії ще на початку формування цього жанру (після Івана Вишенського, Григорія Сковороди та ін.).

Листів Івана Котляревського досі виявлено небагато. Частина їх, напевно, безповоротно загинула у вирі революцій і воєн. Також небагато збереглося

© Петро Ротач, упорядкування, вступна стаття та примітки, 1994

© Ганна Грибан, художнє оформлення, 1994

© Інна Половникова, Юрко Пошивайло, макет, 1994

листів, надісланих поетові його кореспондентами. Люди, які одразу по смерті письменника розбирали його архів, ще не усвідомлювали цінности його епістолярної частини. З листа Левка Боровиковського до І. Срезневського дізнаємося, що його особисто цікавили в тому архіві лише рукописи літературних творів².

Однак не слід думати, ніби Іван Котляревський вів обмежене листування, чим і пояснюється його нечисельність. Навпаки, листування поета було активним. О.В.Терещенко, якому належить честь виявлення, збереження, а почасти й вивчення рукописів поета, писав: *«Він проводив велике листування з багатьма особами: з Свиньїним, Бантиш-Каменським, кн. Шаховським, деякими членами Російської академії, з князями Лобановим-Ростовським і Рєпніним, які його дуже шанували і любили»*³. Список кореспондентів можна поширити іменами Гнідича, Мельгунова, Погодіна, Ізмайлова, Срезневського.

Про спілкування Івана Котляревського з передовими діячами того часу свідчив перший біограф поета Степан Стеблін-Камінський, який мав ці відомості і від своїх батьків, що дружили з поетом, і з власних спостережень. Ґрунтовні знання Івана Котляревського в галузі української історії, народної творчости і побуту привертали до нього увагу багатьох російських і українських письменників, учених, діячів мистецтва.

У нього бували М.Мельгунов (1827), Тимко Падуро (1829), П.Свиньїн (1830), М.Погодін (разом із М.Щепкіним, 1829), В.Пассек і Ізм.Срезневський (обидва — в 1837 році). За деякими відомостями, до Котляревського навідувався і Микола Гоголь. З певністю можна сказати, що в нього бували В.Капніст, М.Цертелев, Є.Гребінка, П.Гулак-Артемовський. Одним словом, як каже С.Стеблін-Камінський, *«всі майже мандрівники і літератори, що відвідували Полтаву, бували в нього»*⁴. Котляревський листувався також з російським фольклористом І. Снегирьовим й надіслав йому українські прислів'я, про що останній відзначив у відповідній примітці до збірника *«Русские в своих пословицах»* (1831). Проте їхнє листування нам невідоме.

Як твердив один із сучасників Івана Котляревського, *«багато письменників російських, працюючи над творами, що стосувалися малоросійського краю і народу, листувалися з ним і мали від нього вичерпні, достовірні відомості та пояснення щодо їхніх запитань»*. Про це маємо застереження в передмові до 1-го видання *«Історії Малої Росії»* Д.Бантиша-Каменського⁵.

Той же С.Стеблін-Камінський згадував, що *«Микола Іванович Гнідич... по-дружньому ставився до Івана Петровича й обзивався до нього іноді листами»*⁶. До нас же не дійшов жодний лист

Гнідича. Можна припустити, що Котляревський не пильнував своєї кореспонденції. Але з більшою вірогідністю можна твердити, що частина листів з архіву Котляревського була втрачена вже після його смерті. Олександр Терещенко не без підстав писав, що «*І. П. Котляревський... залишив після своєї смерті багато рукописів, які невідомо де і по чийх руках ходять*»⁷.

Це, однак, стосується тих рукописів і тих паперів, які знаходилися раніше в архіві письменника. А взяти його листування з родичами. Принаймні відоме його листування з двоюрідною сестрою Ганною Скоробагач та її чоловіком. Проте жодного аркуша з цього листування ніхто не бачив. Більше того, Скоробагачі, як згадував Стеблін-Камінський (він чув про це від своєї матері), після смерті Котляревського забрали «*частину паперів і книг*» і вивезли не відомо куди (можливо, до Златополя, де служив тоді С. Скоробагач)⁸. Серед згаданих паперів могли бути дуже цінні листи.

Поза сумнівом, що Іван Котляревський в різних справах мав листовний зв'язок і з простими людьми. Тарас Шевченко, мабуть, мав на те певні підстави, коли увів до своєї повісті «Близнята» епізод листування Котляревського з родиною Никифора Сокири. Відомо, що Тарас Григорович не був схильний до вигадок, а дотримувався точності у використанні різних фактів із життя, які слугували йому в творчості.

У згаданій повісті Тарас Шевченко накидає контури одного листа Котляревського, привезеного Карлом Осиповичем на хутір Сокири біля Переяслава. «*Лист було писано по-малоросійському*»⁹, — зауважує автор, і це зауваження вельми красномовне: з князями Лобановим-Ростовським або Репніним, ба, навіть зі своєю родичкою Ганною Скоробагач, повністю зрусифікованою, він так би не листувався. «*Мужицькі слова*» слугували Котляревському при спілкуванні з представниками трудового народу та демократичної інтелігенції.

У листі до Н. Сокири Іван Петрович розповідає про Ватю і Зосю, над якими він опікувався в Полтаві, ділиться з їхніми батьками своїми спостереженнями за поведінкою і рисами дітей. «*Моя «Муха», — пише він, — щотижня наповнюється описом їх дитячих чудових якостей*»¹⁰.

До речі, про згадану «Муху». Ще й досі вважається, що «Полтавська муха» Котляревського — це рукописний журнал сатиричного спрямування¹¹. Але Шевченко не називає загадку «Муху» журналом. З подальшого тексту видно, що це «*тижневий щоденник*» або «*тижневий звіт*»¹². Що ж воно таке насправді?

Після того як П. Лобас розшукав листа Івана Котляревського до А. Трошинського від 23 грудня 1816 р. з додатком «*Зауважень про успіхи в науках, про якість і поведінку*» вихованців Будинку бідних

дворян, ключ до загадки, можна сказати, було знайдено. Ці «зауваження», як видно, були взяті Котляревським із щоденника спостережень за навчанням та поведінкою дітей, найменовані «мухою».

Ось, наприклад, як ця «муха» на *«паскудство і ницість людську накидалась»*. В *«Зауваженнях»* проти Петра Леонтовича в графі *«які має успіхи в науках»* Котляревський написав: *«погані успіхи і через лінощі, і через малі здібності»*. А в графі: *«яких якостей поведінки»* — *«грубий, злий, упертий і від лякливості доброї поведінки»*. Яка це сатирично гостра, прямо-таки вбивча характеристика! А що стосується дітей Сокири, то, згадаймо, *«Муха»* щотижня наповнювалася *«описом їх... чудових якостей»*.

Розповідаючи далі про Ватю і Зосю, Котляревський писав батькам: *«Щоб ви про них не турбувалися: свята вони в мене проведуть. А на Святвечір з вечерєю пошлю їх до мого друга Н. У нього теж є діти, і вони там весело зустрінуть свято Різдва Христового»*¹³. І цей факт дуже вірогідний, бо за криптонімом Н. неважко вгадати родину щирого друга Івана Котляревського Павла Стебліна-Камінського. Отже й тут Шевченко не відступає від конкретного життєвого факту. Безперечно, він десь бачив і читав подібні листи Котляревського до простих людей. Як при цьому не згадати свідчення самого С.Стебліна-Камінського про те, що Іван Петрович

*«особливо вмів бути корисним козачому та іншим прошаркам — і словом, і ділом»*¹⁴. Никифор Сокира і був якраз із козачого стану.

Публікація епістолярії Івана Котляревського та використання її в біографічних статтях про поета починається одразу після його смерті, але тривалий час цей процес мав млявий і випадковий характер.

Уперше до листів Івана Котляревського (точніше, листів його кореспондентів) звернувся С.Стеблін-Камінський, працюючи над посмертними статтями про поета. Цей факт він сам засвідчив у своєму *«Щоденнику»*, записавши 13 листопада 1838 року: *«Весь день був зайнятий складанням детальної некрології Котл[яревського] для «Северной Пчелы», для чого взяв у батька деякі папери покійного та листи до нього літераторів»*¹⁵.

Пізніше рукописний архів письменника, у тому числі й листи, завдяки зусиллям О.Терещенка, було передано на збереження до Петербурзької публічної бібліотеки, де окремі дослідники час від часу користувалися ними. 1861 року журнал *«Основа»* подав підготовлену О.Терещенком першу публікацію двох листів — Котляревського до Бантиша-Каменського (1829) та Лобанова-Ростовського до Івана Котляревського (1815). Листи супроводжував короткий коментар.

Цікаві й інші деталі, наведені в біографічній статті *«Основи»* *«Іван Петрович Котляревський»* з ви-

користанням листів. Зокрема є тут посилання на розписку архимандрита Полтавського монастиря Гавриїла про прийняття ним від Котляревського в 1830 р. 717 примірників Св. письма, на основі чого постала можливість зробити висновок, що Іван Петрович був книгохранителем місцевого відділення Біблійського товариства. Коментується також офіційний лист Котляревського від 16 липня 1834 р. — «*прошеніє*» про звільнення від служби через хворобу. В статті подається перелік рукописних матеріалів з архіву Котляревського, де, між іншим, в пункті 3-му називались і «*різні листи, папери й акти іменні*», хоча, на жаль, без вказівки на те, чиї то листи і що за папери конкретно.

Справжнім початком опрацювання архіву Івана Котляревського можна вважати публікацію В.П.Горленка під назвою «*Із паперів І.П.Котляревського*», здійснену 1883 року в «*Киевской старине*». За словами Горленка, цей архів був «*в'язкою з п'яти зошитів*», що в 1858 році О.В.Терещенко «*подарував*» Петербурзькій імператорській бібліотеці.

Переглядаючи ці папери, Василь Горленко був здивований, що вони «*досі лишалися чомусь поза увагою біографів Котляревського*», і хоч сам він шукав тоді лише рукописи художніх творів поета, на честь йому слід віднести інтерес до листів і ділових документів. Виявивши в архіві лише два автографи Котляревського («*дві чорнові записки ділового зна-*

чення»), Горленко звернув увагу на «*листи до нього інших осіб*», переглянув їх і дав оцінку. На його думку, ці листи «*малюють ту цікаву епоху й ілюструють життєві та літературні стосунки поета*»¹⁶.

В.П.Горленко опублікував добірку листів Я.Лобанова-Ростовського, М.Рєпніна, Д.Бантиша-Каменського, О.Сомова, М.Мельгунова — деякі, щоправда, скорочено. Листи супроводжувались коротенькими заввагами на зразок: «*Лист (князя М.Г.Рєпніна від 25 травня 1820 року — П.Р.) стосується внутрішнього безладдя, яке панувало в трупі, і має очевидну мету підтримати за кулісами авторитет Котляревського*»¹⁷. До цієї публікації потрапив також лист Я.Лобанова від 4 вересня 1812 року, за своїм змістом пов'язаний з утворенням козачих полків в Україні, до чого був причетний і Котляревський. Незважаючи на відсутність адресата і на неслужбовий, іронічний тон листа (звідси й назва його — «*похвальний лист*»), Василь Горленко не зробив ніякої спроби пояснити цей загадковий факт. Змістом же своїм лист стає в суперечливість з визнаною розсудливістю і досвідом Котляревського у військовій справі. Важко поійняти віри, щоб генерал-губернатор кн. Лобанов-Ростовський, що завжди шанобливо ставився до Котляревського, міг дозволити собі нетактовність і грубощі щодо поета.

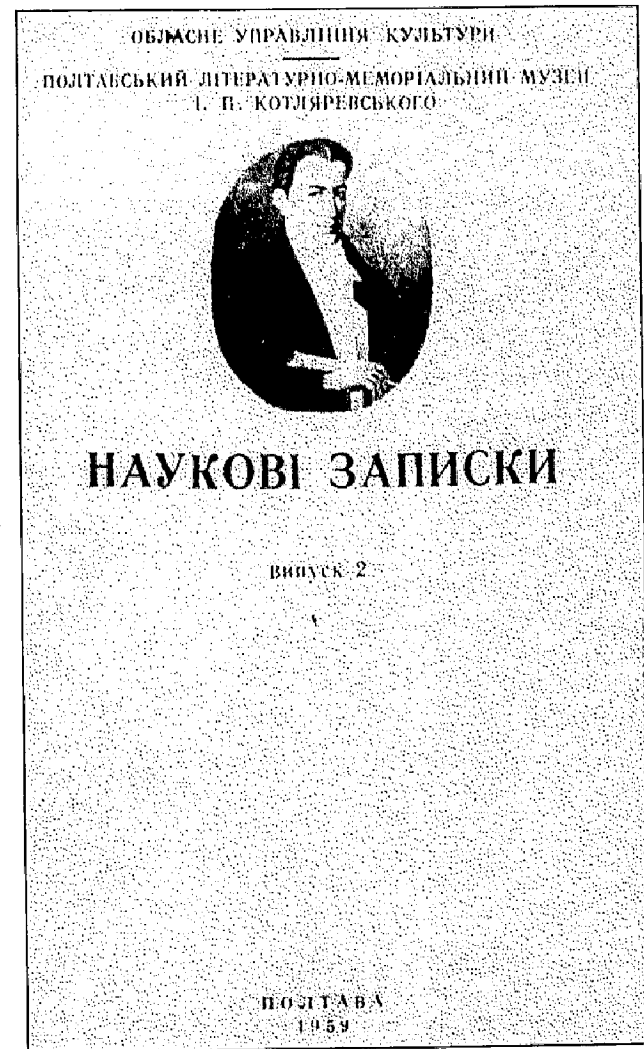
На жаль, В.П.Горленко провів тоді не досить пильну текстологічну роботу над листами, внаслідок

чого в його публікації виявилися пропуски, неточності і навіть явні помилки. Довіряючи авторитету Горленка (а він і справді був великий), дослідники пізнішого часу механічно повторювали помилки (як це в публікації А.Залашка стосовно листа Ореста Сомова). Така сила інерції.

Ці вади, однак, не зменшують значення виконаної Горленком праці. Заслужували на увагу коментарі до окремих листів. Оцінюючи, наприклад, послання О.Сомова до автора «Енеїди» як *«типове літературне базікання»*, Горленко все ж справедливо зауважує, що для *«загрозлого в провінційному захолюсті літератора»*, яким вважав Котляревського, лист із столиці збуджував розум, стимулював до праці. По ньому можна судити і про широту літературних інтересів Котляревського, яких він все ж не позбувся в полтавській глушині.

В.Горленко звернув також увагу на листи родинного значення, писані Г. і С.Скоробагачами. Прочитавши окремі місця з них, дослідник правильно зауважує, що вони відбивають *«рисю часу»*, але не можна погодитись із його загалом скептичною оцінкою родинної епістолярії Скоробагачів, яка ніби не варта й друку. Коли це листування почало публікуватись у «Наукових записках» Музею Івана Котляревського, то в ньому виявилось немало фактів, що поповнили біографічну скарбницю письменника.

Поважний внесок у вивчення біографії Івана Котляревського на основі документів полтавських



📖 Вигляд обкладинки «Наукових записок» Полтавського літературно-меморіального музею Івана Котляревського.

архівів зробив свого часу історик І.Павловський В «Киевской старине», «Трудах Полтавской ученой архивной комиссии» та в інших виданнях він опублікував понад десяток листів Котляревського до різних осіб і установ, що мали незаперечне біографічне значення. Ці листи вчений використав насамперед у своїх численних історіографічних та літературознавчих статтях («Участь Котляревського в формуванні малоросійських козачих полків в 1812 році», «Полтава в ХІХ столітті», «До біографії І.П.Котляревського» та ін.), які внесли чимало нового в розвиток котляревськознавства. Щедріше, ніж хто інший з дослідників творчості поета старого часу, Іван Павловський використав листування поета в біографічному нарисі «І.П.Котляревський», що був опублікований у 18-му томі праць Харківського історико-філологічного товариства, виданому на честь проф. Миколи Сумцова (окрема відбитка — Харків, 1908, 31 с.). У цьому дослідженні знаходимо повністю або в уривках принаймні 9 листів. На епістолярію Котляревського (у повній або частковій подачі) І.Павловський посилається і в своїй монографії «Полтава: Історичний нарис її як губернського міста в добу керівництва генерал-губернаторами (1802—1856)» (Полтава, 1910).

На публікації І.Павловського покликалися котляревськознавці радянської доби. Своїми знахідками цей історик збагатив епістолярний фонд Котляревсь-

кого, що мало неабияке значення при створенні наукового життєпису поета.

Та зусилля окремих ентузіастів у дореволюційний час були надто слабкими, щоб поставити справу збирання і вивчення листування Івана Котляревського на справді наукове підґрунтя. Майже протягом дев'яноста років після смерти поета ніякої активності тут не спостерігалось. І лише в 20-х роках намітився пильніший інтерес до наукового освоєння творчої спадщини першого клясика нової української літератури. Та це тривало недовго. З утвердженням тоталітарного режиму швидко завмерла, заморожена холодним вітром ідеологічного насильства, літературознавча наука, в тому числі й котляревськознавство. І тільки в 50-х роках, коли в Полтаві почав функціонувати Літературно-меморіальний музей Івана Котляревського, становище стало мінятися на краще. Музей, долаючи труднощі, почав збирання рукописних матеріалів письменника, а відтак і їх вивчення та публікацію в періодиці та наукових виданнях.

Першою за часом після революції епістолярною знахідкою був лист Івана Котляревського до Миколи Гнідича від 27 грудня 1821 року, виявлений серед рукописів Пушкінського Дому й опублікований 1923 року. Полтавські дослідники 20-х років Д.Граховецький, П.Пуцинський, О.Бузинний, М.Гніп, продовжуючи вивчати місцеві архіви, натрапили на низку службових і приватних листів Івана Котляревського та

близьких до нього осіб. Цінною виявилася добірка листів М.Г.Рєпніна до Котляревського, що відносились до часу розквіту Полтавського театру (1818—1821 роки). На їх основі О.Бузинний написав і видрукував у «Записках Полтавського ІНО» розвідку під назвою «До історії театру в Полтаві: Випуск із неволі М.С.Щепкіна» (1927), доповнивши, таким чином, тему, раніше розпочату І.Павловським.

Успішні пошуки невідомих листів Івана Котляревського провели в Ленінграді (тепер — Санкт-Петербург), Москві та Києві упорядники академічного 2-томника творів Івана Котляревського, випущеного в світ 1953 року. У цьому виданні з'явилося сім раніше не друкованих листів і шість вже відомих. Ця публікація значно розширила уявлення читачів про життя і творчу працю Котляревського. Листи поета до Ф.Глінки, І.Срезневського, І.Лисенкова та інших висвітлили його стосунки з «Вільним товариством російської словесности» та з видавцями того часу. Вони показали творчі наміри поета, характеризували його службові стосунки. При уважному читанні з листів виразно проступають риси Івана Котляревського як людини і як поета-громадянина. З них ми дізнаємося також про характер службових стосунків Котляревського, як і стосунків літературних чи мистецьких, а також і про ставлення до поета різних верств полтавської громадськості. «Чимала кількість фактів і листів з одного і з другого боку дає

достатній матеріал, щоб судити про характер цих взаємовідносин», — пише у монографії, присвяченій Івану Котляревському, проф. П.Волинський¹⁸.

1958 року Полтавський літературно-меморіальний музей Івана Котляревського започаткував видання «Наукових записок» (з 1965 року — «Матеріали Котляревських читань»), де, окрім статей про творчість поета, в рубриці «З архіву письменника» почалося оприлюднення зібраних музеєм рукописних скарбів, у тому числі й листів Котляревського.

Звідки надійшла до музею ця колекція? Виявилося, що це і є той рукописний архів Івана Котляревського, що його в середині XIX ст. розшукав у Полтаві О.Терещенко і передав на збереження в Публічну бібліотеку Петербурга. Майже через сто років, в той час, як музей готувався до відкриття, архів письменника в кількості 126 документів¹⁹ повернувся на батьківщину поета. Це ті самі «папери Котляревського», що переглядав у 80-х роках минулого століття В.П.Горленко і частково опублікував у журналі «Киевская старина». У повернутому архіві — листи, акти, розписки, квитанції, атестати, свідоцтва, господарські нотатки (так звані «домашні замітки»). Слушно зауважив А.Залашко, розпочавши їх публікацію, що ці матеріали дають «чимало нових фактів» і «проливають світло на громадсько-літературну та педагогічну діяльність І.Котляревського»²⁰, що

Wrocławskie Muzeum Literackie
 ul. Świdnicka 10
 50-110 Wrocław

загалом «архів І.П.Котляревського становить велику історико-літературну цінність, допомагає у вивченні життя і творчості великого поета-гуманіста»²¹.

Протягом 1958—1969 років А.Залашко підготував і видрукував 29 листів з архіву Котляревського («Наукові записки», вип. I—16 листів, вип. II—6, вип. V—7). Деякі з них через недогляд було опубліковано повторно як першодрук (це листи Я.Лобанова-Ростовського від 4 вересня 1812 року і 1 травня 1813 року). Інші листи, що раніше друкувалися лише частково, тепер були подані повністю за автографом (листи Д.Бантиша-Каменського, М.Мельгунова та ін.).

З цієї кількості — вісім листів належать Скоробагачам (один лист Г.Скоробагач помилково подано двічі — у випусках I і V). Це ті самі листи, які свого часу недооцінив В.П.Горленко («наряд чи потрібно їх друкувати...»), хоча, друкуючи уривки з них, він мовби спростовував свою попередню думку.

Справді, листи родичів Котляревського, безумовно, цінні, вони проливають світло на деякі сторони особи поета. Звернення до «шанобливого братика і благодійника» з проханням допомогти коштами не залишалися не задоволеними. Котляревський не був байдужий і до виховання наймолодших Скоробагачів, давав правильні педагогічні настанови і поради. В листі від 8 липня 1834 року (на ньому

акцентував і В.Горленко) С.Т.Скоробагач пише Котляревському, що той своїм листом зупинив його караючу руку, занесену над сином: «Ви мене напоумили, і я цілком згодний, що совість, якщо вона є в людини, швидше може виправити незастарілі вади, ніж страх необачної влади». Ця деталь сама по собі мовби й незначна, але при обмалі фактів, які підтверджують педагогічні якості Котляревського, не буде зайвою.

У листах Скоробагачів знаходимо високу оцінку Івана Котляревського як наглядача Будинку виховання дітей бідних дворян (взяти хоча б лист від 8 липня 1834 року). З послання Ганни Яківни довідуємося, що вона користується бібліотекою Котляревського: повертає одні книжки і «покорнейше» просить вислати інші — «російські або французькі» (лист від 27 березня 1834 року). В іншому листі — вже Семена Скоробагача — йдеться про залишені в нього кимсь французькі книжки, які чи не прислати б у Полтаву — «до складу Вашої бібліотеки» (лист від 22 травня 1834 року). Усі ці факти цікаві тим, що прямо підтверджують існування немалої книгозбірні Івана Котляревського, якою користувалися в Полтаві і поза нею.

Публікація листів у виданнях музею Івана Котляревського мала, на жаль, певні вади. Це насамперед стосується текстологічного боку і коментування листів (приміток). Незважаючи на застереження публікатора

про те, що «листи подаються повністю, за автографами»²², і на запевнення, що при публікації було прагнення «дотриматись тексту оригіналів»²³, ця робота виконана незадовільно.

Невідомо, наприклад, чому лист Я.Лобанова-Ростовського про поїздку Котляревського в Дрезден («Наукові записки», вип. I, с. 85—86) не датований (як, до речі, і в першодрукові). В оригіналі на ньому стоїть дата 1 травня 1813 року, зазначено також місце написання — Полтава. Тут же неправильно подається слово «приобщенным» замість «приобщаемым», як в оригіналі. Є пропуски і помилки в листах М.Мельгунова (слово «тщетным» прочитано як «неутешным»), Стебліна-Камінського (від 20 листопада 1829 року), А.Лантухова, М.Рєпніна (відповідно від 25 травня 1820 і 20 серпня 1831 року), О.Сомова. Останній лист помилково підписано «Москва», тоді як в оригіналі стоїть «Петербург». У цьому ж листі ще В.П.Горленко помилково прочитав твір де Шаплета «Карл Сміливий» як «Карл Великий». А.Залашко повторив цю помилку, не звіривши з оригіналом. Лист О.Сомова подано в «Наукових записках» без кількох останніх рядків. Те саме сталося і в листі М.Г.Рєпніна від 11 вересня 1831 року.

Неточності, пропуски, помилкове прочитання окремих фраз зустрічаються і в листах Скоробагачів. Довільне розміщення розділових знаків в окремих

місцях спотворило смисл деяких фраз. Не знати для чого змінено підпис Ганни Скоробагач, яка користувалася старою українською формою — Скоробагачева. Порушено датування окремих листів. У «Наукових записках», вип.1 під №11 подається лист С.Скоробагача від 8 липня 1837 року. Далі за №12 йде лист Ганни Скоробагач, але він не датований. В оригіналі ж обидва ці листи написано на спільному аркуші. Тобто і цей лист слід датувати 8 липня 1837 року. Те саме повторюється й у вип.V (листи С. і Г.Скоробагачів від 30 грудня 1837 року.).

Листи, опубліковані в «Наукових записках» музею Івана Котляревського, опрацьовані недостатньо науково. Примітки у вип. I, II дуже поверхові, а у вип.V зовсім відсутні.

І все ж публікація листування Івана Котляревського, здійснена музеєм, мала позитивне значення. Уперше до наукового обігу введено немало цінних біографічних фактів поета.

Поштовхом до дальшого розвитку котляревськознавства став 200-літній ювілей поета, відзначений в 1969 році. До цієї дати вийшло академічне видання — «Повне зібрання творів» Івана Котляревського, в якому найповніше представлено епістолярію поета — 16 листів (у виданні: Котляревський І.П. Твори: У двох томах. — К.: Дніпро, 1969 — всього 14 листів). Уперше в цьому виданні опубліковано два

листи Івана Котляревського — до А.А.Трощинського і до О.Г.Стебліної-Камінської. Перший із них (і то не оригінал, а копію) виявив 1968 року науковий працівник музею Івана Котляревського П.Лобас. Лист виявився дуже цінним. З його рядків відкрилися такі грані педагогічного таланту письменника, про які раніше дослідники могли тільки здогадуватись. Цими рисами є прямота суджень і оцінок, спостережливість, уміння тактовно заглянути в душу дитини і передбачити подальший її розвиток, а також індивідуальний підхід у виховній справі. Лист засвідчив значний педагогічний досвід поета. Нарешті, на його основі можна говорити про наявність у Котляревського чіткої і глибоко продуманої виховної методи.

Така історія тривалих пошуків і публікації листування Івана Котляревського. У цьому виданні кількість листів поета збільшена до трьох десятків за рахунок службового листування, в основному пов'язаного з хворобою і відставкою поета. Їх було б ще більше, коли б пощастило розшукати оригінали тих листів Котляревського, які свого часу використав у своїй статті «Службове листування І.П.Котляревського» П.Пушинський (1927). З цієї причини названу статтю ми перенесли до збірки листів більш-менш повно, щоб не вибирати з неї лише уривки, які подає П.Пушинський.

Досі ні разу не публікувалися в зібраннях творів Івана Котляревського листи його кореспондентів.

Переважна більшість їх, що в різні роки друкувалися в маловідомих виданнях, практично тепер читачам недоступна. Тут подаються усі відомі нам листи приватних і службових адресатів Івана Котляревського.

Для дослідників творчості поета не будуть позбавлені інтересу й цінності також листи його сучасників, де прямо чи опосередковано йдеться про різні сторони особи письменника, його життя і діяльності. Доцільність уведення до збірки такого змісту листів видається нам очевидною.

Оцінку педагогічних і чисто моральних якостей Івана Котляревського знаходимо в листі декабриста М.Новикова до А.Нікітіна. Два листи Іоанна Мазанова, адресовані Ізм.Срезневському, передають настрої «втрапи невідшкодованої» і почуття глибокого жалю, яке охопило друзів поета, всіх полтавців, коли Котляревського не стало. Є в цих листах і вагомий спостереження над рисами характеру письменника, і взагалі вони цінні тим, що вийшли з-під пера людини, яка була в близьких стосунках з Котляревським. Цікаві також листи Л.Боровиковського, одного з учасників похорону, а потім і дослідника архіву Івана Петровича. Листи О.Строніна і С.Стебліна-Камінського до П.Куліша хоча й відносяться до пізнішого часу, проте і в них є факти стосовно Котляревського, цілком варті нашої уваги.

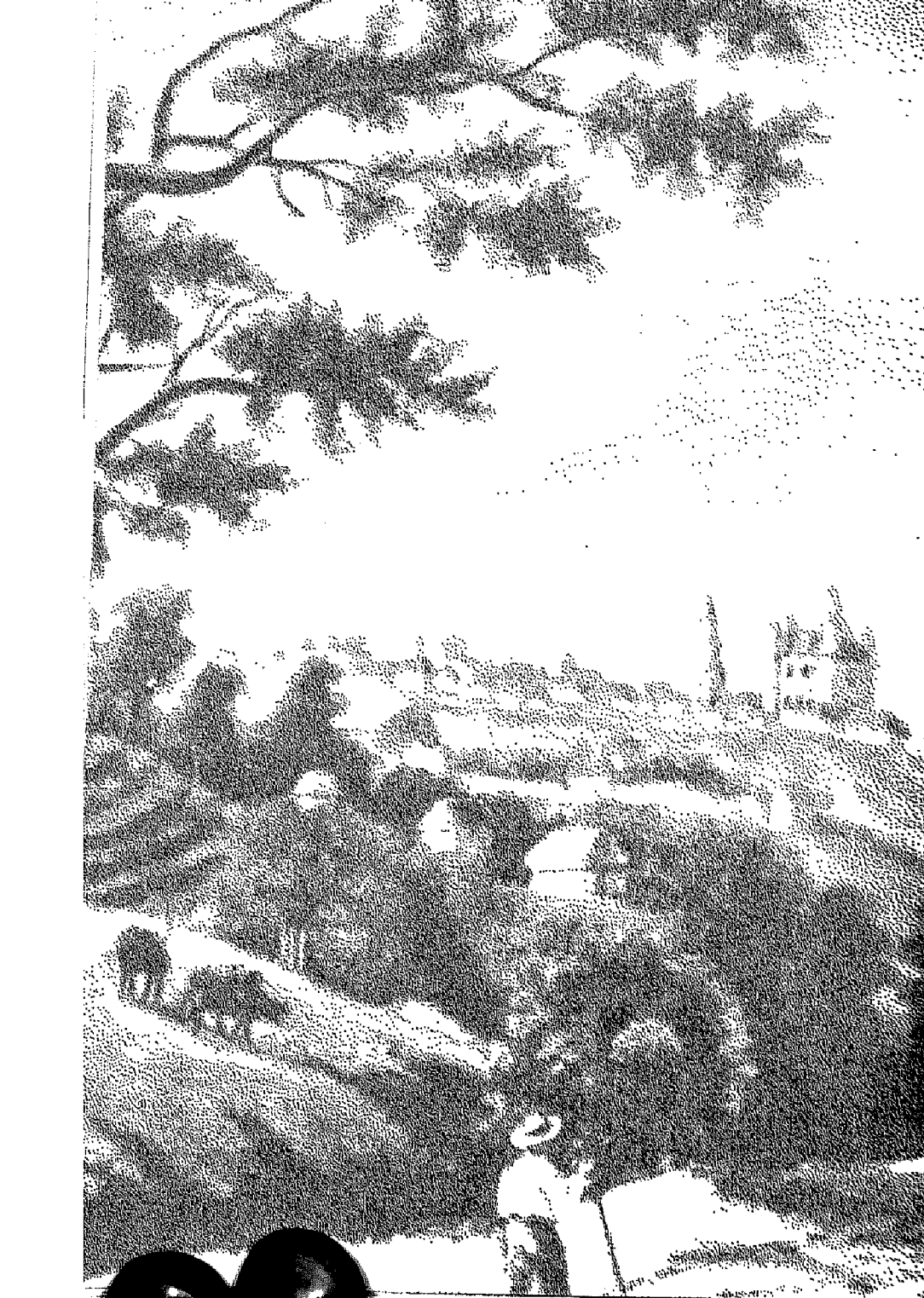
Таким чином, хоч кількість листів Івана Котля-

ревського і його кореспондентів загалом невелика, та вони є вагомим внеском до загальної скарбниці української літературної епістолярії. Ці листи вже слугували протягом тривалого часу багатьом ученим, що досліджували творчість Котляревського; вони слугуватимуть і вченим майбутнього. Саме на основі листування пощастило ліквідувати не одну «білу пляму» в життєписі видатного українського поета. Були корисними ці листи і при вивченні поетичної творчості автора «Енеїди» та його театральнo-драматургічної діяльності. Вони є цінним джерелом і для вивчення суспільних настроїв письменника, його релігійних поглядів тощо.

- ¹ Ляхова Ж.Т. За рядками листів Тараса Шевченка.—К., 1984.—С. 3.
- ² Боровиковський Левко. Повне зібрання творів.—К.: Наукова думка, 1967.—С. 213.
- ³ Терещенко А. Иван Петрович Котляревский // Основа.—1861.—Февраль.—С. 169.
- ⁴ Иван Котляревський у документах, спогадах, дослідженнях.—К.: Дніпро, 1969.—С.109.
- ⁵ Там само.—С. 108.
- ⁶ Там само.—С. 99.
- ⁷ Там само.—С. 124.
- ⁸ Там само.—С.97.
- ⁹ Шевченко Тарас. Повне зібрання творів у шести томах.—К.: Вид-во АН УРСР, 1963.—Т. 4.—С.62.

- ¹⁰ Там само.—С. 62.
- ¹¹ Волинський П.К. Иван Котляревський: життя і творчість.—К.: Дніпро, 1969.—С. 79.
- ¹² Шевченко Тарас. Повне зібрання творів у шести томах.—К., 1963.—Т. 4.—С.95—96.
- ¹³ Там само.—С. 62.
- ¹⁴ Иван Котляревський у документах, спогадах і дослідженнях.—К., 1969.—С. 109.
- ¹⁵ Там само.—С. 131.
- ¹⁶ Киевская старина.—1883.—Кн. 5.—Травень.—С. 147.
- ¹⁷ Там само.—С. 149.
- ¹⁸ Волинський П.К. Иван Котляревський.—К., 1969.—Вид. 3-тє.—С. 38.
- ¹⁹ Наукові записки Полтавського літературно-меморіального музею І.П.Котляревського.—Полтава, 1958.—Вип. I.—С. 82.
- ²⁰ Там само.—С. 83.
- ²¹ Там само.—С. 85.
- ²² Там само.
- ²³ Наукові записки Полтавського літературно-меморіального музею І.П.Котляревського.—Полтава, 1959.—Вип. II.—С. 141.





**ЛИСТИ
ІВАНА
КОТЛЯРЕВСЬКОГО
ДО РІЗНИХ ОСІБ
І УСТАНОВ**



1. ДО Я.І.ЛОБАНОВА-РОСТОВСЬКОГО

Сиятельнейший князь! Милостивый государь!

По препорученности Вашего Сиятельства, 10 числа сего месяца начал я прием казаков к сформированию 5-го казачьего полка; но по медленному сначала доставлению казаков не так успешно делается, как бы хотелось. Впрочем люди, принятые мною, хороши, стариков нет и очень молодых мало, большею частью поступают в казаки с удовольствием, охотно и без малейшего уныния; все с пиками, но много сабель есть из кос переделанных. Есть с ружьями и пистолетами, но сие оружие в посредственной исправности; лошади небольшие, но к службе годные; одеяние все новое, но надобно будет привести в единообразие; в одних шапках не соблюдена мера, ибо одне довольно высокие, а у других низки, но все одинакого вида. Все силы употреблю, чтобы оправдать доверенность Вашего сиятельства и заслужить продолжение Ваших ко мне милостей. Твердо уповаю на уверение Вашего сиятельства, что я только употреблен Вами для сформирования полка, а не для служения в оном. Я и по бедности моей и по старости матери моей, которую поддерживать есть мой долг, никакой службы несть вне Полтавы не могу.

Если должность моя надзирателя (при школе приказа общественного призрения) заслуживает пред Вашим сиятельством какое одобрение, то оставление меня при оной будет знаком Ваших ко мне милостей; моя награда есть та, что я служу под начальством Вашего сиятельства и всегда в глазах Ваших. Не оставьте, Ваше сиятельство, моего положения без внимания. С глубочайшим высокопочитанием и душевною приверженностию к особе Вашего сиятельства честь имею быть, сиятельнейший князь милостивый государь, Вашего сиятельства нижайшим слугой

Иван Котляревский.

*Августа 12-го дня 1812 г.
М.Горошин.*

2. ДО Я.І.ЛОБАНОВА-РОСТОВСЬКОГО

Его сиятельству господину Малороссийскому генерал-губернатору и кавалеру.

Формирующего 5-й конный козачий полк
Рапорт.

О успехе формирования 5 козачьего полка честь имею Вашему сиятельству донести, что по сие число принято мною козаков с лошадьми 760 человек. Неуспешность сия происходит не оттого, что я здесь нахожусь и делаю прием, но от нескорого доставления людей земским правительством; вчерашнего числа, вместо 14-го, мною назначенного, Миргородский повет успел прибыть к Горошину, а Кременчугский, хотя и на назначенное пришел число, т. е. 18-ое, однако с такими неисправностями и недостатками, что перебор и пересмотр всех вещей порознь делает великие затруднения; земский повета Кременчугского комиссар не обратил никакого внимания — не говоря на вооружение козаков, но на одежду и лошадиную збрую; многие явились без положенных рубаш, сапогов, серых шаровар, в старых изношенных кафтанах, без платков для шеи, седла без потников, арчаки ломанные, отчего много* лошадей, даже узды с

* Пропущено слово (прим. І.Ф.Павловського).

пеньковыми поводками; козаков большая часть без лядунок, без сабель. Все таковые недостатки и неисправности хотя будут исправлены, но сие требует времени. Не имея у себя ни одного утвержденного от Вашего сиятельства офицера и унтер-офицера, чрезвычайно затрудняюсь, что не имею кому поручить в команду эскадроны, почему и не приступаю к их формированию до определения и прибытия офицеров. В рассуждении же скопления народа и совершенного недостатка подножного корму для лошадей, нашел я нужным принятых козаков и к присяге на верность мною приведенных волостями отправить по ближайшим деревням; но не имея кому и волости поручить в команду, решил от Хорольского земского суда заседателя Щочки потребовать к себе всех в ближайших местах живущих отставных из военной службы, по прибытии коих, в числе семи человек, употребил их на временную услугу и, поруча в команды им козаков, отправил по ближайшим деревням, в четыре волости. Осмеливаюсь Вашему сиятельству повторить донесение мое, что, за неимением офицеров, не могу приступить формировать эскадроны, хотя людей и лошадей имею таковых.

5 козачьего полка начальник *Котляревский*.

Августа 20 дня (1812 г.),
Горошин.

3. ДО Я.І.ЛОБАНОВА-РОСТОВСЬКОГО

Сиятельнейший князь, Милостивый государь!

Наконец, 5 конный козачий полк сформирован, одних только офицеров и унтер-офицеров не достает. Люди в полку очень хороши, лошади лучше посредственных, с амуниции хлопочу с отдатчиками, чтобы была в исправности, равно уравниваю шапки, полукафтаны и пики, коих одно древко без железа будет в 4 аршина; недоимки в людях и лошадях скоро не будет никакой. Не взыщите, Ваше сиятельство, за дерзость мою о представлении для разрешения о котлах. Я думаю, не одному мне покажется сия статья затруднительною; но* казакам артели иметь необходимо, а посему и артельные деньги нужны и без котлов обойтись невозможно. Обращаюсь с покорнейшею просьбою к Вашему сиятельству о присылке в 5 казачий полк командира и об отпуске меня к моей должности. Сверх того, что я не имею никакого приготовления ни на службе, ни к походу, воспитанники остаются до сего времени без зимнего платья. По множеству забот Вашему сиятельству невозможно вспомнить об них; Полтавский приказ очень беспечен; у Григория Алексеевича также теперь множество

* В першодруку — «то».

занятий, а помощники мои исполнители только, и так бедные дети, до сего пользовавшиеся отеческими Вашими попечениями, теперь оставленные без должного призрения потерпеть могут. Сжальтесь над сими сиротами, Ваше сиятельство, и удостойте их [и] меня взаимного Вашего внимания и благоволения. С глубоким высокопочитанием и душевною преданностью к особе Вашего сиятельства имею честь быть, милостивый государь, Вашего сиятельства нижайшим слугою

Иван Котляревский.

*Августа 27-го дня 1812 г.
Горошин*

4. ДО А.А.ТРОЦІНСЬКОГО

Ваше превосходительство, милостивый государь!

Из числа пансионеров, находящихся в Полтавском Доме воспитания бедных, на иждивении его высокопревосходительства Дмитрия Проксфьевича, Александр Пироцкий следующего 817-го года к 1-му июля окончит курс учения, преподаваемого в здешней гимназии.

И как уже пребывание его с того времени в сем Доме будет бесполезно, то я обязанностию поставляю заблаговременно донести о том Вашему превосходительству и предоставить распоряжению Вашему о будущем его жребии.

Пироцкий, по способностям своим, дарованию, природному уму и расторопности, достоин, чтобы усовершенствовать его науки. Но не меньше того, по пылкости своей, самонадеянности и мечтательности требует за собою доброго присмотра. При сем прилагаю список* и других пансионеров его высокопревосходительства с замечаниями о успехах в науках, о качествах и поведении, с предварительным донесением, что Василия фон Шлихтина, по его возрасту, полезнее было бы определить на службу, нежели оставлять продолжать науки. Он здесь только растет и теряет время, а к наукам он не прилепляется, да, кажется, и науки к нему не льнут.

С истинным высокопочтением и преданностью честь имею быть, милостивый государь, Вашего высокопревосходительства покорнейшим слугою

Декабря 23-го дня 1816-го года.

Полтава.

На подлинном: *Иван Котляревский.*

*Список див. на стор. 38—39.

№	Имена и прозвания	Каких лет	С какого времени в Доме воспитания	В каком классе и с которого времени
1.	Илларион Трощинский	17*	1810-го года января 19-го дня	в 3-м гимназии с 1815-го года
2.	Василий фон Шлихтин	16*		в 1-м гимназии с 1815-го года
3.	Яков фон Шлихтин	16	1811-го года сентября 19-го дня	в 1-м гимназии с 1815-го года
4.	Григорий Трощинский	15		в 1-м гимназии с 1816-го года
5.	Федор Кафтырев	14		в 1-м гимназии с 1816-го года
6.	Петр Леонтович	16		в 1-м поветовом с 1815-го года
7.	Дмитрий Коровяков	12		в 1-м поветовом с 1813-го года
8.	Александр Пироцкий	16	1813-го года февраля 19-го дня	в 4-м классе гимназии с 1816-го года
9.	Роман Трощинский	11	1816-го года января 18-го дня	
10.	Василий Трощинский	10		в подготовительном классе
11.	Антон Трощинский	10		

* I. Трощинського і В. фон-Шліхтіна згадує В. Васи́левський у своїй праці «Полтавская гимназия с 1808 по 1831 год» (Суды ПУАК.—Полтава, 1907.—Вип. III.—С. 212).

Каких успехов в науках	Каких качеств поведения	
Успехов хороших и надежду подает к лучшим.	Упрям, груб, склонен к своеволеству, и один строгий присмотр удерживает в добром поведении.	Для окончания наук нужно его оставить по 1-е июля 1818 года.
Меньше нежели посредственных, и лучших ожидать не можно	Добрых качеств, склонности к предосудительному не имеет и поведения отличного.	Для окончания наук оставлять бесполезно.
По прилежанию хороших, одни болезненные припадки препятствуют ему быть в высших классах.	Хороших качеств, скромн, добр, послушлив и похвального поведения.	
По лености и нерадению очень худых успехов.	Груб, дерзок, склонен больше к дурному и помышляет только о шалостях.	
Хороших успехов, и ежели постарается, можно ожидать лучших.	Резв, вспыльчив, но поведения доброго.	
Худых успехов и по лености и по недостатку способностей.	Груб, зол, упрям и от страха доброго поведения.	
Худых успехов по лености и легкомыслию, но подает надежду, что с возрастом будет лучших.	Резв, охотник проказничать, но качеств добрых	
Успехов очень хороших по дарованиям своим, а если бы более прилежал был бы отличных	Мечтатель, от самонадеянности много терлет в науках, дерзок, скрыт и в поведении осторожен по нужде.	
Хороших успехов	О качествах их нельзя еще ничего сказать, поведения доброго.	
Лучших		
Посредственных	Причудлив, но скромн	

Подлинный подписал:
Надзиратель
капитан Котляревский

5. ДО М.Г.РЕПНИНА

Сиятельнейший князь, Милостивый Государь!

Письмо Вашего сиятельства, которым угодно было меня удостоить, и условие господина Анненкова о выкупе Щепкина я сему последнему показывал; он принял таковое Вашего сиятельства благодарение со слезами признательности и вечной благодарности.

Алексея Осиповича Имберха нет в Полтаве и не знаю, где его искать, а потому и деньги остаются невысланными к Вашему сиятельству.

В ожидании разрешения о поездке в Чернигов, я велел починять экипажи театральные. Сборы по театру здесь так малы, что жалованья за сентябрь не всем еще актерам выдано. В один вечер в театр пришли только четыре зрителя, взносу сделали 14 р., и я принужденным нашелся отказать в спектакле. Теперь еще у нас и погода прекрасная, хотя с холодным ветром; что же будет с нашим театром, когда сделается ненастье?.. Г. главный директор приезжал в Полтаву для получения 40 тыс. из казенной палаты за поставку сукна, но, не получив денег, отъехал обратно, не удостоив театра и посещениям.

Г. Горбовский несколько дней уже болен (но не опасно), простудившись в бане у отца архимандрита.

Сего же числа выезжает из города г. генерал-адъютант граф Ламберт с супругой проездом в Одессу; в прочем в Полтаве все по-старому.

С глубочайшим высокопочитанием и вечной преданностью к особе Вашего сиятельства и проч.

Иван Котляревский.

Октября 15. 1818 г.

Полтава.

6. ДО Ф.М.ГЛІНКИ

Милостивый государь, Федор Николаевич!

За особую честь поставляя себе избрание меня в почетные члены высочайше утвержденного Вольного общества любителей российской словесности, признательнейшую благодарность мою приношу всему достопочтенному Обществу и в особенности Вам, милостивый государь, за лестное для меня Ваше участие в сем деле.

Диплом на звание почетного члена, устав и список гг. членов Общества имел я честь получить от Василия Ивановича г-на Туманского. Желая быть полезным Обществу сколько силы мои позволяют, жертвую в пользу оногo 40 экз [емпляров] малоросийской Энеиды, которую вслед за сим доставляю; Вас же, милостивый государь, покорнейше прошу быть ходатаем у Общества, не отвергнуть малого моего приношения.

Поручая себя покровительству Вашего и благорасположению, с отличным почтением и преданностью честь имею быть, милостивый государь, Вашим покорнейшим слугою

Иван Котляревский.

Октября 28 дня 1821 года.
Полтава.

7. ДО М.І. ГНІДИЧА

Милостивый государь Николай Иванович!

Вместе с почтеннейшим письмом Вашим получил я и лестнейший для меня отзыв от Общества. Ежели отрывки из продолжения Энеиды моей годятся для «Соревнователя», то их можно иметь в продолжение целого года и более. Я сам чувствую, что есть много нескромности или вольности в Энеиде; но сему причинею С.-Петербургская ценсура, не удержавшая меня на первых порах и пропустившая напечатать в 4-х частях довольно ощутительнейшую соль; впрочем, нет, кажется, ничего откровенного, а предоставляется догадке и толкам, что уже не моя беда.

Прилагаю при сем еще отрывок из 5-й части. Признаюсь пред Вами, что 5-я часть очень слаба и натянута; в ней случилась сухая материя, которую надобно было чем-нибудь размачивать; я как кончил ее, то перекрестился. Что же касается до 6-й, то будет чем полюбоваться.

Я сам согласен с Вашей мыслию, что ежели печатать Энеиду, то печатать все 6 частей вместе. Но какою бы суммою был я доволен, если бы книгопродавцы предложили мне за напечатание в их пользу, сего решительно сказать не могу. Признаюсь пред Вами, со всею откровенностию и чистосердечием

земляка, что, не бывши никогда в сделке с книгопродавцами, не знаю, как с ними выгоднее для себя поступить, а еще более не знаю, какую цену Энеиде положить. Если б я знал, что не причину Вам беспокойства и обременения, то усерднейше прошу Вас переговорить с сими господами и узнать от них, какую бы суммою по ч т и л и малоросс[ийскую] Энеиду и на каких условиях, и меня почтить Вашим уведомлением.

Я даже согласен уступить Энеиду в вечное и в потомственное наследие того, кто захочет ее иметь, но срок на с[емь] лет длиннее кажется моего века, а мне не иначе можно по моим обстоятельствам согласиться как на три или четыре года, и то когда кто приобретет Энеиду в вечность. Для меня в особенности было бы приятно и чувствительно, если бы Вы были посредником сбывать с рук моих Энеиду; Вы чрез сие сделаетесь моим благотворителем, и я Вашим пособием вкусил бы плоды двадцатишестилетнего моего терпения и посильных трудов. Не откажитесь, если можно, одолжите меня вечно.

Есть у меня и песенки малороссийские из сочиненной мною оперы П о л т а в к а, принятой довольно хорошо в Полтавс[кой], Черниговс[кой] и Харьковской губерниях. Ежели в журнал входят и песни, то я мог бы Вам доставлять их даже с нотами для фортепиано; ибо у нас и виртуозы есть на сем инструменте и композиторы; не оставьте меня уведомить о сем.

Жаль, что Словарь малороссийский уснул, — но сон не смерть. Я над малор[оссийской] Энеидою 26 лет баюшки-баю, а надеюсь, что воскреснет, или, потерявши терпение, пошлю ее в огонь вечный. Ежели Энеида моя значит что-нибудь, то всеожжение ее будет еще значительнее.

С истинным почтением и душевною к Вам преданностию имею честь быть, милостивый государь, Вашим покорнейшим слугою

Иван Котляревский.

27 декабря 1821.
Полтава.

8. ДО Т.Ф.ВИСОЧИНА

Милостивый государь Трофим Федорович!

Родной дядя мой, жительствовавший в Таврической губернии в городе Алешках и уже умерший, губернский секретарь Михайло Жуковский учиненным при жизни своей настоящего года июля в 21-й день духовным завещанием, распределяя благоприобретенный им собственный его капитал в долгах, на поименованных в том завещании лицах состоящий, назначил по взысканию долгов мне тысячу рублей и распорядился о сем (далі закреслено три слова. — П.Р.), а равно и о прочем к исполнению воли его, предоставил Вам. — По поводу сего я покорнейше Вас, Милостивый государь, прошу: распорядясь по сделанному Вам от покойного дяди моего поручению о взыскании с должников его значащийся в духовном завещании суммы, доставить из оной ко мне определенные (закреслено слово. — П.Р.) тысячу рублей и оные (закреслено слово. — П.Р.) переслать (закреслено слово. — П.Р.) чрез почту в Полтаву на мое имя. Прощения по настоящему предмету, куда надобность укажет, подавать за Вашим подписом и по оным доходить разрешений. Одним словом, действовать точно так, как бы от самого меня зависело. В чем уполномочиваю вас, верю и что вы по сему законно

и к пользе моей учините, я спорить и прекословить не буду.

С истинным моим к Вам почтением пребываю: милостивый государь! Вашим покорнейшим слугой Иван Петров сын Котляревский, отставной майор и кавалер, жительствующий в губернском городе Полтаве.

Сентября 16*-го 1826-го года

Збоку напис: Сие верящее письмо принадлежит господину титулярному советнику Высочину.

* Було «3», виправлено на «16».

9. ДО Т.Ф.ВИСОЧИНА

В Олешк[и] к Высочину.
Сентябр[я] 17 дня 1826.

Милост[ивый] государь Трофим Федорович*.

На почтенное письмо Ваше, от 24-го июля сего года ко мне писанное, сим имею честь Вас известить: что хотя покойный Михаил Леонтьевич Жуковский был родной по матери моей дядя мне, следовательно, ближайший родственник мой, и я природный наследник всего его недвижимого имущества и оставшихся денег, но, сохраняя в ненарушимости волю умершего, не вхожу ни в какие притязания, ни в рассуждении духовной, ни в завладение движимостию, предоставляя все одеяние, сундучок с вещми и другие по хозяйству долженствующие быть вещи получить Вам без всякого от кого-либо прекословия и ними пользоваться с уговором, чтобы Вы взялись взыскать завещанную мне по духовной тысячу рублей денег и прислать их ко мне в Полтаву. Из духовной видно, что покойник к Вам одному доверенность имел и почитал Вас за лучшего своего приятеля, следовательно, в 7-м пункте духовной он Вас назначил исполнителем всей духовной. Но мысль покойника выражена неясно в

* Спершу було — Лаврентьевич. — П.Р.

духовной, кем быть. Я Вас покорнейше прошу похлопотать об отказанных мне тысяче рублях, взыскать с должников, кои должны быть Вам известны, для чего при сем препровождаю к Вам и верящее письмо, да я думаю, что и расписки и другие бумаги покойника поступили к Вам, следовательно, никому не с руки одолжить меня, как Вам. Ежели деньги, принадлежащие мне тысячу рублей, ко мне пришлете и Вам нужен будет для получения движимости покойника какой вид, то я Вам пришлю от себя...* право на сие и от собственного моего права на получение вещей, сундучка и кой-чего другого, о чем доставите мне реестр, — откажусь.

Я надеюсь, что Вы на сей отзыв мой почтите меня обстоятельным ответом, удовлетворительным взаимным и подробным нашим выгодам.

В ожидании чего с истинным моим к Вам почтением и преданностию имею честь быть, Милостивый Государь...

* Слово прочитати не вдалося. — П.Р.

10. ДО ПОЛТАВСЬКОГО ПРИКАЗУ
ГРОМАДСЬКОГО ПРИТУЛКУ

В Полтавский Приказ
общественного призрения
попечителя Полтавских
богоугодных заведений

Вследствие предложения из одного приказа общественного призрения с № 2653 ко мне последовавшего об определении меня в Полтавское богоугодное заведение попечителем, в отправление оной должности сего октября 3-го числа я вступил, о чем приказу общественного призрения почтеннейше доношу.

Октября 4 1827 г. № 847
[Полтава]

Попечитель майор *Котляревский*.

11. ДО І.І.МАНЖОСА

Г-ну Полтавскому полицмейстеру
Івану Івановичу Манжосу
отставного майора Котляревского
Объявление.

Содержатель странствующей труппы, иностранец Иван Штейн, разъезжая по ярмаркам, бывавшим в разных городах разных губерний, с подвижною своею труппою, играет на театрах сочиненную мною в 1819-м году малороссийскую оперу в двух действиях под названием П о л т а в к а без моего согласия и позволения.

Мне неизвестно, как и откуда он ее достал, но я удостоверен в том, что он пользуется непозволительно чужим добром, а моя опера Штейном не благоприобретена. В Уставе о цензуре, высочайше утвержденном апреля в 22-й день 1828 года в положении о правах сочинителей в § 1-м сказано: «Каждый сочинитель или переводчик книги имеет исключительное право пользоваться во всю свою жизнь изданием и продажею оной по своему усмотрению, как и имуществом благоприобретенным».

Следовательно, содержатель труппы Штейн, непозволительным образом получивши мою оперу

и играя ее на театрах без моего позволения, лишает меня тех выгод, кои собственность моя могла бы мне доставлять. Таковой поступок Штейна, кроме того, что бессовестный, есть противозаконный и достоин преследования правительства.

Чтобы остановить содержателя труппы иностранца Штейна от нанесения мне и на дальнейшее время явной обиды, покорнейше прошу ваше высокоблагородие оперу Полтавку и музыку к ней приказать, отобрав от Штейна, отдать мне. Обязать его реверсом, чтобы он ни на каком театре оперы Полтавка ни другого какого-либо моего сочинения не играл, и не выпустить его, Штейна из Полтавы, покуда не разочтется со мною за представление в разных городах моей оперы около десяти лет.

[Кінець 1828 — поч. 1829 р., Полтава].

12. ДО НАГЛЯДАЧА ПОЛТАВСЬКИХ ДУХОВНИХ ШКІЛ ІЄРОМОНАХА АВГУСТИНА

Ваше высокопреподобие отец Августин,
милостивый государь!

Вследствие почтеннейшего вашего ко мне отзыва, последовавшего вследствие указа Полт[авской] Духовной консистории по некоторым предметам бывшего Полт[авского] отделения Российского библейского общества, честь имею сим Ваше высокопреподобие уведомить: казначеем и книгохранителем Полтав[ского] библейского отделения был я избран в 1819-м году, вступил в сие звание того же года в октябре месяце и принял св. книги и сумму денежную от губернского секретаря Мицкевича, отправлявшего тогда казначая должность. С того времени в продолжение лет до 1824 года были посылаемы годовые отчеты за книги и собиравшаяся сумма в Комитет Российского библейского общества ежегодно. По уничтожении Российского библейского общества подробный отчет о св. книгах и деньгах как у меня, так и у других лиц, как-то: у Г.п.советовых маршалов и комиссионеров хранящихся отправлен в том же 1824 году к секретарю отделения г-ну титулярному советнику Лантухову, в заведывании коего письменные дела находятся, — но

в каком порядке, сие мне неизвестно. Находящиеся в Полт[авском] Успенском соборе под хорами в двух шкафах св. книги состоят под моим наблюдением, коих разного названья 717 экземпляров на лицо. Ключи от шкафов хранятся у меня; суммы библейскому отделению принадлежащей есть 1066 р. 35 коп. с[еребром], которая также у меня хранится, не имея ничьих печатей.

Продажа книг сама собой удержалась от того, что желающие покупать книги не являются. Как до 1819-го года к библейскому отделению я не принадлежал, то лиц, управляющих сим отделением, совершенно не знаю, но кажется, что казначеем при открытии отделения был избран некто титулярный советник Левицкий.

С совершенным почтением и таковою же преданностию имею честь быть, милостивый государь, Вашего высокопреподобия.

Генваря 25 дня

1829.

Полтава.

13. ДО Д.М.БАНТИША-КАМЕНСЬКОГО

На 1-е: в Полтаве и в смежных городах слова: конь, вол, нож, кот, подол, мост и проч. произносятся простолюдными: кинь, вил, ниж, кит, подил, мист и проч., но в сих же словах в других падежах единственного и множественного чисел сохраняют о: волю, коня, моста, подолы и пр. В Черниговской же губернии произносятся кунь, вул, нуж и проч.

На 2-ое: песню О й б и д а ч а й ц и, ч а й ц и н е б о з и неизвестно кто именно сочинил, но многие полагают, что сочинил ее последний запорожский кошевой К а л н и ш.

На 3-е: с в и т л и к и в Полт[авской] губернии держали в руке саблю с привязанною к ней лентою свечою, но кажется без цветов. Сабля сия означала звание девушки ее державшей (виталки) при венчании в церкви, а дома эта сабля стояла в главном углу хаты (на покутье) чрез весь первый день свадьбы. Теперь весьма редко где сие употребляется.

На 4-ое: молодая смотрит в д и в е н ь в день свадьбы во время обеда, ибо молодые за обедом ничего не едят и ложки их бывают связаны вместе красною лентою. Это тоже выходит из употребления.

На 5-е: в Полтавской губернии, за другие не знаю, молодой говорит: п о к и д а й б а т ь к о в ы и проч. пред самым отвозом невесты в свой дом

в первый день свадьбы перед вечером; при сей приговорке молодой, сидя верхом на лошади, объезжает кругом три раза воз, на котором сидит молодая, и помахивает над ее головою плетью (малахаем); в нынешние времена едва ли это употребляется.

На 6-е: в Полт[авской] губернии брат молодой не расплетает косу, а ставши в углу у дверей с кием (род булавы), из соломы сделанным, грозит убить молодого за то, что сей берет к себе сестру его, и показывает вид мстителя, пока молодой не умилюстит его несколькими шагами или пятаками. Это действие называется: б р а т п р о д а е т с е с т р у. Сие бывает пред сборами к отъезду в дом молодого.

[Листопад — грудень 1829 р.,
Полтава].

14. ПОЛТАВСЬКОМУ ПРИКАЗУ ГРОМАДСЬКОГО ПРИТУЛКУ

(Уривок)

...Почитаю, что отставной юнкер Лазебников не имел права требовать от меня жалованья, и я нахожу себя не обязанным выдавать деньги таким людям, кои к заведению не принадлежат и для пользы онаго не трудились...

[1829]

15. ДО ПОЛТАВСЬКОГО ПРИКАЗУ
ГРОМАДСЬКОГО ПРИТУЛКУ

В Полтавский Приказ
общественного призрения
попечителя Полтавских
богоугодных заведений

По случаю приключившейся мне простудной болезни, которая не только исправлять должность, но и самый выход из горницы на двор воспрещает, а потому и не могу я отправлять должности ни попечителя, ни надзирателя по дому воспитания бедных, впредь до выздоровления. До того же поручено исправление должности моей смотрителя Говорову по богоугодному заведению, а по дому воспитания надзирательскому помощнику Животовскому, о чем Полтавскому приказу общественного призрения к сведению сим почтеннейше доношу.

Попечитель майор *Котляревский*.

Декабря 23 1830 г. № 1112
[Полтава]

16. ДО ПОЛТАВСЬКОГО ПРИКАЗУ
ГРОМАДСЬКОГО ПРИТУЛКУ

В Полтавский Приказ
общественного призрения
попечителя Полтавских
богоугодных заведений

Получив от болезни облегчение, сего числа вступил я в отправление своей должности как по богоугодному заведению, так и по дому воспитания бедных. О чем Приказу общественного призрения почтеннейше доношу.

Генваря 22, 1831 г. № 77.

Попечитель майор *Котляревский*.

17. ДО ПОЛТАВСЬКОГО ПРИКАЗУ
ГРОМАДСЬКОГО ПРИТУЛКУ

В Полтавский Приказ
общественного призрения
попечителя Полтавских
богоугодных заведений

Чувствуя себя слабым в здоровьи и озабоченным ежечасно занятиями по вверенным мне богоугодным заведениям и по дому воспитания бедных, до того, что для употребления себя еще по какому-либо предмету сил не имею, по сей причине всепокорнейше прошу Приказ общественного призрения не поручать мне никаких, как по богоугодному заведению, так и по дому воспитания бедных, построек зависящих от приказа общественного призрения, и для произведения их не присылать ко мне денег.

Марта 19, 1831 г. № 311

Попечитель майор *Котляревский*.

18. ДО ПОЛТАВСЬКОЇ МІСЬКОЇ ДУМИ

Полтавской городской думе.

Служа надзирателем Полтавского дома воспитания бедных двадцать два года, в продолжение которых попечителем Полтавских богоугодных заведений около пяти лет, не получал никогда такого отношения от думы, чтобы откомандировать чиновников в думу для принятия денег, ассигнованных на содержание управляемых мною заведений. Таковое новое, небывалое, не в пример другим учиненное думою распоряжение приписываю единственно неблагоприятному ко мне градского головы Ворожейкина за непринятие медных денег, отпускаемых мне для содержания заведений по его произволу. Глава Ворожейкин, имея ум тонкий, изворотливый, который он показал во многих случаях, а особливо при покупке темно-зеленого сукна для обмундирования малороссийских полтавских козаков, не захотел, по-видимому, вникнуть и уразуметь, что делаемые им лично для меня выходки и выдумки суть стеснение для должного содержания заведений. — Для прекращения всяких неблагоприятных переписок, прошу Полтавскую городскую думу, устранив подстрекания Ворожейкина к причинению мне затруднений, а заведениям мне вверенным притеснения, приказать доставить мне

следующие заведениям за два месяца деньги, коих третья часть должна быть в ассигнациях, и тем сохранить наблюдаемый через 22 года порядок, не придерживаясь нововведений главы Ворожейкина.

Попечитель майор *Котляревский*.

28 июля 1832 г.
Полтава.

19. ДО ПОЛТАВСЬКОГО ПРИКАЗУ
ГРОМАДСЬКОГО ПРИТУЛКУ

В Приказ представление.

Для пользования себя в болезненных моих припадках в настоящем мае месяце, нужно иметь мне спокойствие и беззаботливое состояние духа, почему прошу оный Приказ общественного призрения, уволив меня от занимаемых мною должностей на двадцать восемь дней поручить отправление моей должности по богоугодному заведению медико-хирургу г. статскому советнику Матвееву, а по дому воспитания бедных титулярному советнику Бережному-Озерянскому и о сем учинить свое рассмотрение.

[Травень 1834]

[Котляревский].

20. ДО ПОЛТАВСЬКОЇ МІСЬКОЇ ДУМИ

В Полтавскую городскую думу.

Будучи уволен начальством от должностей мною занимаемых в отпуск на 28 дней принимаю оной сего числа и прошу оную думу отношения свои и присылку денег на месячное содержание заведений до моего вступления в должность уведомления чинить занимающему должность попечителя г-ну статскому советнику и кавалеру Матвееву, а отправляющему должность надзирателя дома воспитания бедных г-ну титулярному советнику Озерянскому-Бережному, о чем оной думе сим даю знать.

Маїа 4 дня 1834.

[Котляревский].

21. ДО Я.М. МАТВЕЄВА

Милостивый государь
Яков Матвеевич.

Для поправления моего здоровья, желая воспользоваться отпуском на 28 дней с сего числа принимая оной, вверенное на мне богоугодное заведение со всеми его отделениями, как-то: больницею, богодельнею, домом лишенных ума, смиренных отделением, родильным гошпиталем, серною паровою ванною и устроенным для спасения утопших на берегу реки Ворсклы заведением, с чиновниками и служителями поручаю, по воле Его Сиятельства г-на Малороссийского военного губернатора и кавалера в ведение Вашего высокородия, уведомляя притом, что заведение снабжено всеми потребностями. Оставшиеся деньги от мая к июню тысячу рублей ассигнациями и двести один рубль шестьдесят шесть коп медными при сем посылаю, о получении которых прошу меня уведомить...месяц отчет о расходе денег...подписом, а на июнь месяц...прошу покорно принимать...по книге, как было до сего...совершенною преданностию...государь... высокородия.

[Травень 1834]

[Котляревский].

22. ДО ПОЛТАВСЬКОГО ПРИКАЗУ
ГРОМАДСЬКОГО ПРИТУЛКУ

В Приказ представление.

Сего числа вступил я в отправление должностей попечителя Полтавского богоугодного заведения и надзирателя здешнего дома воспитания бедных. О чем оному Приказу общественного призрения почтеннейше доношу.

Июля 2 дня 1834.

[Котляревский].

23. ДО ПОЛТАВСЬКОЇ МІСЬКОЇ ДУМИ

В Полтавскую городскую думу.

Сего числа вступил я в отправление должностей попечителя Полтавского богоугодного заведения и надзирателя здешнего дома воспитания бедных, о чем оную...повещаю.

[2.VII. 1834]

[Котляревский].

24. ДО Я.М. МАТВЕЄВА

Милостивый государь
Яков Матвеевич Матвеев.

Сего числа я вступил в отправление должности попечителя Полтавского богоугодного заведения, о чем извещая Ваше высокородие, покорно прошу Вас доставить мне бумаги, полученные Вами в июне месяце, ровно приход и расход деньгам и на что они издержаны, прислать ко мне.

С истинным почтением и совершенною преданностью имею честь быть милостивый государь Вашего высокородия,

[2.VII. 1834]

[Котляревский].

25. ДО ПОЛТАВСЬКОГО ПРИКАЗУ
ГРОМАДСЬКОГО ПРИТУЛКУ

В Полтавский Приказ
общественного призрения
майора Ивана Котляревского
отзыв.

По умножающимся припадкам в увеличивающейся ежедневно у меня болезни, я не в состоянии отправлять возложенных на меня должностей попечителя богоугодного заведения и надзирателя дома воспитания бедных тем более, что не будучи лично в тех заведениях, не могу знать, исполняются ли мои распоряжения и приказания в точности или остаются без исполнения, почему доводя [о] сем оному Приказу до сведения, покорно прошу кому угодно другому поручить обе сии мои должности, а меня от оных уволить и о сем сделать свое распоряжение. Я надеюсь, что по сие время и господин Министр внутренних дел изъявит уже свое согласие на мою отставку.

Генваря 2 дня 1835 г.

Майор Котляревский.

26. ДО П. СРЕЗНЕВСЬКОГО

Сочиненные мною малороссийские оперы: Наталка Полтавка и Москаль Чаривник поручаю для издания в свет, в каком будет нужно количестве экземпляров, титулярному советнику Измаилу Ивановичу Срезневскому.

Майор Иван Петров сын
Котляревский.

1837 года, июля 12 дня.
Полтава.

27. ДО І. Т. ЛИСЕНКОВА

Милостивый государь мой, Иван Тимофеевич!

Уведомляю Вас, что я не имею у себя и четырех экземпляров той Энеиды, которую я напечатал в 4-х частях; но я Энеиду кончил вполне до тех мест, как и Virgiliy написал; она у меня в 6-ти частях переписана и исправлена, только печатать; если Вы намерены взять на себя печатать, то заплатите мне две тысячи рублей денег ассигнациями и 25 экземпляров для меня пришлете по отпечатании; а я Вам Энеиду пришлю и доверенность на напечатание, получивши от Вас половину денег. В Энеиде моей десятистрочных строф 730, а по всей заключится 188 или 190 листов...*. Сверх сего словарь ма...** изъясняющих значение русских слов; я почти отдаю Вам даром Энеиду.

Печатать же Вам позволяю только один завод, и то на хорошей бумаге и хорошими большими буквами, чисто, опрятно и исправно, не на обверточной бумаге, за цензуру не отвечаю, за корректуру не берусь.

* Дефект, вирізано (очевидно, «написанных»). — П.Р.

** Дефект, вирізано (очевидно, «малороссийских слов»). — П.Р.

Оперу мою Наталку я отдал другому напечатать и ее у меня нет.

Согласны ли Вы, или нет; ежели согласны печатать Энеиду, то на каких условиях, прошу зараз меня уведомить, а не то я могу отдать другому напечатать в Москве; впрочем с истинным моим к Вам почтением пребываю, милостивый государь мой, Вашим покорнейшим слугою*.

1837-го года, сентября 16 дня.
Полтава.

* Дефект, вирізано (очевидно, «Иван Котляревский»). — П.Р.

28. ДО О.Г.СТЕБЛІНОЇ-КАМІНСЬКОЇ

Милостивая государыня, Александра Григорьевна!

Поздравляю Вас днем ангела Вашего и желаю Вам здоровья, душевного спокойствия и всего того, чего Вы себе желаете.

При сем в подарок именинной посылаю Вам духовное от себя завещание для вступления во владение по смерти моей луками при городе Полтаве состоящими; при чем и документы препровождаю, пребывая к Вам с совершенным почтением и преданностию до гроба, милостивая государыня, Вашим почтеннейшим слугою

Иван Котляревский.

Марта 18 дня 1838.
[Полтава]

П.ПУЩИНСЬКИЙ

29. СЛУЖБОВЕ ЛИСТУВАННЯ
І.П.КОТЛЯРЕВСЬКОГО(Архів колишніх Полтавських
«богоугодних заведень»)

Розбираючи архів кол[ишніх] Полтавських «богоугодних заведень», довелося несподівано натрапити на службові рукописи батька українського письменства Івана Петровича Котляревського. Рукописи ці складаються з офіційних службових паперів до різних інституцій та до приватних осіб, а також із резолюцій І.П. Котляревського на службовому листуванні. Резолюції майже всі підписані: «Котляревський», а службові листи (чернетки) не мають підпису; проте докладніше порівняння письма та складу їх переконує нас, що й чернетки ті писав не хто інший, як сам Котляревський.

Вага цієї знахідки чимала, бо ж у тих паперах відбиваються погляди й удача нашого письменника в часи його поважного вже віку, а цих відомостей, власне, й не гурт в нашій життєписній літературі про нього. Біографи, торкаючись цієї доби, обмежувались здебільшого тільки коротенькими вказівками, як-от Павловський: «Окрім обов'язку доглядача по дому виховання, Котл[яревський] був попечителем Пол-

тавського «богоугодного заведення», що його держано коштами приказу громадського піклування». Далі подається ще один коротенький офіційний лист — от і все. Це загальне явище, що його можна пояснити тільки браком відповідного матеріалу, бо той матеріал, що був, складався з офіційного: «Служив піклувальником з 1827 до 1835 року включно» — та ще з кількох спогадів, що теж дають дуже й дуже мало для характеристики тієї доби.[...]

Звичайно, охопити увесь матеріал, розглянути його всебічно в такій невеликій розвідці неможливо. Через те що Котляревський у важливіших випадках сам, власноручно писав чернетки службових паперів, матеріалу такого є чимало; коли б ми заходилися розглядати увесь цей матеріал, то розвідку цю довелося б дуже поширити. Зважаючи на це, ми мусимо спинитися тільки на тому листуванні, що відбиває найбільш цікаві моменти у стосунках Котляревського з колишнім громадянством, та й тут візьмемо не все листування, а тільки десяток-другий справ — в них найяскравіше позначилися ці стосунки.

Матеріал буде цікавий нам ще й тим, що він стосується до старших років нашого письменника, коли життя його було на схилі й він уже позбувався всього несталоного, юнацького.

Поле діяльності в піклувальника Котляревського було досить широке. Під його керівництвом були всі відділи «богоугодних заведень», а їх було аж 6

(лікарня, дім психічнохворих, шпиталь для породіль, дім поправи, богадільня й контора), а лікувалося та служило тут чимало всякого люду різного стану тодішнього суспільства, більшість слабих прислали різні інституції та приватні особи, коротко кажучи, Котляревський під час свого піклувальництва мав безпосередні стосунки з людьми всіх верств — з кріпака починаючи й губернатором кінчаючи.

Бувши на такому місці, він міг піти двома шляхами: або стати звичайним урядовцем того часу та пливати за течією, або ж лишитися тим Котляревським, яким заявив він сам себе ще в творах своїх. Доля судила, щоб він вибрав останнє, і службове листування якнайкраще це доводить.

Щоб краще відтінити стосунки Котляревського з громадянством, доведеться розбити цю невеличку частину листування на два головних відділи: перший відділ — стосунки Котляревського до громадянства, а зокрема до кріпаків та взагалі до знедоленого люду, до «склонных к злодеянию», до службовців та урядовців, до поліції та судів, до дідичів, а другий відділ — стосунки громадянства до Котляревського.

З'ясувати все це маємо майже виключно на підставі архівного матеріалу, здебільшого службового листування Котляревського, що переховується в архіві кол[ишніх] полтавських «богоугодных заведений».

[...]Зайнявши посаду піклувальника, Котляревський користується з кожної нагоди, щоб допомогти

комусь із знедоволених. Ось він просить поліцмейстера розслідувати справу про жорстоке поводження «частного пристава» Комаровського зі своєю служницею «для донесення начальству». Ціра прихильність до цієї кріпачки й людяні погляди Котляревського притягають до себе нашу увагу. «Уже две недели, — пише він, — как она поступила по найму в мамки к частному приставу Комаровскому за 20 рублей в год, но, будучи изнуряема денно и ночью беспрестанным за дитятею присмотром, доведена до такого изнеможения, что не могла покормить дитяти, за что жена Комаровского, рассердившись, нанесла ей удар в грудь столь жестоко, что приведена была она, Тимошенкова, в беспамятство, пришедши же в себя, собрала все силы для ухода из дома Комаровского, где проводила столь мучительную жизнь».

Уривок цей набере ще більшої виразності, коли ми задля характеристики панських поглядів на своїх кріпаків подамо тут лист («об'явление» по-тодішньому), що його надіслала дідичка Родзяніна в дім поправи. В цьому листі вона прохала заслати до Сибіру кріпачку її Марфу Мойсиху, що потрапила в цей дім «за сделанное неповиновение и грубость и, кроме того, упражнение в пьянстве и развратной жизни», бо, — пише далі Родзяніна, — «если только освободить и дать ей вольность, то легко может случиться, что по ее вредной ко мне расположенности сожжет дом мой или посягнет на жизнь мою». Підписано «Мари», а в другому рядку «я Родзяніна».

Цікаво, що Котляревський, відповідаючи на це «об'явление», немов бажає підкреслити контраст у поведженні своєму яко піклувальника з кріпаками і Родзяніною; він з'ясовує тут людяні правила «богоугодных заведений» і каже так: «Содержащаяся в смиренном доме крестьянка Ваша Марфа Мойсиха разрешилась от бремени истекшего июля 14 числа и родила сына; следовательно не может быть употребляема с несколько недельным дитятею в работе».

Коли Котляревський бачить можливість допомогти скривдженій, на його думку, людині, він не обмежується з'ясуванням «правил», а шукає оборони цій людині у вищій адміністрації. Такий випадок був з однодворцем Зінов'євим, надісланим у дім поправи. Зінов'єва цього обвинувачено було в підпалі та «запьянство, ссоры и драки». Повіривши Зінов'єву, що це все діло рук волосного писаря, Котляревський зробив докладну записку губернаторові. Стаючи в оборону скривджених та знедолених, піклувальник Котляревський не вважав, до якої нації належить людина, він дивився тільки, чи дійсно людина потребує допомоги й варту її. На таку думку наводить, наприклад, випадок з німцем-робітником Бертрамі, якого після лікування надіслали до поліції, щоб вона відправила його на батьківщину. Поліція ж прислала його назад, з допискою, що він нібито знов захворів. Додбавши в цьому вчинкові, «что полиция более

потому прислала его обратно в дом лишенных ума (Бертрамі лікувався від психічної хвороби), что не имеет средств пристроить его, Бертрами, куда-либо для пропитания и по зимнему времени находит неудобным отправление Бертрами на родину», але не маючи права особисто розв'язати це питання й допомогти бідолашному німцеві. Котляревський і прохає «приказ общественного призрения» залишити Бертрамі в «богоугодных заведениях» до весни: «может быть, сие послужит в пользу его здоровью и доставит ему между тем безбедное содержание». Що це дійсно була оборона й допомога робітникові, підкреслюється тим, що піклувальник поступається і інтересами «богоугодных заведений», приймає людину не хвору й бідака, який і лікувався тут даремно, а це Котляревському, певно, важко було робити, бо ж він мусив пильнувати інтересу установи — це, по-перше, а по-друге, бачачи ошуканство поліції, Котляревський не тільки не відповідає їй гостро, як це він майже завжди робив у таких випадках, а йде їй назустріч, бо інтереси поліції в даному разі випадково збіглися з поглядами піклувальника та з його розумінням своїх обов'язків щодо знедолених.

Однак піклувальник Котляревський боронив не всіх, хто звертався до нього чи потребував допомоги, а тільки тих, хто, на його думку, був гідний цього. Тут він має певний критерій, що найяскравіше відбився в

досить сміливому, як на той час, проханні до приказу за повного бідняка «богоугодных заведений» Брітальова, щоб його було призначено на помічника економа, «...потому, что [он] испытанной честности, благонравен и хорошего поведения»; це ми спостерігаємо в заступництві за Зінов'єва: «В пьянстве, ссорах и драках нигде замешан не был...; в добропорядочной жизни, в хорошем содержании семьи и в незазорном поведении ссылается на всех жителей Староверовки». Але з такими людьми, що розминалися із зазначеними етичними приписами, в піклувальника Котляревського й поводження було інше.[...]

Одна чернетка без зазначення дати, знайдена серед паперів пізнішого часу, доводить це дуже виразно (подаємо її в цілому). «Объявить богодельным мужчинам и женщинам и всем обоего пола бродягам, что по предписанию Полт[авского] приказа обществ[енного] призрения бывшая до сего в числе богодельных Дарья Аверченкова за непорядочную жизнь, за то, что в общежитии вздорлива, сварлива, склонна к воровству и пьянству, за самовольную многократную отлучку из богодельни, за то, что без позволения таскалась по шинкам, пропила казенные вещи: головной платок из тонкого холста, пестровую юпку, пару нитяных чулок и пару башмаков, как не заслуживающую ни призрения, ни о ней попечения и недостойную по своему соблазнительному поведе-

нню быть в числе богодельных и отсылается в полтавскую городскую полицию». [...]

У стосунках Котляревського до службовців спостерігаємо чемність та повагу, як-от до головного лікаря Матвеева, колишнього кріпака кн.Репніна, та до протоієрея Петра Мазанова. До першого піклувальник ставився з надзвичайним довір'ям і доручав йому під час своєї довготермінової відсутності керувати «богоугодными заведениями» та провадити всі грошові справи; другого ж (священника) навіть до нагороди представив за те, що він «оказывает по обязанности своей отличное усердие, ревность и не-утомимость ...сверх того, — пишет далі, — при похвальном поведении, соединенном с смирением и кротостью, приличными иерейскому сану, все что по должности его относится к больным и всем живущим в заведении, неленностно с бескорыстием и в опасных теперь случаях с самоотвержением выполняет в точности». В цих словах Котляревський виявляє свій погляд на ідеального урядовця, що точно, «неленностно и с бескорыстием», як і сам Котляревський (посада піклувальника була неплатна), виконує свої обов'язки.

З другого боку, спостерігаємо і стосунки, так би мовити, «начальственні». Ось Котляревський дає накази доглядачам; доручаючи, наприклад, доглядачеві шпиталю для породіль Сущинському доглядати й інших відділів «богоугодных заведений», Котля-

ревський пише: «Ожидаю от Вас ревностного и усердного смотра за больными, чтобы им лекарства и пища доходили в свое время и надлежащей доброты, также чтобы постель и белье были чистые и переменяемы в свое время, т.е каждую субботу» і т.д. Хто таких наказів і розпоряджень не виконував, проти того вживалося певних заходів, що набирали інколи дуже гострої форми. В рапорті про доглядача Сутковського Котляревський пише ось що: «Оставляя подробнейшее описание Сутковского нерадения, беспечности и во многих случаях своевольных поступков, заключаю тем... что с смотрителем Сутковским более служить не могу». Таке начальникування, а може, до деякої міри бажання додержуватися «табели о рангах», доводило інколи й до кумедних випадків. Так, наприклад, Котляревський повернув назад, не виконавши, листа, присланого із «богоугодных заведений» в дім для виховання дітей бідних дворян, доглядачем якого [дому] він тоді був, через те тільки, що листа цього підписав був не піклувальник тодішній, а доглядач. Резолюція на ньому така: «Смотритель Сутковский, служащий при Полтавс[ком] богоугод[ном] завед[ении], не есть начальник того заведения, то сообщения за подписом его в Полтавский дом воспитания бедных не признаются приличными. Мая 5 дня 1827 года. Надзиратель майор К о т л я р е в с к и й».

Роблячи так, Котляревський все-таки вбачав у додержуванні «табели о рангах» і кумедний бік.

Ось як іронічно з'ясовує він губернаторові причину сварки між жінкою урядовця 14-ї класи Горшкова та жінкою фельдшера з бродяг: «Горшкова жаловалась потому только, что почитала себя оскорбленной от жены бродяги, яко жена чиновника 14-го класса, когда же обнаружилось ее, Горшковой, с Топоровой знакомство, приятельская связь и другие поступки, то Горшкова Топорову простила и примирилась с ней».

Інколи ж піклувальник любив провчити власними заходами такого урядовця, що заноситься за хмари. Гостро і навіть образливо провадить Котляревський листування з полтавським поштмейстером, бо цей сповістив, що платити гроші за лікування хворого поштаря Попатенка він не буде, бо його, мовляв, не вилікувано. Через те, що цей папір надіслав поштмейстер не на ім'я піклувальника, а просто «богоугодным заведениям», Котляревський не відповідає на зміст листа, а тільки нагадує, що «богоугодное заведение не есть присутственное место», а тому й листи треба, мовляв, писати на ім'я піклувальника. І одержавши тільки листа на ім'я своє, Котляревський відповідає на зміст, і також все іронізуючи з поштмейстера; відповідь ця має цілком аналогічну структуру з листом поштмейстера: в першій частині листа з'ясовується справа, друга частина починається навіть майже однаково — у поштмейстера: «Впрочем я по службе долгом поставляю обратиться к вашему высокоблагородию с покорнейшей просьбой...» — у Котля-

ревського: «Наконец по долгу службы и я обращаюсь к вашему высокоблагородию с уверением...» Котляревський іронізує тут з того, що поштмейстер зазначив, що не грає ролі, кому адресовано листи — чи установі, чи її керівникові, весь час вказуючи «почтова ли контора и ваше высокоблагородие» і т.д. А в кінці листа в формі прохання навіть повчає поштмейстера: «Обращаюсь также к вашему высокоблагородию с покорнейшей просьбой всякому почтальону без разбора не верить и не полагаться на слова людей необразованных, неблагомыслящих, не стыдящихся для своих видов оклеветать других и по легкомыслию своему почитающих ни за что опорачивать заведение, без точного исследования истины не обижать на бумаге служащих при богоугодном заведении с одобрения начальства лиц, также и самого места, не имея на то достаточных причин и права».

Коли ж листуватися доводилось Котляревському з урядовцями, яких він вважав становищем чи розумом за рівних собі, то тут трапляється тільки обопільна уципливість; посилаючи, наприклад, хворого, з п'яничок, солдата до командира внутрішнього гарнізону, щоб цей покарав солдата за пияцтво та щоб ізняв допит, хто приніс йому горілку, Котляревський пише: «Надеюсь, что Вы, яко не терпящий беспорядков, не оставите Бондарева без наказания и заставите, яко главный начальник и командир его, признаться, кто принес ему водку».

Відмовившись карати Бондарева через його хворість і приславши його назад до «богоугодных заведений» з повідомленням, що горілку приніс йому дозорчий «богоугодных заведений», командир пише: «...Причем обнадеживаюсь совершенно, что ваше высокоблагородие, яко блюститель и установитель во вверенных Вам богоугодных завед[ениях] строжайших правил порядка не допустите впредь служителей сего заведения доставлять средства ко всяким невольностям и дурному поведению». А Котляревський, прохаючи прислати офіцера, щоб з'ясувати, хто ж саме з дозорчих приніс горілку, пише: «...Причем обнадеживаюсь совершенно, что ваше высокоблагородие, яко блюститель и установитель строжайших правил порядка, не допустите, чтобы подкомандные Ваши, будучи в больнице, пьянствовали и другая своевольства делали» і т.д.

Або ж ось ще така коротенька відповідь: «Что же касается до Вашей угрозы, то они между вашим высокоблагородием и мною не могут иметь места», — так пише Котляревський командирові внутрішнього гарнізону Кулябкові 2-му на запитання про те, чому не прийнято хворого рекрута в лікарню. В цьому запитанні Кулябко зазначав, що на випадок збільшення хворості у рекрута він повідомить про вчинок піклувальника вище начальство, щоб зняти з себе відповідальність.

Правда, справи ці не цілком рівнозначні: поштова контора зачепила безпосередньо інтереси «богоугод-

ных заведень», а військове начальство тільки саму особу піклувальника; але все-таки між поведженням піклувальника з поштмейстером і командирами внутрішнього гарнізону є різниця велика. Це, може, пояснюється деякою зневажливістю Котляревського у стосунках до урядовців, що нижчі за нього становищем чи розумом і не варті поваги — не заслуговують на неї своїм «непохвальним поведень», «недобропорядочною жизнью» тощо.

Що це мало неабияке значення для Котляревського, доводить нам і листування його з поліцією, якій аж надто вже бракувало цих чеснот. Правда, Котляревський не відразу переконався, що тих чеснот бракує поліції. Спочатку він робив спроби кінчати справи миром і скаржився на той чи інший негарний вчинок поліцаїв тільки їхньому безпосередньому начальству — поліцмейстеру. В одному з листів до поліцмейстера ще на початку своєї праці в «богоугодних заведень» він пише: «Но при всем этом не донося теперь о таком поступке чиновника полиции высшему своему начальству, прошу только оную полицию, взыскав с г-на Комаровского за семимесячное содержание и лечение служанки его Антоненковой... 70 рубл., деньги доставить ко мне... и тем исправит несправедливость Комаровского».

Коли ж піклувальник Котляревський переконався, що з поліцією миром кінчати — марна річ, бо інтереси їхні розминаються, то він користується з кожної нагоди, щоб так чи інакше їй дошкулити.

Такою нагодою між іншим було й надіслання з поліції до «богоугодных заведень» під догляд 5-ти бродяг, двох служників та одного посаженого в дім поправи. Всі вони раніш були в «богоугодных заведень» та повтікали звідти, наробили бешкету в маєтку дідича Тарновського, їх спіймали на гарячому вчинку, закинули до тюрми, і справу цю розглядалося в нижньому земському суді. Ось уривок з відповіді, коли цих «бродяг» було надіслано до «богоугодных заведень»: «Трудно сообразить, как освобождаются из-под стражи полтавского острога содержащиеся в оном служителя полт[авских] богоугодных заведень, судимые за преступление, когда дело об них не решено, удивительно также, что городская полиция таковым действием открывает свое слабое понятие о цели и занятиях богоугодных заведень отделением острога, когда преступников совершенно здоровых, коих дело еще не кончено, коим приговор неизвестен, кои за свое преступление не получили наказания или кои еще не признаны невинными, присылает в богоугод[ные] заве[еня] для надзора».

Поліція, бачивши, як ставиться до неї піклувальник, вважала його за свого ворога й прагнула всякими способами дискредитувати його, а це набирало інколи оригінального характеру. «Оная полиция без всякой надобности причиняет приказу общественного призрения беспокойство и излишнюю переписку потому только, что, не стараяся рассмотреть положения

и состояния тех людей, коими желает наполнить больницу, ищет таковым действием навлечь на меня недовольствие начальства. Полиция в таковых случаях поступала неосновательно, поверхностно, опрометчиво, присылала иногда в больницу для пользования здоровых, требующих в болезни пособия к приятию в богадельные, в родильный госпиталь не брюхатых, глухих и немых говорящих, лишенных ума называла больными горячкою и, наконец, беспокоила приказ о таковых людях, кои вовсе не имеют нужды в пособии, о коих, получивши удовлетворительное от приказа разрешение, не может отыскать для присылки в больницу».

Ці спроби дискредитації набувають часто-густо навіть анекдотичного характеру, і коли б не документи (кінець допіру наведеного листа, листування про хворого Бажуха і багато ін.), їм би трудно було вірити.

В один рівень з поліцією ставив Котляревський і суди та судових урядовців. Ставиться він до них з великим недовір'ям. Навіть у тому, що суд повернув невеликувану хвору кріпачку померлого дідича Богаєвського Фенічову з повідомленням, що гроші за її лікування платити не слід, бо ж її не виліковано, Котляревський вбачає з боку суду «сверх своих обязанностей особенное покровительство осиротевшему имению» і вважає, що в суді який завгодно присуд можна виклопотати чи за гроші, чи через знайомство, і так твердо в цьому переконаний, що

самий натяк на це був для нього однією з причин, щоб шукати оборони задля нібито скривдженої від суду людини. У згадуваній попереду «Записке» про Зінов'єва піклувальник Котляревський пише губернаторові: «[Зиновьев] догадается, что волостной староверовский писарь исходатайствовал в суде нынешнее содержание в смирительном доме». Так може писати тільки людина, твердо переконана в можливості такого випадку.

Та й взагалі Котляревський вважав судових, поліцейських, волосних голів та писарів за п'яниць, хабарників тощо. Він не може позбутися такої думки навіть тоді, коли посилає на роботу надісланих у дім поправи за неправіж податків волосних голів та урядовців. Йому здається, що вони й тут примудрюються впорядити пиятику: «отпускать голов в город на работы в собственном их одеянии, под присмотр полиции, и ежели им будет выдаваться плата, то чтобы по рукам им не давали, ибо они могут пить горелку, что противно смирительного дома правилам. Августа 8-го. К о т л я р е в с к и й».

Таку ж саму гострість спостерігаємо подекуди й у стосунках Котляревського до панства з приводу їхніх кепських специфічних вчинків. Для прикладу візьмемо кінець листа до згадуваної вже дідички Родзяніної. Родзяніна прохала заслати її кріпачку на Сибір, бо боялась її, а Котляревський, певно, щоб зробити прикрість Родзяніній, пише до неї: «...Контора просит

Вас крестьянку свою Марфу Мойсиху взять к себе в деревню, в противном случае контора сия обязана будет отправить ее к Вам по пересылке через земскую полицию».

Другий приклад ще яскравіший. Лікувався сірчаними купелями дідич поручник Тарновський. За лікування обіцяв платити, але тільки обіцяв. Котляревський, побачивши тут «панську правду, на всі боки гнучу», зразу ж заборонив робити купелі, хоч добре знав, що через це можуть бути великі неприємності. Щоб так зробити, треба справді бути ворогом «панської правди».

Цілком зрозуміло, що, ставлячись так, Котляревський ніколи не йняв віри тому, що окремі представники цього панства можуть змінитися на краще. У відповідь на запитання кн.Рєпніна, чи змінив своє поведження присланий у дім поправи поручник Прокоф'єв, Котляревський пише: «Прокоф'єв содержится в смиренном доме с 26 мая 1833 года, ведет себя трезво и смиренно, но был на свободе, не будет производить шалостей, за которые теперь содержится, за сие ручаться невозможно». Що в даному разі ми маємо діло з тим, що Котляревський не йняв віри саме панству, видно з того, що за людей інших шарів суспільства Котляревський сам заступався. За конградських фабрикантів, надісланих у дім поправи «за развратную жизнь, доколе не исправятся», Котляревський пише губернаторові: «Фабриканты Игнатий

и Дарья Бацкевичевы ведут себя смиренно и прилично своему положению, а преклонные их лета заслуживают уважения на освобождение их из смиренного дома».

Щодо стосунків Котляревського до вищої адміністрації, то треба сказати, що тут не можна говорити про гострість: коли б її допустився Котляревський, то не був би він і на місці піклувальника. А щодо таких людей, як, наприклад, кн.Рєпнін, то Котляревський хоча б і мав змогу гостро виступити, то однаково він цього не робив би, бо надто вже вдача й погляди Рєпніна збігалися з удачею та поглядами Котляревського. Рєпнін, як пише Ланкевич, був «высокогуманный и благонамеренный администратор. Он любил свой край, заботился о благосостоянии всего населения, охранял интересы крепостных и энергично отстаивал уцелевшие еще права казаков, чем навлек на себя подозрение в сепаратизме». І дійсно, Котляревський дуже дорожив гарними стосунками з Рєпніним і боявся їх втратити. Про це свідчить навіть тон уривка із спростування скарги поручника Тарновського, що він подавав Рєпніну, про заборону робити йому сірчані купелі.

«Долгом поставляю уверить Ваше сиятельство и честью моею и тою уверенностью Вашею, каковою имею счастье до сего пользоваться, как в истине объяснения, так и в том, что в промежуток непринимания больным Тарновским серных ванн никакого вреда для своего здоровья или умножения болезни не

претерпел». Але, боячись втратити «доверенность, каковою до сего пользовался», піклувальник все ж не враджує своїх поглядів, а щоб виправдати себе за свій гострий вчинок, він не перекручує факти, а на самому початку свого пояснення вказує дійсну причину, чому припинено було виготовання купелів: «...Приказал приостановить приготовление ванн первое, как для того, чтобы побудить помещика Тарновского заплатить по договору деньги», і тільки далі пише, «второе и потому, что нужно было починить железные трубы, выходящие на двор».

Що ж до цивільного губернатора та віце-губернатора, то Котляревський їхньою прихильністю, мабуть, не так-то вже й дорожив. Спростовуючи скаргу 4-х солдатів, що вони подали цивільному губернаторові Могилевському на погані харчі, Котляревський тримається тону трохи вже іншого. Піклувальник прямо зазначає, що скаргу подано із «злости за удержание их от пьянства и других непозволительных в больнице поступков, как-то от курения трубок, картежной игры и своевольных поступков, свойственных людям развратного поведения, что доказывает самый род болезни их» (венерична), і далі спокійно фактами спростовує скаргу.

В деяких випадках тон листів Котляревського набуває навіть незалежності. Ось одна його відповідь на запитання цивільного губернатора: «...От зеньковского нижнего суда 52 человека казаков за неплатеж подушных денег во вверенное мне заведение не

присланы, да ежели и присланы были, то я не могу их принять, ибо в здешнем заведении рабочий дом не открыт». Або ось папір до «приказа общественного призрения» з приводу розпорядження віце-губернатора: «Поелику же г-н вице-губернатор упоминает только о воле матери, чтобы сына ее содержать в смиренном доме через два года, а об обеспечении содержания ничего не говорит...ежели за год вперед на содержание его не будут присланы и деньги...принять в смиренный дом не могу».

Таким чином із цих архівних матеріалів виразно видно щирість прихильності Котляревського до знедоленого люду і справжнє бажання його та заходи, щоб допомогти тому людові. Ці ж такі матеріали свідчать і про велику ймовірність піклувальника Котляревського до слів цих знедолених людей: він на підставі самої словесної скарги без інших будь-яких доказів з боку Тимошенкової, Зінов'єва та ін. заступається за них. А те, що кріпаки шукали заступництва саме в Котляревського, свідчить і про те, що він з ними поводився просто та щиро. [...]

Неймовірність та ворожість Котляревського до поліції та до судів, негативне ставлення до начальства також не викликають жодних сумнівів, коли ми студіюємо згаданий архівний матеріал.

Яскраво відбивається в матеріалах і те, як вороже ставився Котляревський до негарних вчинків панства, а подекуди й не йняв віри тому, що можна змінити їхнє поводження. Виразно видно й ставлення Котляревсь-

кого до губернаторів. Тільки в стосунках із урядовцями, до яких Котляревський і сам належав, не зовсім виразний. Але, звичайно, такий поділ стосунків Котляревського до людей більш-менш штучний; найскоріше він у цих стосунках, судячи з архіву «богоугодных заведений», керувався вадами та чеснотами людської вдачі взагалі. Приналежність людини до того чи іншого кола суспільства мала, певна річ, деяку вагу, бо піклувальник Котляревський все ж добачав в одному шарі людності вад чи чеснот більше, в другому менше. Про це аж надто яскраво доводить те, як він ставився до знедолених, як багато йняв їм віри.

Як ставилося до Котляревського громадянство тодішнє, простежити в архівних матеріалах важкенько: спедифічність канцелярщини мало дає притоки судити про це. Проте деякі висновки та цікаві спостереження можна й тут зробити.

Перш за все впадає в око та віра у поневолених до Котляревського як до заступника їхнього й оборонця. Тимошенкова, що пройшла всі етапи поліцейського поневіряння, з надзвичайним довір'ям скаржить ся піклувальникові на це поневіряння і, певно, вірить в силу його заступництва — інакше б не скаржилась, спробувавши на власній шкурі силу поліції. Антоненкова робить те саме, викриваючи наклеп про себе, що його вчинив поліцейський урядовець. Всі ці кріпаки не тільки вірили в силу заступництва Котляревського, не тільки знали й бачили його

просто й щире ставлення до них, а й добре знали, як повести себе, що сказати, як висвітлити свою справу, щоб досягти його заступництва. Тут бралось на увагу, очевидно, добре відомі їм слабкі струни Котляревського вдачі, тобто: «добропорядочная жизнь», «незаворность поведения», чесність, те, що він не йняв віри судам, тощо. Як приклад, що стверджує допіру сказане, може бути справа Зінов'єва, що саме таким себе й виставив перед піклувальником Котляревським, щоб тільки добитись його заступництва. Що Зінов'єв тільки імітував свої чесноти, що він підроблювався відповідно до поглядів піклувальника, видно з відповіді губернаторової, де з'ясовано присуд (за підпал та «за п'янство, ссоры и драки») як цілком справедливий, бо базується він на певних свідченнях.

Все це доводить, що щире й прихильне Котляревського ставлення до поневоленого шару людності та негативний погляд його на деякі установи були добре відомі цим поневоленим. Як ставився до Котляревського елемент, «склонный к злодеяниям», сказати з певністю трудно. Але можна думати, що, не дивлячись на суворе поводження піклувальника, цей елемент особливо не ненавидів, а може, навіть і шанував Котляревського.

Перелічуючи «злодеяния» згаданого вже тут Онистратенка, Котляревський пише: «...Больные в арестантской палате, где Анистратенко был палатным надзирателем, объявили мне, что он им

открыл свои замыслы обворовать больничного врача, а смотрителя Сутковского убить или по крайней мере прибить». Як бачимо, тут і згадки немає про намір Онистратенка помститися на Котляревському, а він же давав накази карати цього Онистратенка. Коли б Онистратенко говорив про такий свій замір, то Котляревському б сказали, і він, можна думати, написав би про це в згаданому своєму листі. А коли цього нема, то виходить, що й заміру не було. Отже, можна гадати, що такі типи, як Онистратенко та йому подібні, ставилися до піклувальника добре. На таку думку наводять ще й такі рядки, що характеризують доглядача Сутковського: «... больные и служителя столько уверены в его неподвижности и лени, что от обеда и до вечера почитают за одно, в заведении ли Сутковский или за сто верст живет, потому что в сии часы никогда не видели его добровольно наведывавшегося в палаты и другие отделения для обозрения, все ли в порядке. Неспособность смотрителя Сутковского к отвращению беспорядков или умышленное послабление оных доказывается из того, что перед его глазами служителя шинкуют, что ему известны все корчемствующие, но прекратит сего зла не может ли не хочет». Здавалося б, що Сутковський такою поведінкою своєю зміг би зазнати прихильності від Онистратенка, а тим часом виходить навпаки: Сутковського, який дивився на всі переступи Онистратенка крізь пальці, він збирається вбити, а про Котля-

ревського, що карав за ці провини Онистратенка, — він і не згадує. Що ж до стосунків урядовців до Котляревського, то тут з боку поступового елемента, з боку урядовців, що знали його твори, спостерігаємо велику повагу. Відомий Григорій Полетика, що за часів піклувальництва Котляревського в Полтаві був піклувальником роменських «богоугодных заведений», між іншим, пише таке: «С Вами, милостивый государь, как с известным мною литератором, весьма совестно мне переписываться о вещах самых мелочных, но по несчастью принуждает меня к тому необходимость» і т. д. Інші дивилися на Котляревського як на звичайного, такого ж самого урядовця, як і вони, й відповідно до цього й поводитися з ним. Про це свідчить і листування з командиром полтавської внутрішньої залоги (два листи з цього циклу ми подали вже), і оте листування з поштмейстером, де в повчанні на адресу поштмейстера бринить, мабуть, ще й образа з боку Котляревського за неповагу до нього як до відомої людини й доброго адміністратора.

У цих стосунках урядовців до Котляревського цікаво ще відзначити, що «приказ обществ[енного] призрения», який між іншим ставився до особи Котляревського з повагою й навіть до відзнаки його представляв, все-таки в ділових справах не завжди йшов назустріч. Це особливо яскраво відбилося в листуванні з приводу суперечок Котляревського з поліцією. Так, наприклад, приказ відмовив

підкувальникові правити гроші за лікування служниці «частного пристава» Комаровського, тому що, хоч вона і служниця, але все-таки «сирота безродная». У Котляревського на це погляд був приблизно такий: коли користуєшся працею здорової людини, то мусиш платити їй за лікування, коли вона захворіє. Це відчував, певне, й сам Комаровський, коли не вказав, що Антоненкова його служниця, а написав тільки, що вона «неимеющая родства и пристанища», бо тоді люди лікувалися даремно. Не відчував тільки цього приказ.

Другий випадок — про ширшу справу, що вирішити її відмовилось губернське правління й перешло на розгляд приказу, а цей вирішив її на два боки — так, щоб не образити дуже ні Котляревського, ні поліції. Це з приводу скарги поліції на підкувальника за те, що він відмовився прийняти під догляд утікачів з бродяг, що про них було заведено судову справу, та за ту згадувану вже тут гостру відповідь, що її написав Котляревський поліції. «Приказ обществ[енного] призрения» вирішив цю справу так: підкувальник має право не робити того, що до його обов'язків не належить, але все-таки до поліції відправити тільки двох служників, а бродяг залишити в «богоугодных заведениях» «на том же положении, как прежде там находились».

Така відповідь і вирішення в такий спосіб спірних питань свідчать тільки про формальне ставлення до

Котляревського, яке фактично зводилось здебільшого до того, «аби лихо тихо».

Таке ставлення до себе Котляревський добре розумів; це видно з того, що коли він хотів чого досягти, то минав своє безпосереднє начальство — приказ і звертався просто до губернатора або на письмі, як-от, наприклад, «Записка о жителе села Староверовки однодворце Зиновьеве», або персонально. Останнє видно й з помітки його на наказі цивільного губернатора випустити згадуваних уже Бадикиевичевих. Там він пише: «По словесному предварительному приказу его превосходительства упомянутые в сем повелении фабриканты Бадикиевичевы выпущены ноября 20-го дня» (фактично раніш на 2 дні від дати приказу). Губернатори ж ставились прихильно до Котляревського та до його заходів. Про це свідчать численні заступництва Котляревського та їх позитивне здебільшого розв'язання. Такою прихильністю надто визначався кн. Рєпнін, заходами якого поета й призначено, власне, на посаду підкувальника «богоугодных заведений», а посада ця вважалася за дуже почесну. Клопотатися Рєпніну про це довелося аж перед Міністерством внутрішніх справ. [...]

Оце й усе, що можна було розшукати за такого стану архіву, в якому він перебуває нині. Це не багато, але для характеристики стосунків громадянства до Котляревського дає чимало. По-перше, матеріал ука-

зує нам, що поневолений шар людності добре розумів, як ставиться до нього Котляревський, і, розуміючи це, віддячував йому своєю прихильністю. По-друге, змальовує нам, що друга частина громадянства в більшості своїй не цїнила Котляревського й не дуже шанувала його, а поліція, до якої він ставився виразно негативно, навіть за ворога свого мала. Знаходив поет таких людей, що йому співчували, тільки серед більш освіченого, більш гуманного громадянства, як-от По-летика, губернатори тощо.

Все це наводить на таку думку: Котляревський жив інтересами двох шарів людності: поневолених, за яких заступався й болів та жалі яких приймав близько до серця, та більш освічених, більш гуманних окремих осіб, у яких шукав заступництва та в розумовому житті почував себе як серед своїх. Про останнє свідчить і участь Котляревського в біблійному товаристві та масонській ложі і зв'язок через неї з декабристами. Поведінка його з іншими колами суспільства тільки підкреслює цей здогад.

Що ж нового дає нам ця сторінка буденного життя Котляревського? І чи дає вона що взагалі?

Щоб розв'язати це питання, треба пригадати, що демократизм молодших років письменника визнає більшість критиків. Особливо яскраво доводять вони це цитуванням центральних місць з «Енеїди» — пекла та раю. І от, коли порівняти молодшого Котляревського із старішим, то мимоволі впадає в око надзвичайна аналогічність його поглядів. Немовби поет зарані мав на увазі свою майбутню громадську діяльність

і зарані схематично накреслив її план. Мимоволі згадуєш, читаючи «Енеїду», і заступництво піклувальника Котляревського за поневолених, і причини цього заступництва встають перед духовними очима: всі оті Прокоф'єви, Родзяніни, Сутковські, Тарновські тощо. Вражає, що навіть те, що він не йняв віри панству, там також мало місце — «не квапляться на це вони», щоб потрапити до раю або в житті позитивними вчинками поваги заслужити. І навіть підхід той самий: всіх злодіїв, хабарників, мотюг і т. д. посаджено в пекло, поневолених, правдивих і т. д. — в рай.

Правда, в старших роках життя Котляревського є те, що в творах його яскраво не відбилось. Це хоча б надто велика піклувальникова гострість до «склонних к злодеянню» або оте переборщування в листуванні з поштмейстером.

Але, даючи небагато нового до характеристики буденного життя нашого славетного письменника, ця архівна сторінка все ж може бути цікавою для нас. Ця сторінка свідчить, що Котляревський і наостанку свого живоття мав багато гарних почувань, громадських зобов'язань та поглядів, що були властиві йому за молодих літ, в часи, коли творив він безсмертну поему.

Цікава ця сторінка ще й тим, що допоможе критиці якнайгрунтовніше висвітлити та встановити погляди на соціальний бік творів письменника, а тим самим краще угрунтується й один із етапів переходової доби в розвитку нашої громадської думки.



**ЛИСТИ
ДО
ІВАНА
КОТЛЯРЕВСЬКОГО**



30. ВОЛОСНИЙ ГОЛОВА МІСТЕЧКА
ГОРОШИНЕ — І.П.КОТЛЯРЕВСЬКОМУ

КВИТАНЦІЯ

Дана сия Господину капитану и кавалеру Ивану Петровичу Котляревскому в том, что со времени формирования им казачьего конного 5-го полка, то есть с 12-го прошлого августа по настоящее число, от него, господина Котляревского, и от подчиненных его никаких обид и притеснений здешним горошинским обывателям не делано, равно и ничего безденежно не брато, и в том волостные горошинские урядники подписом своим уверяют.

1812 года сентября 1-го числа.

*Волостной голова.
Волостной староста.
Писарь.
Заседатель.*

31. Я.І.ЛОБАНОВ-РОСТОВСЬКИЙ —
І.П.КОТЛЯРЕВСЬКОМУ

Чернигов, 4-е сентября 1812

Кто лучше вас знает основание, на коем формируются козачьи полки, следовательно и сами ведать можете, что нет у меня власти не бывшего ни в военной, ни милиционной службе принимать в офицерское звание; а вы, не объясня то обстоятельство наилучшему моему приятелю, уладили в повозку вручителя сего, как будто на то, чтоб место одного недовольного сделать двух, а самому, как за пустое дело, добиться гонки. Дал бы доброго, если б досуг было и не устал от практики, в коей содержат меня и без вас.

Прощайте! Не дурите впредь, и будьте всегда благополучны!

Князь Яков Лобанов-Ростовский.

32. Я.І.ЛОБАНОВ-РОСТОВСЬКИЙ —
І.П.КОТЛЯРЕВСЬКОМУ

Господину капитану и кавалеру Котляревскому.

Отправляясь до места Высочайшего Его Императорского Величества пребывания, имеете Вы по прибытии в Дрезден взять оттоль подлежащем пути Вашему направление, и потом, явясь к Его Сиятельству графу Алексею Андреевичу Аракчееву с приобретаемым к нему пакетом, донести, что ожидать будете приказания его о себе и порученном Вам на Высочайшее имя донесение, когда ж последует отправление, подлежит Вам предпринять обратный путь.

Малороссийский генерал-губернатор

Князь Лобанов-Ростовский.

1-е мая 1813.

Полтава

33. Я. І. ЛОБАНОВ-РОСТОВСЬКИЙ —
І. П. КОТЛЯРЕВСЬКОМУ

Милостивый Государь мой, Иван Петрович!

Похваляя печность Вашу о порученном Вам деле, не имею еще я удобства похвалиться, чтоб успехи мои о положении Дома воспитания бедных были значительны. Колико ж достигать то трудно, усмотреть Вам можно будет из бумаги, сей день по материи благородного заведения мною препровождаемой. Но ручаться могу, что без должного внимания не могут они остаться. — Медленность возвращения Государя Императора паче всего сию вещь, как и прочие, обременяет; но нет резону отчаиваться, чтоб доброе попечение мое не исправило нужду и не послужило бы и к удовлетворению лиц, подобно Вам, звание свое отправляющих. Такое удостоверение примите, пожалуйста, вкупе с повторением усерднейшего почтения, с коим быть не перестану. — Ваш верный слуга
князь Яков Лобанов-Ростовский.

24 апреля 1815 г.

С.-Петербург.

34. О. Ф. ДАНИЛЕВСЬКИЙ —
І. П. КОТЛЯРЕВСЬКОМУ

Господину дворянину Полтавской губернии
капитану и кавалеру
Ивану Петровичу Котляревскому.

По благополучном, с помощью Вышняго, окончании войны с французами, благоугодно было Его Императорскому Величеству, Всемилостивейшему Государю Нашему, между многими милостями, дарованными всем вообще верным Его подданным, отличить Российское благородное дворянство особенным знаком Высокомонаршего Своего благоволения и признательности, которыя изъяснены в Манифесте от 30-го августа 1814 года следующими словами:

«Благородное дворянство Наше, верная и крепкая ограда Престола, ум и душа народа, издревле благочестивое, издревле храброе, издревле многократными опытами доказавшее ничем ненарушимую преданность и любовь к Царю и Отечеству, наипаче же ныне изъяснившее беспримерную ревность щедрым пожертвованием не токмо имуществ, но и самой крови и жизни своей, да украсится бронзовою на Владимирской ленте медалию с тем самым изображением, каковое находится уже на медали, учрежденной на 1812 год. Сию бронзовую, крепости духа их соораз-

ную медаль, да возложат на себя отцы или старейшины семейств, в которых, по смерти носивших оную, остается она в сохранении у потомков их, яко знак оказанных в сем году предками их незабвенных заслуг Отечеству».

Ныне сии бронзовые медали доставлены ко мне для украшения ими дворянства Полтавской губернии, почему я, исполняя предписание Правительствующего Сената, препровождаю при сем одну таковую медаль к вашему благородию для ношения на Владимирской ленте в петлице, как о том повелено в Высочайшем Его Императорского Величества Манифесте и Указе, данном на имя Г. Министра юстиции в 30 день августа 1814 года.

Полтавский губернский маршал дворянства

Алексей Данилевский.

№ 110-й
Маія 27-го дня
1816-го года.
Полтава.

35. М.Г.РЕПНІН — І.П.КОТЛЯРЕВСЬКОМУ

№ 3548 Полтава, мая 11-го дня 1817 года.
Управление
Малороссийского
военного губернатора.

Попечителю Полтавского дома воспитания
бедных Г-ну капитану и кавалеру Котляревскому.

Государь Император по засвидетельствованию предместника моего князя Якова Ивановича Лобанова-Ростовского, и согласно с состоявшимся в Комитете гг. Министров 3-го марта сего года положением, всемилостивейше соизволил пожаловать вам бриллиантовый перстень, который при сем к Вашему благородию препровождаю.

Малороссийский Военный Губернатор

Князь Репнин.

37. М.Г.РЕПНІН — І.П.КОТЛЯРЕВСЬКОМУ

[25 вересня 1818 р.]

...Третьево дня получил я письмо от опекуна наследников графини Волкенштейновой Петра Абрамовича Анненкова, который домогается, дабы Щепкин явился в Курск к нему для какого-то основательного окончания с ним дела; я заключаю из сего, что Анненков не согласен на выкуп Щепкина, а видно по всему, что хочет продать его графу Каменскому за предлагаемые им 10.000 руб., но я решил уже один раз и хочу непременно доставить Щепкину свободу, о чем все усилия и употреблю, Вас же прошу на случай бы Анненков вздумал прислать в Полтаву за Щепкиным, не отпускать его ни под каким предлогом, ибо непростительно будет нам, начав благое дело, не докончить его.

Пишите о всем, что случится нового в Полтаве, также и о своем здоровье, о котором я всегда интересуюсь знать, по непременношему моему к вам расположению, с коим и с истинным почтением честь имею быть...

38. М.Г.РЕПНІН — І.П.КОТЛЯРЕВСЬКОМУ

Октября 5

1818

Чернигов

Котляревскому

Милостивый Государь мой Иван Петрович!

По препоручению моему г.Бажанов успел по сие время сделать подписку на 12 спектаклей до 3.000 руб., сверх того, можно надеяться, что в те же спектакли будет в сбор, кроме абонементу, тысяч до трех; следовательно, из суммы по мнению моему за всеми расходами на проезд актеров и содержание их должен еще быть остаток для удовлетворения долгов.

Все сие представляю на суждение Ваше с прочими г.г. директорам театра, и если признаете выгодным отправить сюда актеров, то поспешите известить меня, дабы успели здесь распорядиться устройением театральной сцены и квартирами для актеров...

39. М.Г.РЕПНИН — І.П.КОТЛЯРЕВСЬКОМУ

Октября 10
1818

Котляревскому

М.Г. мой Иван Петрович! Посылаю вам условие, сделанное опекуном, наследником графа Волкенштейна полковником П. Анненковым, по коему Щепкин запродаан мне; следовательно, добрый наш Горлопанов может быть покоен в рассуждении отпусковой, она ему будет от меня дана тотчас по получении крепости, о которой хлопотать мое дело. Вы же между тем возьмите у А.О.Имберга наличные деньги, собранные для Щепкина по подписке, и вышлите мне для отправки их к генерал-майору Ушакову, который, уважая мое ходатайство и споспешествуя благополучию Щепкина, доплатил опекуну четыре тысячи рублей из своих денег...

[Кн. Репнин]

40. М.Г.РЕПНИН — І.П.КОТЛЯРЕВСЬКОМУ

Полтава, 25-го мая 1820.

Милостивый государь Иван Петрович!

Попечение, которое Вы имели о здешнем театре, приобрело ему одобрение публики и необходимо нужно для его благоустройства, почему я прошу Вас покорнейше продолжать оное и на будущее время, объявля притом именем моим актерам и актрисам, что они обязаны Вам совершенным повиновением и что в случае какого-либо противу сего проступка строго за сие с них взыщется, ибо я нисколько не подорожу талантом, каким бы то ни было, ежели не соединится с ним благонравие и доброе поведение.

Примите при сем случае уверение всегдашней и искренней моей дружбы

Князь Репнин.

41. М.Г.РЕПНІН — І.П.КОТЛЯРЕВСЬКОМУ

[23 лютого 1821 р.]

На днях получил я от Г.Квитки счета о приходе и расходе театральной суммы за крещенскую ярмонку и 3000 руб. ассигнациями, а 2623 рубля удержал он у себя для обмена на ассигнации, обещаясь не замедлить взыскать оные.

Препровождая при сем к вам для сведения означенные счета, посылаю вместе с сим и две тысячи рублей, тысячу же рублей позаимствовал для высылки полного числа библейских денег, которые и считайте на мне в долгу до первой возможности рассчитаться с вами, ибо теперь финансы мои чрезвычайно большой имеют расход на содержание меня и моих чиновников, число коих с каждым днем прибавляется...

[Кн. Репнин]

42. М.Г. РЕПНІН — І.П.КОТЛЯРЕВСЬКОМУ

[Чернігів, 30 березня 1821 р.]

Милостивый Государь мой Иван Петрович!

Снисходя на общую просьбу актеров полтавского театра, претерпевающих, подобно прошлогоднему, крайность в содержании себя и семейств своих, я прошу вас удовлетворить их жалованьем за настоящий март месяц из имеющихся у вас сумм, из коих возвратите Барсову 300 руб., издержанные им в последнюю поездку в Киев, где он успешно кончил сделанное мною ему поручение, и есть надежда, что финансы театральные поправятся.

С истинным почтением...

43. М.Г.РЕПНІН — І.П.КОТЛЯРЕВСЬКОМУ

[8 червня 1821 р.]

М.Г. мой Иван Петрович! Изъявив согласие мое, чтобы имеющийся в ведении Вашем гардероб, ноты.....(не розібр. два слова.—О.Б.) все театральные принадлежности отдать в собственность вновь составившейся театральной компании, возлагаю на Вас сдать им все таковые вещи по описи актеров Барсова и Щепкина. Уплату же имеющегося на дирекции долга, жалованья за март месяц и следуемой уплаты по контрактам, который компания приняла на себя, отсрочил я им до сентября месяца сего года. Обязательство на сию сумму взято здесь по приказанию моему с актера Щепкина.

С истинным почт...

44. М.О.МЕЛЬГУНОВ —
І.П.КОТЛЯРЕВСЬКОМУ

Милостивый Государь,

Не знаю, как выразить Вам все замешательство, которое я теперь ощущаю; не знаю, как оправдать себя в столь продолжительном молчании. Скоро будет год, как я в последний раз имел удовольствие быть у Вас в Полтаве и получить лестный для меня подарок Ваш — экземпляр «Энеиды». С тех пор я несколько раз осведомлялся и справлялся у здешних книгопродавцев, не пожелают ли купить «Энеиду» Вашу и с прибавлением 2-х послед[ующих] песней, и какую назначат за нее цену. Но многие от нее вовсе отказывались, говоря, что сия книга мало найдет себе охотников в России, и что не иначе, как в М.России следовало бы издать ее; другие давали 800 и 1000 рубл. Из числа последних Ширяев. Г-н Полевой, издатель «Москов[ского] телеграфа» брался напечатать ее на свой счет, с тем, чтобы ему по выручке возвращен был употребленный на то капитал и с законными процентами.

Многие брали ее на комиссию, но ни один решительно не согласился дать и половинной цены той, которую Вы назначили.

45. М.Г.РЕПНИН — І.П.КОТЛЯРЕВСЬКОМУ

Милостивый Государь мой Иван Петрович!*

По просьбе служащего в канцелярии моей губернского секретаря Скрягина, желая поместить брата его Андрея в заведываемый Вами дом воспитания бедных, — я прошу покорно Ваше высокоблагородие определить его до будущего года на мой счет.

С истинным почтением и преданностью
честь имею быть,

Милостивый Государь мой,
Вашего высокоблагородия
покорнейший слуга

князь Репнин**

Июля 18-го дня

1828

Яготин.

* Угорі рукою Івана Котляревського написано:
«Получ. июля 25 дня».

** Підкреслені слова написав власноручно
М.Г.Репнін.

46. ПРЕДВОДИТЕЛЬ ДВОРЯНСТВА
ПОЛТАВСЬКОГО ПОВІТУ —
І.П. КОТЛЯРЕВСЬКОМУ

Милостивый Государь Иван Петрович,

Исправлявший должность Маршала дворянства здешнего повета Г.судья Григорий Григорьевич Лаврентьев чрез посланные им 6-го сего июня оповещения, приглашал почтеннейшее дворянство пожаловать в Дом дворянского депутатского собрания на 13-е число сего ж месяца для совместного совещания, к исполнению предписания, полученного с курьером от его Сиятельства г. Малороссийского военного губернатора по весьма важному предмету.

Вступив в звание маршала, коим почтило меня дворянство, я, сверх сделанного господином Лаврентьевым оповещения, приемлю на себя удовольствие сим моим к Вам, Милостивый Государь, отзывом просить покорнейше пожаловать на назначенное число, так как предмет, о коем предполагается иметь суждение и совещание, заключает в себе особенную важность.—

Петро Ротач

С совершенным почтением и таковою же
преданностию имею честь быть,
Милостивый Государь,
Вашим покорнейшим слугою.

№ 295

11-го июня

1829

Полтава

Его Высокоблагородію
И.П.Котляревскому.

Иван Котляревський у листуванні

47. Д.М.БАНТИШ-КАМЕНСЬКИЙ —
І.П.КОТЛЯРЕВСЬКОМУ

Милостивый Государь
Иван Петрович!

Давно следовало бы мне принести Вам, Милостивый Государь, чувствительнейшую благодарность за сообщенные любопытные сведения: но разные досады и хлопоты невольно воспрепятствовали исполнить долг сей. Простите великодушно долговременное молчание мое и верьте, что я всегда и везде сохраню к Вам одинакие чувства душевного уважения, коими преисполнен. Удивляюсь, каким образом Вы не получили от меня, в Полтаве, экземпляра «Малороссийской Истории»? В сем случае я кругом виноват перед Вами. У князя Николая Григорьевича должны храниться несколько экземпляров сей Истории. Потрудитесь взять себе, сколько пожелаете. Если же означенные экземпляры (о которых я с моего отъезда не имею никакого понятия) расхищены, в таком случае приятнейшею обязанностию, по получении уведомления, поставлю исполнить лестное требование Ваше. — Первые две части нового издания уже печатаются; третью и последнюю кончил, но не отдавал в цензуру. Нужны мне кое-какие справки. Одолжите сообщением сих сведений. Состыдно мне,

что я еще беспокою Вас, но уверен, зная доброе сердце Ваше, что Вы не будете досадовать на имеющего честь быть с душевным к Вам почтением и совершенною преданностию Вашего, Милостивый Государь,

покорнейшего слугу
Дмитрия Бантыша-Каменского.

Октября 29-го
1829 года
Москва.

1). Как произносят в Полтаве и в смежных городах (если сие Вам известно) слова: к о н ь, н о ж, в о л? В Киеве и Переяславле выговаривают их: к и н ь, н и ж, в и л. В Чернигове не знаю как. —

2). Кто сочинил известную песню: «Ой, беда, беда, мне, чаечке небозе» и проч.? Иные (в том числе князь Цертелев) приписывают оную Богдану Хмельницкому; другие Мазепе: но я сомневаюсь в том, особенно в первом. Не помню, кто-то уверял меня, что она сочинена Кошевым Атаманом, забыл фамилию его.

3). С в е т и л к и в Полтавской губернии держат ли в руке саблю, к коей привязывают две свечки, или нет? Украшают ли свечки цветами? В который день они отличаются таким образом?

4). Н е в е с т а или уже молодая смотрит на людей сквозь отверстие бублика, называемого д и в е н ь? В день ли сговора или свадьбы?

5). В одной Полтавской губернии или в Черниговской и Киевской также молодой говорит: «Покидай батьковы и материны норovy да бери мои»? Должно думать, что сие исполняется после уже свадьбы.

и 6). В одной ли Черниговской губернии или также в Полтавской: брат расплетает косу молодой и машет саблею вокруг головы ее, получает деньги, чтоб отошел от сестры? — Сие должно исполняться в день сговора или свадьбы?

48. М.Г.РЕПНИН — І.П.КОТЛЯРЕВСЬКОМУ

Управление
Малороссийского
военного губернатора.
Гражданская канцелярия.
Отделение III.
Стол...
В Чернигове.

Милостивый Государь мой
Иван Петрович!

По уважению к недостаточному состоянию вдовы бывшего Гадяцкого комисара Соколовича, я прошу Вас поместить одного из сыновей ее в заведомый Вами дом воспитания бедных пансионером на счет мой, как скоро он доставлен будет в Полтаву; о высылке же к Вам следуемых за содержание его денег, я, по возвращении моем, сделаю распоряжение.

С истинным почтением и совершенною преданностию честь имею быть, Милостивый Государь мой, Вашего Высокоблагородия покорнейший слуга

князь Репнин.

В Чернигове
ноября 5 дня 1829.
№ 5333

Примітка рукою Івана Котляревського: «Получ.
ноября 11 дня».

49. П.С.СТЕБЛИН-КАМІНСЬКИЙ —
І.П.КОТЛЯРЕВСЬКОМУ

Милостивый Государь Иван Петрович!

То письмо, с некоторым прибавлением, послал я 1-го числа в 10 часов ночью; 2-го к вечеру Федор А. сказал, что к Стогу уже написано и подписано, остается написать только к Княгине; 3-го поутру Киселев прислал пакеты, говоря в записке, что князь не имеет ничего более поручить и желает мне благополучного пути; я тотчас пошел за лошадьми, которые уже закладывали, как явился полицейский чиновник просить отобедать у князя, и что князь желает со мной проститься; я отвечал — покорнейше благодарю—и уехал ровно в 10-ть часов. До Могилева имел остановку в лошадях, о чем, конечно, сказал Вам г[осподин] Петровский. В Могилеве, по примеру всех приезжающих, оставя бричку, купил санную кибитку, за которую чуть не побранились с генералом Быстрым, ехал до Великих Лук безостановочно по прекраснейшей санной дороге, а оттоль надлежало впрягти по пяти лошадей и, протащившись таким образом до первой станции за Порховым, должен был остановиться для надделки новых надрезов на место

стершихся по малости снега; от Луги до Царского Села дорога была несколько лучшей; от Ц[арского] С[ела] пять лошадей, таща шагом, несколько раз останавливались; наконец, в 9 часов ночью представился глазам моим ряд огней и я в половине 10 часа стал у заставы для отдачи подорожной. Поутру 12 числа первый мой выход был к Стогу; он принял меня весьма суриозно, а в Департаменте 13-го еще суриознее; потом 15-го числа вечером в 7 часов был я у него, пил чай, беседовал часа два; между прочего доходило и до вас в отношении управляемых вами заведений; наконец он предложил мне быть в обедне церкви управляемого им заведения в следующее воскресенье; я исполнил то, а он после обедни показывал мне заведение во всей подробности, для чего употреблено более часа. Чудо, можно сказать, в таком все порядке и чистоте до последней вещи; содержание отличное, то есть: хлеб и прочие яствы.

В Комитет для составления правил, кроме меня, призваны Непременные Члены Костромского и Виленского приказов и бухгалтер Тамбовского; они трудятся с 1-го числа сентября и написали столько, что для прочета и рассмотрения я употребил трое суток или и более; ибо вчера только первую записку написал о моем мнении по одному предмету, а их

много еще остается. Таким образом, не можно решительно предположить и сказать, как долго достанется мне прожить в сем великом и прекраснейшем граде.

Граф Виктор Павлович, кажется, помолодел, а князь Яков Иванович очень и очень постарел, или это потому, что первого видел я одетого на выезде в Государственный Совет, а последнего в комнатной весьма странной одежде.

Желаю слышать и видеть вас здоровых и во всем благополучных, пребывая с истинным почтением и преданностью

Вашим
покорнейшим слугой
Павел Стеблин-Каминский.

Ноября 20, 1829.
С.Петербург.

№ 100
1829

Я. одягнуло на вказані в Копії
директорів Св. Синоду, а наряд
якщо до каміньської єпископії
супроводити одягнути.

Ще не маючи свідомості, що відомо
євщо відомо, а в якійсь
свідомості, а в якійсь
євщо відомо, а в якійсь
євщо відомо, а в якійсь

Підписано

Каміньської єпископії

Підписано

Нодієв 20
1829
С. Петербург.

☞ Факсиміле листа П. Стебліна-Камінського до
Івана Котляревського від 20.11.1829 року.

50. ГЕОРГІЙ, ЄПИСКОП
ПОЛТАВСЬКИЙ І ПЕРЕЯСЛАВСЬКИЙ —
І. П. КОТЛЯРЕВСЬКОМУ

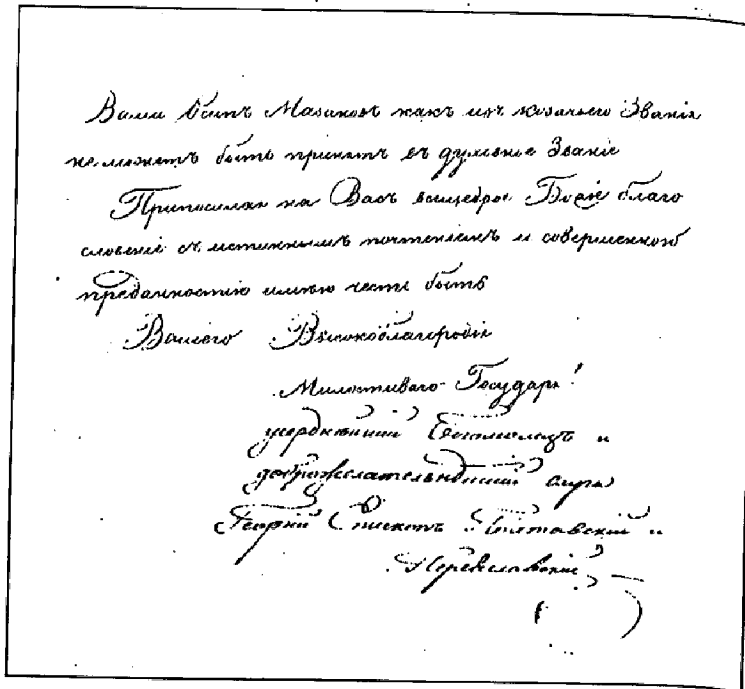
Ваше Высокоблагородие
Милостивый Государь!

Письменным отзывом от 13-го генваря, мною
полученным 21-го числа, Ваше Высокоблагородие
извоили просить о принятии в духовное звание
уволненного из козачьего звания Осипа Мазанова,
занимавшегося приватно Полтавского Богоугодного
заведения при Покровской церкви в исправлении
пономарской должности, и определении его к сей же
церкви пономарем, отзываясь о нем с хорошей сторо-
ны. — Цена дорого Ваше доброе расположение ко
мне, я душевно рад бы удовлетворить просьбе Вашей,
но как указом из Святейшего Правительствующего
Синода последовавшим от 5 декабря 1827 года
запрещено отнюдь никого из податного состояния не
принимать в Епархиальное Ведомство, а в случае
нужды в церковнослужителях сноситься с соседними
Епархиями с требованием таковых на праздные места;
то за силою сего указа просимый Вами Осип Мазанов
как из козачьего звания не может быть принят
в духовное звание.

Припосылая на Вас всецелое Божие благосло-
вление с истинным почтением и совершенною предан-
ностью имею честь быть

Вашего Высокоблагородия
Милостивого Государя
усерднейший Богомолец
и доброжелательнейший слуга
Георгий Епископ Полтавский и Переяславский.

Генваря 31-го дня
1830 года.



☐ Факсиміле листа єпископа Георгія
до Івана Котляревського від 31.01.1830 року.

51. АРХИМАНДРИТ ГАВРИІЛ
І ПРОТОІЕРЕЙ СТЕФАН САМОЙЛОВИЧ —
І.П.КОТЛЯРЕВСЬКОМУ

Ваше Высокоблагородие
Милостивый Государь!

В последовавшем к нам из Полтавской Духовной
Консistorии от 22-го истекшего генваря за № 338-ым
Указе предписано принять нам от Вас по описям
бывшего в Полтаве отделения Библейского общества
книги, которые хранятся ныне в Полтавском соборе
в шкафах за ключами Вашими, в свое смотрение для
хранения оных в том же соборе, и из него отсылать в
Переяслав в Полтавское Семинарское Правление для
снабжения оными, по силе Указа Святейшего Прави-
тельствующего Синода, учеников, вступающих в Бо-
гословский класс.

Посему покорнейше просим Вас, Милостивый
Государь, назначить, какой Вам угодно, день для
сдачи помянутых книг в наше смотрение, и о после-
дующем удостоить нас Вашим извещением.

Вашего Высокоблагородия
Милостивого Государя
покорнейшие слуги
Архимандрит Гавриил
Протоиерей Степан Самойлович

№ 20
февраль 4-го дня
1830 года

Его Высокоблагородию
Полтавского Богоугодного
Заведения попечителю
Ивану Петровичу Г-ну
Котляревскому

52. О.М.СОМОВ — І.П.КОТЛЯРЕВСЬКОМУ

Милостивый Государь Иван Петрович!

Письмо Ваше от 19 апреля получил я назад тому дней десять: бо николи було до почты чвалати, а при листи була пятьдесятная гнацьця, то треба було самому взяти и лист и гроши. — Тотчас по получении денег, пустился я к нашим лучшим книжникам и фарисеям, Смирдину и Сленину, чтоб узнать о выходе требуемых Вами книг. Вот Вам полный отчет о моих поисках:

«Монастырки», 2-й части, отпечатано 13 листов; затем Пер-Погорельский уехал, и не оставил оригинала (по терминологии наборщиков), и до сих пор еще не имеет остального. — Посему я решил взять покамест одну 1-ю часть, с тем, чтобы доставить Вам вторую, лишь только она здесь появится.

О романе: что такое хороший тон? Мне сказали также, что он допечатывается; но, видно, допечатывается слишком медленно, по букве в день, ибо и доньне еще не вышел. Между тем переводчик (Мосальский) женился, вероятно, для поддержания хорошего тона, и выдал замуж сестру, вероятно, для того, чтобы ей не было завидно.

Де Шаплет также, говорят, допечатывает свой перевод «КАРЛА СМЕЛОГО»; но, видно, тоже

допечатывает не так смело, как герой его воевал; ибо до сих пор не появилось еще ни одна часть его перевода. Слух идет, впрочем, что он выдаст все 5 частей вместе; но я устал ждать, и для того спешу Вам доставить покамест одну «Монастырку», тем более, что давно уже имел неотразимое желание писать к Вам.

При «Монастырке» прилагаю маленькую книжонку для детей, три повести, мною написанные, а изданные Слениным и украшенные бестолковым лицевым титулом и заглавную виньеткой, также с бестолковой надписью: это обыкновенные следствия книгопродавческих изданий. Наши книжники всегда умеют перемудрить, когда сами примутся за дело, не спросясь автора. — Книжонку эту прошу Вас принять от меня как пополнение отчета обо всем, что я делал и делаю, отчета, который мне весьма приятно отдавать Вам.

Не только не бойтесь моих недосугов, но, сделайте одолжение, отрывайте хотя минуту у ваших недосугов, чтобы писать к искренне вас любящему земляку и подавать ему весточку о Вас, и чем чаще, тем лучше.

Вот Вам кое-что из литературно-светских здешних новостей: Булгарин уехал в Дерпт, в свою деревню, писать «Петра Ивановича Выжигина», и хочет посадить своего героя в книжной лавке, где он будет судить об литературе и большом свете. Уж коли сажать, так сажать бы в кондитерской или

на публичном гуляньи!—Некто г. Струйский, являющийся в стихах и прозе под именем Трилуного, пишет теперь роман «Дмитрий Самозванец». В Москве готовятся еще несколько романов, и там же А. Пушкин женился на 17-тилетней красавице Гончаровой. Здесь еще печатается очень любопытный роман Морьера «Хаджи-Баба в Лондоне», перевод[енный] из английского ориенталистом Сенковским.

Прощайте, почтеннейший Иван Петрович! Видите, как я люблю с вами разговаривать, и потому прошу Вас: доставляйте мне почаще случаи к тому; чем много обяжете имеющего честь быть с истинным почтением и преданностию Вашего, Милостивый государь, покорнейшего слугу

О. Сомова.

26 мая 1830.
С.-Петербург.

53. А. Д. ЛАНТУХОВ —
І. П. КОТЛЯРЕВСЬКОМУ

Его Высокоблагородию
Милостивому государю
Ивану Петровичу Котляревскому*.

Покорнейше прошу, почтеннейший Иван Петрович, уведомить меня: которого года, месяца и числа изданы вами архимандриту Гавриилу книги св. писания, и в числе их поступили ли и книги, присланные для библиотеки; также какого наименования книги были высланы к Лохвицкому маршалу, который не доставил за оныя 139 р. 50 к., показанных вами по отчету на нем в недоимке.

Сведения сии нужны для пояснения в отчете, которым я теперь занимаюсь, дабы прежде наступления праздника отправить его к архиерею.

С чувствами душевного уважения и преданности всегда честь имею быть вашим покорнейшим слугой

Адриан Лантухов.

4-го апреля 1831.

*Звернення це значиться на обгортці листа.—П.Р.

54. М.Г.РЕПНІН — І.П.КОТЛЯРЕВСЬКОМУ

УПРАВЛЕНИЕ
МАЛОРОССИЙСКОГО
ВОЕННОГО ГУБЕРНАТОРА
Отделение I, стол III.
В Чернигове
Августа 20 дня 1831.
№ 7214-й.

Милостивый Государь мой,
Иван Петрович!

Поступивший в сформированные вновь Малороссийские полки легкой кавалерии ротмистр Мачинский, имея на собственном попечении родного племянника своего Ивана Мачинского, вошел ко мне с просьбою об определении его в одно из заведений, в Малороссийских губерниях имеющихся, для воспитания юношества.

Уважая просьбу сего отличного офицера, я прошу Вас принять помянутого племянника его в заведываемый Вами дом воспитания бедных дворян, моим пансионером, до первой вакансии; документы же об нем доставятся к Вам с ним вместе ротмистром Мачинским.

С истинным почтением и преданностию
честь имею быть, Милостивый государь,

Вашего высокоблагородия

покорнейший слуга

Кн. Репнин.

Угорі рукою Івана Котляревського написано:
«Получ. августа 24-го». Слова «покорнейший слуга
Кн.Репнин» написані власноручно М.Г.Репніним.

55. М.Г.РЕПНИН — І.П.КОТЛЯРЕВСЬКОМУ

Милостивый Государь мой
Иван Петрович!

Жена штабс-капитана 5-го Малороссийского козачьего полка Феодосия Симоновская просит меня о помещении малолетнего сына ее Петра в Полтавский дом воспитания бедных дворян на казенное содержание.

Снисходя к недостаточному состоянию просительницы и во внимание к службе мужа ее, я прошу вас поместить малолетнего Симоновского во вверенное вам заведение на мой счет пансионером, до открытия вакансии; о доставлении же его сюда я предписал Роменскому земскому комиссару объявить Симоновской.

С истинным почтением и преданностию честь имею быть,

Милостивый Государь мой,
Вашего Высокоблагородия
окорнейший слуга

Кн. Репнин.

№ 4812.
«11» сентября
1831 года
Полтава

56. АРХИМАНДРИТ СИЛЬВЕСТР —
І.П.КОТЛЯРЕВСЬКОМУ

Ваше Высокоблагородие
Милостивый Государь
Иван Петрович!

В крайней нужде моей, обращаюсь к Вам, и как к доброму христианину, ведущему и долг и обетования христианского милосердия, и как к Служителю промысла Божия, поставленному от него для покровительства и утешения неимущих и страждущих. Первое качество Ваше указало мне путь к сердцу Вашему, а другое вдохнуло к нему доверенность.

Не буду описывать Вам бедности моей, с одной стороны дабы, чувствуя сильно ее тяжесть, не преувеличивать ее, и не погрешить против истины, а с другой дабы не уменьшить заслуги произвольной нищеты, воспринятой мною по обетам моего иночества, и не явить себя укорителем ига Христова. — Скажу только, что устами каждого нищего взывает к нам сам Господь наш, обнищавый для нашего спасения, подобно как некогда к жене Самаряныне: д а ж д ь м и п и т и; устами же скорбного инока взывает тот же Господь, рекший томным гласом среди своих страдающих к окружавшим крест его: ж а ж д у. Первый, по духу веры, есть член Иисуса Христа, бедного

и уничиженного; а другой есть член Иисуса Христа распятого. Облегчающий нужды первого, из любви к своему Искупителю, чтит нищету его и участвует в его заслугах; а помогающий другому, приносит дань благоговения самым Его язвам, и от неоскудного их источника черплет обилие высочайших благодатей. Но к утешению первого может возбудить и жалость природы, не погашенная в сердце сильными пороками; но к утешению же другого может возвысить одна истинная любовь, вдыхаемая благодатию в душу, подобно Вашей, исполненную веры. Господь, согревающий ее в Вас и к великодушному попечению о бедных, да согреет и к призрению нужд моих, и приняв пособие Ваше, яко благовонную жертву приносимую страданиями Его, да излиет на Вас обильно милосердие свое в сей жизни, утешение в час смерти, и блаженное воздаяние в вечности. — С сими искреннейшими желаниями и с неслестными чувствами истинного моего к Вам почтения и преданности, честь имею пребыть всегда

Вашего Высокоблагородия
Милостивого Государя
покорнейшим слугою и Богомольцем
Архимандрит Сильвестр

1833.

Августа 2. дня.

57. Г.Я.СКОРОБАГАЧ —
І.П.КОТЛЯРЕВСЬКОМУ

Милостивый Государь почтеннейший!
Братец Иван Петрович!

Внезапный отъезд Семена Трофимовича в Петербург совершенно поразил меня и отнял все способности действовать в теперешнем затруднительном положении. —

Приехавши из России, он только 5-ть дней пробыв дома, отправился в Полтаву, где по убедительной просьбе Попова согласился с ним ехать; приехал на самое короткое время домой, не успел и не обдумал рассказать мне всего, оставил меня в больших хлопотах, которые теперь повсеместны по случаю неурожая. Хлеба для продовольствия людей у меня остается мало, да некоторого и для семян нет, а именно овса и ячменю. Овса уже я успела и купить по 11-ти рублей 10-ть четвертей, а ячменю нигде не могу сыскать. Денег он мне оставил 150 рублей, из коих за овес заплатила 110-ть рублей и теперь у меня самая малость. В таком случае Семен Трофимович велел мне отнестись к губернатору, к которому доступ очень труден, надобно прожить 3 дня, чтобы отыскать случай подать ему письмо. Итак, решилась прибегнуть к Вам, почтеннейший братец, до приезде Семена

Троф[имовича] одолжить мне 100 рублей, чем до бесконечности обяжете меня. Не знаю, получили ли Вы те 100 от губернатора, которые Вы изволили прислать мне прежде. И так в полной надежде на Вас, как на всегдашнего нашего благодетеля. Надеюсь, что и теперь не оставите меня и избавите от переписки с губернатором.—

Не знаю, успел ли Семен Троф[имович] проститься с Вами, приехавши с хутора. Ко мне он не писал из Полтавы, а пишет Лапо-Данилевский, что они в тот же день, в 9-ть часов вечера, выехали. По отъезде их я получила письмо от Елизаветы Никаноровны, пишет, что со всем ее желанием возвратиться в Малороссию она скоро его исполнить не может за хлопотами с сыном, которого было хотели выключить из Лицея.

Вы не можете себе представить, почтеннейший братец, в какой я нахожусь тоске; все соседи наши тоже горюют и нигде нет отрады. Соберемся все вместе, поплачем, погорюем да и только.

Симиновский после своих проказ и носу нам не показывает, у Псёловых мать умерла, третьего дня хоронили; Зеленицкая больна, у Бужинских, хотя и невеста сговорена, но тоже скучно; племянница ее, Татьяна Гавриловна, выходит за Алексея Федоровича Глобу, который уже 4-ре недели не был за разлитием рек, и невеста все плачет.

Извините меня, почтеннейший братец, что я Вас

занимаю такими пустыми новостями. — Книги Ваши — одна отрада, но и те я давно прочитала и теперь препровождаю к Вам с покорнейшей просьбой, если есть еще какие, одолжите мне — русских или французских, мне очень совестно, что я при Вашем нездоровьи беспокою Вас. Если Вам трудно писать, не принуждайте себя, почтеннейший братец, и без церемонии прикажите мне сказать, что нужно, на словах.

С желанием Вам всех благ
и совершеннейшего здоровья
честь имею пребыть Вам покорная к услугам

Анна С[коробагац]

27-го марта
1834-го года.

58. С.Т.СКОРОБАГАЧ —
І.П.КОТЛЯРЕВСЬКОМУ

Милостивый государь и почтеннейший
братец Иван Петрович!

Много раз беспокоил Вас своей покорнейшей
просьбой, но за многими еще о сей мелочи. Посылаю
Никитку с платежом по одн[ом]у непременно делу,
и у меня недостает 50 руб: то с большой надеждой
прошу, не откажите мне в онных, исправлюсь, клянусь
богом, заплачу все, что ни взял. — Мне и самому
нужно бы очень ехать, но устал, только возвратился
с покупкой хлеба, проклятые люди съели меня.

Прошу вас, не рассердитесь на меня—необходи-
мость виною, что вас сим беспокою.

У нас, благодарить бога, дожди сильные идут,
хлеба и травы отличные, и потому я надеюсь, да и
фамилия моя уверяет, что скоро буду богатым. Скажу
вам мою радость: Василий получил опять прежнюю
службу и в том же мундире, явится в июле к нам.
У меня известный вам рак оставил четыре части
французских книг, жена уверяет, что они хороши,
и ежели это правда, то неужгодно ли вам их взять в
состав вашей библиотеки?

Пребывая с всегдашней моей благодарностию,

с глубочайшим почтением и душевной преданностию
вашим, Милостивый Государь,
всепокорным слугой

Семен Скоробагач.

22 мая
1834 года.

*Принимая благодарностию Ваш доброту, милостивый
государь и почтеннейший братец Иван Петрович!
недостает 50 руб: то с большой надеждой
прошу, не откажите мне в онных, исправлюсь, клянусь
богом, заплачу все, что ни взял. — Мне и самому
нужно бы очень ехать, но устал, только возвратился
с покупкой хлеба, проклятые люди съели меня.*

*Прошу вас, не рассердитесь на меня—необходи-
мость виною, что вас сим беспокою.*

Семен Скоробагач

*22 Мая
1834 года*

*Милостивый Государь
всепокорный слуга
Семен Скоробагач*

☐ Факсиміле листа С. Скоробагача
від 22.05.1834 року.

59. П.С.СТЕБЛИН-КАМИНСЬКИЙ —
І.П.КОТЛЯРЕВСЬКОМУ

№ 861-й

М.В.Д.

Полтавський приказ
общественного Призрения

Полтава

Мая 23 1834

№ 1997

Об увольнении в отпуск
на 28 дней.ГОСПОДИНУ ПОПЕЧИТЕЛЮ
ПОЛТАВСКОГО БОГОУГОДНОГО
ЗАВЕДЕНИЯ И НАДЗИРАТЕЛЮ
ДОМА ВОСПИТАНИЯ БЕДНЫХ ДВОРЯН.

Приказ общественного призрения слушали предложение господина Малороссийского военного губернатора за №... Изъявляя согласие на увольнение Вас в отпуск на 28 дней предлагает исполнение должности Вашей поручить на сие время по заведению медико-хирургу Матвееву, а по дому воспитания бедных дворян титулярному советнику Бережному - Озерянскому; о п р е д е л и л и: послать об оном предложение Вам, Г[осподину] попечителю заведений, с требованием о времени принятия Вами отпуска и вступления по миновании срока в должность надлежащих уведомлений.

Непременный член П.Стеблин-Каминский.
Секретарь Андрей.....

60. ПОЛТАВСЬКИЙ ПРИКАЗ
ГРОМАДСЬКОГО ПРИТУЛКУ —
І.П.КОТЛЯРЕВСЬКОМУ

14/І. 1835 г.

Управляя Полтавским богоугодным заведением в звании попечителя и Домом воспитания бедных в звании надзирателя, Вы, по умножившимся припадкам болезни Вашей, будучи не в состоянии отправлять возложенных на Вас должностей, прекратили с 10 числа сего месяца всякое участие в управлении помянутыми заведениями. Определили: как по поданному от Вас прошению на увольнение вовсе Вас от службы, г. Министр внутренних дел отношением к г. Малороссийскому военному губернатору изъявил согласие, то Приказ полагает: до избрания и определения попечителя заведения, исправление должности сей возложить на смотрителя отделения писцов подполковника Ганько, зная усердие его по службе и деятельность, о чем послать ему предложение. Дому же воспитания бедных быть временно под надзором неперменного члена Приказа, ибо для заведения сего составляется новое образование, по какой причине г. военный губернатор отказал просителям надзирательского места. О распоряжении сем уведомить Вас, г. майора Котляревского.

Непременный член П.Стеблин-Каминский
Бухгалтер Жданович.

61. П.І.МОГИЛЕВСЬКИЙ —
І.П.КОТЛЯРЕВСЬКОМУ

Милостивый Государь
Иван Петрович!

Господин Министр Внутренних дел, вследствие ходатайста бывшего Малороссийского Военного Губернатора князя Репнина, входил с представлением в Комитет Г.Министров о назначении Вам пенсии.—

По положению о сем Комитета, Государь Император 5-го прошлого мая Высочайше повелеть соизволил: производить Вам из казны пенсию по 600 руб. в год, не зависимо от получаемой вами пенсии, начав производство оной с 31 генваря 1835 года.—

О таковой Монаршей милости, соответствующей вполне отличным заслугам Вашего Высокоблагородия, получив от Г.Министра Внутренних Дел уведомление, я поспешаю известить о том Вас, Милостивый Государь, присовокупляя, что Всемилостивейше пожалованная Вам пенсия, по распоряжению Министра финансов будет производиться в Полтаве.

С истинным почтением и преданностию имею честь быть

Вашего Высокоблагородия
Милостивого Государя
покорнейший слуга

Павел Могилевский.

№ 9531

15 июня 1835.

Его Высокоб[лагоро]дию
И.П.Котляревскому.

62. С.Т.СКОРОБАГАЧ —
І.П.КОТЛЯРЕВСЬКОМУ

Милостивый Государь
почтеннейший братец Иван Петрович!

Сей день, только возвратясь из неожиданного мною вояжу, и нашел Ваше письмо, наполненное справедливыми укоризнами. Быть так, но извольте выслушать: 9-го июля, не знаю по какому случаю, я получил от помещика Киевской губернии Чигиринского уезда господина Допухина письмо, в коем он просит меня приехать и принять в его имении управление над 3500 душ. Не знаю, от кого он знает о моей особе, но я, не распрося о сем, нанял тройку извозничьих, отправился на место приглашения, познакомился с 12-тысячным помещиком и договорился управлять вышесказанным имением за жалованье 3000 руб. в год ассигнациями, приличный стол, лошади и экипаж для меня г.Допухина. Вот случай, по которому я не исполнил по Вашему письму.

Теперь же с сим вместе отправлюсь в Решетилровку, осмотрю Ваши дрожки и, как найду их, отправлю к Вам. Бог свидетель, я на их не ездил и потому они не могут быть искалечены, как некогда бричка. — Уверить Вас смею, почтеннейший Иван Петрович, что я не имел цели умалить свой долг чрез подчинку дрожек, а усердие одно побудило меня услужить подчинкою оных, но бракованная кобыла лишила меня и сего удовольствия. Виноват и очень

много, бог грешников прощает, полагаю, что и получу хотя несколько прощения?

Жена прежде меня возвратилась с Тулы и скоро будет в Полтаве насчет детей с челобитной. Я же, хотя и грустно расстаться с семьей, отправлюсь 26 числа сего м[еся]ца к своей обязанности и буду служить Лопухину, и сей-то службой может бог поможет исправить мои обстоятельства.

С уверением моего глубочайшего почтения и нелестной и бескорыстной преданности имею удовольствие быть, Милостивый Государь, Вашим всепокорным слугою

Семен Скоробагач.

Июля 24
1835 года.

63. Г.Я.СКОРОБАГАЧ —
І.П.КОТЛЯРЕВСЬКОМУ

Милостивый Государь
почтеннейший братец Иван Петрович!

Сию минуту приехала домой и берусь за перо, чтобы поздравить вас с наступающим праздником и приближающимся Новым годом. Молю Господа, чтобы сохранил жизнь вашу на многие множество лет! Вы удивитесь, почтеннейший братец, что я приехала в такие холода почти за 300 верст. Чувства матери привлекли меня сюда, воображая детей моих, которые лишены на столько лет ласк родительских; пренебрегла все и пустилась для свидания с ними в теплом экипаже с надежными людьми и, слава богу, приехала благополучно без малейших затруднений на третий день. — Теперь посылаю за детьми теплый экипаж и множество шуб. Помогите мне, почтеннейший братец, чтобы их отпустили. Простите, что пишу на таком гадком лоскуте, такой нашла у сваево прикащика. — Теперь я, почтеннейший братец, хочу с вами посоветоваться как с всегдашним нашим благодетелем: кому вы прикажете подарить дюжину салфеток хороших, при сем посылаемых: Павлу ли Степановичу или новому их начальнику г-ну Щелканавцову?

С чувством истинного почтения и таковой же преданности имею честь быть вам покорнейшая ко услугам

Анна Скоробагачева.

P.S. Не знаю я, почтеннейший братец, у кого находится указ об отставке Семена Трофимовича. Он ему необходим для прожития в Киевской губер[нии]. То сделайте одолжение, почтеннейший братец, выхлопочите его к тому времени, как я детей пришлю, чем до бесконечности обяжете меня.

—Руки так озябли, что едва пишу. Усерднейше вас прошу принять наши деревенские гостинцы.

23-го декабря 1835-го года.

64. С.Т.СКОРОБАГАЧ —
І.П.КОТЛЯРЕВСЬКОМУ

Милостивый Государь и почтеннейший
братец Иван Петрович!

Я не смею и даже не имею лоскута, чрез посредство коего мог бы пред Вами оправдаться за мою вину, и потому усердно прошу Вас, почтеннейший Иван Петрович, простите меня как за дрожки, которыми—ну, словом, обманул, и за то, что до сих пор не писал. Сие последнее, клянусь, последовало потому, что не смел, сколько раз собирался у Вас просить прощение, но как спомню, сколько я виноват и притом прочту Ваше письмо к жене моей, то, поверьте богу, язык немеет, руку судорга сводит и я видя себя упрекал в преступлении, которое сделал, бог порукой, поневоле. И так мои обстоятельства неудачами меня стеснили, что я начал было думать о своей голове хуже, нежели о Жевковичевой; то, сжался, посудите о тогдашнем моем положении, которое теперь гораздо лучше. Благодарить бога, Лопухин мною покуда что доволен, и от его особы начинает быть доверие к моим знаниям по сельскому хозяйству равно и к моему. Кроме жалованья бескорыстию, хотя проклятые поляки, которыми я со всех [сторон] окружен и кои смотрят на решительные мои действия

и даже доносили Лопухину о строгости моей с ними, но Лопухин их доносы и просьбы на решение ко мне присылал с самими доносчиками, из сих случаев можете заключить его ко мне расположение. Слух носится, что будто Лопухин хочет доверить мне на управление все имение, состоящее из 10 т. душ. — Не для чванства о сем говорю; а как моему благодетелю, и уверен, что сему порадуетесь, ежели слухи подтверждены будут. Между прочим, слух может быть несправедлив тем более, что я приучен все для себя несбыточным.

Жена моя отправляется в край родной и хочет взять детей на праздники в хутор. Может быть, ей встретится в сем препятствие, то помогите в этом, почтеннейший Иван Петрович, усугубите мою с семейством обязанность просить бога за все Ваши благодеяния, потому ежели бы не старания Ваши и почтеннейшего Павла Степановича, то помещенные дети мои, наверное, болтались до сего времени в хуторе.

С наступающим праздником усердно Вас поздравляю, прошу бога встретить и проводить Новый год весело и в совершенном здравье дождать многих будущих. Желал бы сие поздравление сделать лично, но не хочу в отпуск беспокоить моего верителя, чтобы не подать повода мыслить о себе как о гуляке и, признаюсь, смерть хотелось бы попить у Вас доброго винца.

До гроба Ваш преданный с почтением и без лицемерия всепокорнейший слуга

Семен Скоробагач.

P.S. Извините меня, почтеннейший братец, что я моим маранием Вас побеспокоил. Теперь осмелился — часто наскучать буду. Прошу бога, чтобы все застали Вас в совершенном здравьи. Я сказал Лопухину, что я Вам родственник, как бывше в Полтаве, хотел к Вам заехать.

[Кінець 1835]

65. С.Т.СКОРОБАГАЧ —
І.П.КОТЛЯРЕВСЬКОМУ

Милостивый государь
и почтеннейший братец
Иван Петрович!

Из вторичной командировки я только возвратился перед контрактами. У нас лиха година, и потому я Вас с праздником Рождества Христова не поздравил и не известил о себе. Собственно, и домой нахопився не на мед; застал бабу, особу весьма нужную для жены моей, и ожидаю, как вил обуха; не говоря, что частые гости мне уже весьма наскучили и церемонии с ними опостытели. Но мучение видеть жены и не в силах дать помощь — вещь ужасная, и потому «сама собі раба зна, що не чисто ходити».

Ежели благополучно кончатся роды, то я постараюсь вытребовать свидетельство от жены — и с той поры к ней ни ногой. Стыд восемь человек детей иметь такому лиходею, как я! Одна отрада, что Лопухин — человек добрый и дает корм и водопой. А в противном случае, о горе мне!

Ежели мне бог даст благополучие в семье моей и Лопухин меня с собой не возьмет на контракты, о чем я прошу бога, то я непременно Вас, бесценный братец, проведу и свои дела уранжирую

сколько буду в силах, а в противном случае, о боже!
— как не по желанию...

Все-таки одно и то же скажу: Лопухин до сего дня меня более и более любит: доверенностей тьма самых серьезных. Выгоды семьи моей неожиданные, но, как отцу, признаюсь: от одного писания судорга руку сводит. Не думайте, что я ленив. Бог порукой, нет, но трудно, и потому надобно прибавить жалованья.

Поздравляю Вас с наступающим Новым годом с просьбою к всевышнему создателю укрепить здоровье Ваше на многие еще годы для блага многих и моей семьи, которую Вы благодетельствуете.

Жена ахает. Дети целуют Ваши достопочтеннейшие руки; я с мыслию, боже упаси какой ожидаю с часу на час незнакомого гостя.

С глубочайшим к Вам высокопочтением и душевною по гроб моей преданностию имею удовольствие именоваться вам,

милостивый государь,
всепокорнейшим слугою и братцем
Семен Скоробагач.

30, декабря, в 2 часа ночи.

Сию минуту мне бог дал дочь; не должно радоваться, а надо. На следующую почту еще Вам объявлюсь моим нескладным письмом.

[1836]

66. С.Т.СКОРОБАГАЧ —
І.П.КОТЛЯРЕВСЬКОМУ

Милостивый Государь и почтеннейший
братец Иван Петрович!

Не нахожу слов благодарить Вас за советы в рассуждении моего Володи, с которым, признаюсь, имел намерение поступить жестоко и совершенно противно условиям почтеннейшего письма Вашего. Но Вы меня вразумили, и я действительно согласен, что совесть буде она господствует в человеке, скорей может исправить незастарелые пороки, нежели страх опрометчивой власти; рассудивше так, я еще благодарю за обуздание меня, непривыкшего еще сносить огорчения от детей моих. Божия власть! восьмерых кормлю. А ожидать доброго, наверное, не смею. На Середу я не сержусь и не должно, ибо человек, который за черные поступки, за коими подвинут был к ссылке в Сибирь, мог и лучше поступить с юношей, который сделал, конечно, непростительную шалость.

Г-н Невидовский быть может и человеком способным к другой должности, но управлять заведением благородного юношества не ему. — Могилевский же хотя и возведен судьбой на Полтавского губернатора, которого должно бы просить, но, по несчастью я с ним имею счеты, которых и по сию пору окончить не

имел средства. Вот все причины не снисхожденного к шалостям моего преступного сына, которого можно исправить двумя пучками розок.

Желанием мое, достопочтеннейший братец, быть у Вас есть выше всех моих желаний, и Вы этому, ради бога, поверьте. По службе, которую я обязан, как ни тяжела для меня собственно, но семьи моей узнает пользу, и потому страшусь делать частых отлучек, дабы глаз моего верителя не покоробил ко дню же Вашего ангела. Разве умру, то не приеду, и тогда донское поминайте как звали*. Ей, нарежусь так, чтобы и мизинчики согнуть не мочь.

А до того времени быть по случаю работ не могу. А прошу бога, дабы он поддержал Вас в здоровье и всей мыслию остаюсь по гроб души преданный и благодарный Ваш милостивый государь всепокорнейший слуга

Семен Скоробагач.

8 июля 1837 г.
Калигорка.

* Простите моей шутке (виноска С.Скоробагача. — П.Р.).

67. Г.Я.СКОРОБАГАЧ —
І.П.КОТЛЯРЕВСЬКОМУ

Милостивый Государь, почтеннейший братец
Иван Петрович!

4-го числа июля я благополучно приехала с детьми к моему старику и, благодарение богу, нашла его здоровым. — Весть о выключке Володи жестоко его поразила, и первое предприятие было — высечь его; я его упростила на несколько дней это отставить, но благодетельные ваши советы совершенно его смягчили. — Чувствительнейше вас благодарю, почтеннейший братец, за ласковый и милостивый ваш прием в бытность мою у вас. —

И с чувством преданности и вечной благодарности имею честь быть вам покорнейшая ко услугам

Анна С[коробагачева].

Р.С. Семен Трофимович к 29-му августа непременно будет у Вас пить донское за ваше здоровье.

а дону и нет*; из писем замечаю, что он опять в немилости в своей, должно ее упрямство не пускает его из Новочеркасска.

[8 июля 1837]

* Прочитано, возможно, неточно; два останні рядки дописав С.Т.Скоробагач. — П.Р.

68. С.Т.СКОРОБАГАЧ —
І.П.КОТЛЯРЕВСЬКОМУ

Милостивый Государь и почтенный братец
Иван Петрович!

Слышал от многих да и Вы говаривали, что признание заключает в себе половину исправления и потому не хочу лгать. Не хочу представить себе в оправдание моих недосугов, занятий, командировок и слагать всего лежащего на моей слабой голове, дабы не быть школьником, и за молчание Вы, конечно, почтеннейший братец, почтете меня невежой, неаккуратным, беззаботным? Неблагодарным же меня счастье несправедливо будет. — Скажу Вам, что приезд брата меня до безумия обрадовал тем более, как мы думаем, что нас бог свел навсегда неразлучно. Я давно сего желал и желал без особенной цели, кроме любви к ридному. Желание сбылось, и мы жить будем все по малороссийскому звичаю, под одной крышей до невозвратной разлуки.

Поздравляю Вас, почтеннейший братец, с наступившим Новым годом, желаю душевно встретить оный в радости и проводить и дожидаться многих будущих в совершенном здравьи.

Брат милый имеет неограниченное желание ехать к масляной в Малороссию, не гостить, но чтобы быть на некоторое время Вашим собеседником, и особенный случай, конечно, разве его удержит.

Свидетельствую Вам мое несравненное почтение, благодарю Вас за милость помнить по гроб мой.

Ваш почтеннейший братец, усерднейший слуга

Семен Скоробагач.

*Декабря 30 дня
1837 года
м.Калигорка*

69. Г.Я.СКОРОБАГАЧ —
І.П.КОТЛЯРЕВСЬКОМУ

Милостивый Государь
почтеннейший братец Иван Петрович!

Честь имею поздравить Вас с наступившим Новым годом с искренним желанием, проводя оный, дожждаться много таковых в совершенном здравье. — Приезд брата Василия Трофимовича весьма нас обрадовал. 9-го декабря он приехал к нам, Днепр задержал его три дни в Кременчуге, по случаю оттепели никого не пропускали. — Теперь на праздниках гостит у нас. Дети, благодарение всевышнему, учатся хорошо. Дядя их экзаменовал и находит, что они довольно успели. — Пред приездом Василия Трофимовича был у нас Григорий Михайлович Кирилов проездом из Киева, куда он ездил прощаться с бывшим своим начальником генералом Муравьевым; хвалился ласками и нового своего начальника генерала Лидерса.

При засвидетельствовании вам моего душевного почтения честь имею быть вам покорнейшая ко услугам

Анна Скоробогачева.

P.S. Брат Василий Трофимович свидетельствует вам свое почтение, поздравляет с Новым годом. Сам не может писать от сильной головной боли, но как скоро получит облегчение, и будет к вам писать.

[Декабря 30 дня
1837 года
Калигорка]

70. Г.Я.СКОРОБАГАЧ —
І.П.КОТЛЯРЕВСЬКОМУ

Милостивый Государь
почтеннейший братец Иван Петрович!

Весьма виновата перед вами, что давно не писала к вам. Причина та, что мы уже не в Калигирки, а в местечке Златополе. По приезде нашем из дому, мы не застали Семена Трофимовича в Калигорке, господам Лопухиным угодно было перевести его в лучшее имение. Теперь они ему поручили 5500 душ и огромное местечко Златополь и прибавили жалованья. И та еще выгода, что дом или квартира, которую мы занимаем, в нескольких шагах от Дворянского училища, где учатся наши дети, и так они теперь из дому ходят в классы; пускай бог не оставит добрейших Лопухиных, сколько милостей они для нас делают.

— Итак, мы по приезде должны были сейчас перебираться в новое место, устраиваться в новой квартире. — Купчая на Серезжку потому не послана, что мы теперь от уездного города 90 верст, а Семену Трофимовичу отлучиться и на половину дня нельзя, занятий гибель, а теперь еще целая дивизия пришла для кампаненту. А не прикажете ли прислать на чь-нибудь имя доверенность для совершения купчей? Еще наша к вам всепокорнейшая просьба, Почтеннейший братец, нельзя ли пожаловать нам 500 рублей за

выключкой долгу вам нашего? Мы очень его помним и со временем вам отдадим, но теперь нам надобно платить в казначейство 700 рублей, еще и другие долги, то уважьте это и повремените, а нас сим до бесконечности обязать изволите. Вы много делали для нас благодеяний, не откажитесь и теперь о нас сделать. — Если вам затруднительно будет написать, то прикажите Сережке написать, на чье имя прислать доверенность и мы первой почтой вышлем. Адрес к нам: в г.Ново-Миргород, Сем.Троф.Скор[обагач], управляющему г-д Лопухиных Златопольским имением. —

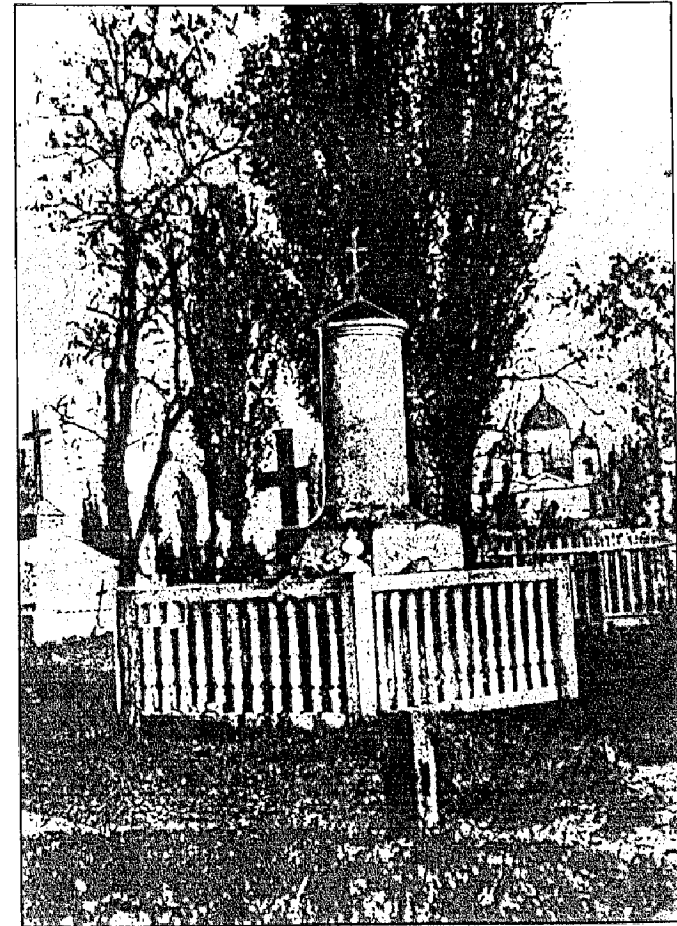
Ново-Миргород от нас полторы версты, это штаб военного поселения. Там нет ни судов, ни городничего, кроме военного ведомства.

При засвидетельствовании вам моего глубочайшего почтения имею честь быть, почтеннейший братец, вам покорнейшая к услугам

Анна Скоробогачева.

1838-го года
28-го июля.

P.S. Семен Трофимович и Василий Трофимович свидетельствуют вам свое усерднейшее почтение.



▣ Первісний пам'ятник на могилі Івана Котляревського.


**ІВАН
КОТЛЯРЕВСЬКИЙ
У ЛИСТАХ
СУЧАСНИКІВ**



71. Я.А.ЖУКОВСЬКИЙ —
М.А.ЖУКОВСЬКОМУ

Государь мой братец Михайла Леонтиевич!

Так как Вы ныне отъезжаете Малороссийской губернии Полтавского повета в город Полтаву, в окружности которой близ местечка Решетилówki, расстоянием в семи верстах имеется тамо сенокосная земля с лугом, лежащая по саге речки Говтвы оставшаяся нам по наследству от предков, имеющая смежность с одной стороны с землею господина подполковника, надворного советника и кавалера Михайла Акимовича Магденка, а с последних трех сторон граничат земли разных тамошних обывателей, и как я довольно известил, что за сей нам принадлежащей сенокос происходит спор, для того Вас, государя моего, покорнейше прошу, будучи тамо яко за принадлежащую нам собственность обстоивать, ввойтить в суд, ограничивая оную землю документами, хранящимися в родной нашей сестры, жительствующей в Полтаве, вдовы Параскевии Котляревской, которые верю Вам от ее получить, хранить у себя и делать по оным всю справедливость никого ко владению тою землею не допускать, а имеете полное право от себя оную сенокосную землю кому ни есть за сходную цену

 Будинок богоугодних закладів, де працював
Іван Котляревський.
Фото 2-ї половини ХІХ століття.

72. ГУБЕРНАТОР П.В.ТУТОЛМИН —
МІНІСТЕРСТВУ ПОЛІЦІЇ

МИНИСТЕРСТВО ПОЛИЦИИ.

Департамент хозяйственный.

Отделение 2-е.

Стол 2-й.

Ответ на № 814

*С приложением формулярных
списков о службе*

гг.Сахновского и Котляревского.

Октября 27. 1816.

№ 1299

Полтавского

Гражданского

Губернатора

Господину Главкомандующему
в Санкт-Петербурге.

Во исполнение предписания Вашего Высокопревосходительства от 5 числа сего месяца, честь имею представить на благоразсмотрение формулярные списки о службе гг. бывшего попечителя Полтавского богоугодного заведения Коллежского Советника Сахновского и Надзирателя Дома Воспитания Бедных Котляревского.

[Про Сахновського....]

— Надзирателя Дома Воспитания Бедных Котляревского служба в настоящей должности с 3 июня 1810 года продолжаемая таким же образом совершенно отлично: его усердными трудами и благоразумием доведено то заведение во всех отношениях до возможнейшей степени улучшения, блюдя самыми действительными мерами интерес Казны как при всякой издержке, так и сбережением вещей, он столько же заботлив в содержании питомцев пищею и одеянием и в самом их образовании. Словом его, Котляревского, по заведению сему к пользе детей занятия соответствуют трудам истинно попечительного и расчетливого отца Семейства, чем и обратив во всем здешнем крае внимание к оному заведению, доказываемое искательством многих отцов помещения детей их на пансионерские вакансии сверх штатного числа определением для бедных. Я по мнению своему нахожу его, г.Котляревского, достойным знака отличия ордена С.Анны 2 класса с алмазами.

Подлинное подписал губернатор Тутолмин.

73. М.М.НОВИКОВ — А.О.НИКІТІНУ

Милостивый Государь Андрей Афанасьевич!

Принимая с признательностию лестное для меня избрание обществом любителей Российской словесности в число его членов-корреспондентов, спешу изъявить за сие мою благодарность и уверить, что, принимая живейшее участие в благе и чести моего отечества, я не премину ревностно исполнять все поручения сего Общества, дабы тем оправдать доверенность его и споспешествовать пользе и чести учреждения, имеющего целию похвальное рвение к изысканию отечественных достопримечательностей.

При сем долгом моим считаю препроводить объявление полтавского губернского маршала, сообщенное Дворянству Полтавскому и соседственных губерний, об учреждении в Полтаве благородного для девиц института, которого открытие последует в 12-й день декабря сего года.

Должно признаться, что Малороссийское Дворянство отлично ревностию к просвещению юношества; оно много раз предпринимало учредить подобное общественное заведение для воспитания сыновей своих, но, по разным обстоятельствам, всегда встречало препятствия к достижению благонамеренной цели. Два дома воспитания бедных, учрежденные

в губернских городах Малороссии, имеющие каждый по 50 воспитанников на содержание приказа общественного призрения и по 50-ти пансионеров за весьма малую цену, приносят большую пользу, доставляя чиновников военной и гражданской службе, с достаточным уже образованием, ибо они не иначе выпускаются как по окончании гимназического курса; показывающие же отличные способности в науках или склонности к художествам отправляются первые в Харьковский университет, а о помещении других в Академию Художеств ходатайствует ныне Г. Малороссийский Военный Губернатор. По возвышению на все цен сии полезные учреждения стесняются малыми способами. Из них Полтавский дом воспитания бедных отличен во всех отношениях, к чему много содействует всегдашнее почти пребывание в Полтаве Малороссийского Военного Губернатора, обращающего особенное внимание на сие заведение и примерное усердие и попечение главного его Надзирателя, Майора Котляревского, известного переложением Вергилиевой Энеиды на отечественный его малороссийский язык. Чиновник сей в кругу воспитанников представляет почтительного и строгого родителя; награда трудов его запечатлена всегда на лице его, удовольствие внутреннее и одобрение совести видны во всех чертах его, и он, колико строг в управлении воспитанниками, столько же заботлив о доставлении им удовольствия.

Таковые училища в Малороссийских губерниях имеют из дворян почетных смотрителей и многие из них заслуживают отличного уважения примерным усердием своим к порученным им заведениям. Жаль только, что льстящая награда сим достойнейшим членам благородного сословия удерживает беспристрастного наблюдателя решить совершенно в пользу их безмездного расположения.

Сообщая теперь поверхностно по всем сим предметам, я за особенное удовольствие вменю себе сделать подробные замечания и доставить почтеннейшему Обществу Любителей Российской Словесности, в полном уверении, что предмет просвещения, как главнейший в занятиях его, сделает сведения сии достопримечательными.

С истинным почтением и совершенною преданностию честь имею быть Вашим, милостивый Государь всепокорным слугою

Михайло Новиков.

Ноябрь, 1818. Чернигов

74. М.О.МЕЛЬГУНОВ — М.П.ПОГОДИНУ

(Уривок)

Рассказ странствия моего приближает меня к Полтавской губернии. Вот средоточие, цвет Малороссии. Я повторяю и повторять буду, что кто не был в Полтавской губернии, тот не может иметь полного понятия о Малороссии. В полной мере сожалею, что не мог посвятить месяца, месяцев этому краю; посвятив ему столь мало времени (не более недели), не знаю, в состоянии ли буду составить об нем что-либо полное. По крайней мере я его видел, — видел одну из лучших частей его; пособия других дополняют для меня, хотя слабо, ускользнувшее от моего внимания. Частию уже имею, частию же ожидаю сии пособия от некоторых знакомых мне молодых людей, между прочим и от известного Котляревского в Полтаве, относительно языка и обычаев малороссийских.

— А прогос, он просил меня предложить книгопродавцам московским, не пожелают ли купить полную его перелицованную Энеиду, на одно издание, или в вечное, потомственное владение. В последнем случае он несколько дорожится, хотя при дальнейшей сделке, верно, и уступит: он хочет около 20 000. Но право на одно издание с полным заводом 1 200 экз. может быть очень выгодно для издателя. До сих пор

изданы только три первых песни: четвертая была однажды напечатана самим автором, но ее уже более нет в продаже; остальные же две песни вовсе им еще не изданы. Поэма им доведена до конца; к ней присовокуплен Словарь М[ало]Р[оссийских] слов и речений, встречаемых в оной; за все это он просит 2 000 рублей. Если положить за каждый экземпляр по 5 руб., что умеренно, ибо все 6 песней могут составить 2 порядочных тома in 8^o, то все-таки может очиститься издателю около 4 000 руб., включая расходы тиснения, которые значительны быть не могут, ибо, если употребить средней величины шрифты, то вся поэма с словарем может поместиться на 20—22-х листах, судя по последнему изданию этой поэмы 1809 года. Здесь в М[алой]Р[оссии] найдется много на нее охотников: малороссияне читают ее всегда с новым, особенным удовольствием, а прибавление двух или, можно сказать, трех еще неизвестных песней возбуждает в них новое любопытство — и успех этой стороны верен. Я равно уверен, что и всякий просвещенный Россиянин не останется равнодушным к единственному произведению М.Российской словесности, памятнику языка, принадлежащего народу, некогда славному, и который вместе с ним, вероятно, скоро исчезнет вовсе и будет жить в одном этом памятнике.

Издание этой поэмы, и издание рачительное, классическое — было бы благим делом, и поэтому, по моему мнению, стоило бы хлопот и стараний, к тому

же еще при жизни автора, который по национальной лениности предоставил оное, как видно, на произвол судьбы. Поговорите-ка обо всем этом с Селивановским: он может прямо отнестись к Ивану Петровичу Котляревскому в Полтаву, или через меня, по возвращении моем в Москву.

[Н. Мельгунов]

7 августа 1827.

75. М.Г.РЕПНИН —
ПОЛТАВСЬКОМУ ПРИКАЗУ
ГРОМАДСЬКОГО ПРИТУЛКУ

Управление
Малороссийского
Военного Губернатора
в Почепе
Сентября 12 дня 1827 г.
№ 3077

ПОЛТАВСКОМУ ПРИКАЗУ
ОБЩЕСТВЕННОГО ПРИЗРЕНИЯ.
ПРЕДЛОЖЕНИЕ.

Гн.Управляющий Министерством внутрен-
них дел от 25 числа августа за № 1213 известил
меня о согласии своем на определение попечителем
Полтавских богоугодных заведений ведения сего
Приказа состоящего надзирателем при Полтавском
доме воспитания дворян майора Котляревского,
и с оставлением его при настоящей должности и с
производством ему ныне получаемого по должности
надзирателя жалованья. Вследствие чего, я предлагаю
Приказу общественного призрения, к приведению
сего в исполнение, сделать надлежащее распоряже-
ние.

На подлинном тако: Малороссийский военный
губернатор

князь Репнин.

76. О.М.СОМОВ — М.О.МАКСИМОВИЧУ

Милостивый государь Михайло Васильевич!*

Приятное ваше письмо порадовало меня тем, что
снова уверило меня в лестном внимании, с каким
образованные земляки мои принимают Гайдамака
и другие Малороссийские были и небылицы Байского.
Чудак этот, мой знакомец, Порфирий Богданович,
здравствует, как я вижу из писем его, дошедших до
меня из крохотного городка Слободско-Украинской
г.Волчанска. Там доживает он седьмой свой десяток,
дописывает Гайдамака (роман, который, по словам
его, составит будто бы 4 или 5 томов) и хочет его
пустить в свет в будущем 1830 г. Он недавно прислал
мне еще три главы, которые и были помещены в 23,
24 и 25 книжках «Сына Отечества» нынешнего года.
Также приготавливает он помаленьку Малороссийские
повести, которых тоже наберется на несколько томи-
ков. Теперь у него, покамест, готовы «С к а з к и
о к л а д а х» (по Малороссийским поверьям), «Т а
т а р с к и й н а б е г н а У к р а й н у» и еще кое-
что. Ваше доброе мнение и одобрение И.П.Кот-
ляревского (от которого на днях получил я письмо)
весьма его подкрепляют в сем намерении.

* Помилка, треба — Олександрович.

Кстати о Котляревском. Он писал мне, что вы хотите поместить где-то его арии из *П о л т а в к и* и *М о с к а л я Ч а р ы в н и к а*; уведоьте, точно ли это, ибо он и мне хотел их прислать.

Радуясь, что г.Маркевич (думаю, Николай Андреевич) принялся за доброе дело; желаю ему счастливого выполнения и не сомневаюсь об успехе.

Что ж вы сами с продолжением Малороссийских песен? Они мне нужны, крайне нужны для эпитафий. Скажите мне об этом слово, да приезжайте поскорее к нам в Питер, где ждет вас, заочно, но искренно, любящий и уважающий вас земляк.

О.Сомов.

23-го Июня 1829 г.

С.-П-бург.

Барон Дельвиг благодарит вас за воспоминание и взаимно вам кланяется.

77. ЛІКАРСЬКА УПРАВА — ПОЛТАВСЬКОМУ ПРИКАЗУ ГРОМАДСЬКОГО ПРИТУЛКУ

Врачебная управа, слушав отношение оного Приказа, в котором изъясняет прошение Попечителя Полтавского богоугодного заведения и надзирателя Полтавского дома воспитания бедных, отставного майора Котляревского, что он, чувствуя во всем своем составе, а особливо в ногах слабость, изнурение сил и болезненные припадки, как-то: онемение правой ноги и руки, горячесть в спине и терпкость кожи на шее и голове, яко последствия потерянного на службе здоровья его, не может более продолжать служения, почему приказ прилагает о болезненных его припадках лекарское свидетельство, на основании § 80-го устава о пенсиях для надлежащего со стороны сей управы удостоверения, Определено: как по освидетельствовании в сей управе означенного Г. майора Котляревского оказалось: что Г. Котляревский действительно страдает описанными в свидетельстве, данном от врача богоугодных заведений Г. Статского Советника Матвеева, болезненными припадками, приобретенными от трудов, понесенных во время военной и гражданской службы и именно расслаблением ног, онемением правой ноги и руки, горячестью спины и терпкостью кожи на шее и голове, с 1829 года,

которые, постепенно увеличиваясь с 1832 года, ныне в такой уже высокой степени, что он, Г. майор Котляревский, ногами ходит с трудностию, а потому действительно не может далее продолжать службы; для того составив новое на имя Г.Котляревского надлежащее свидетельство, отослать оное при отношении в Полтавский Приказ Общественного Призрения.

Августа 14 дня 1834
№ 1381.

78. ПОЛТАВСЬКИЙ ПРИКАЗ
ГРОМАДСЬКОГО ПРИТУЛКУ —
ВІЙСЬКОВОМУ ГУБЕРНАТОРУ

...С своей стороны Приказ Общественного Призрения находит, что майору Котляревскому, служащему Попечителем богоугодного заведения без жалования, а по должности надзирателя дома воспитания бедных, получающему в год 800 р., следует за свыше тридцатипятилетнюю службу полная пенсия, которуя, если пожалована будет, он же имеет получить из Полтавского уездного казначейства, о чем представляя Вашему Сиятельству на благорассмотрение с приложением а) подлинника прошения майора Котляревского б) формулярного о службе его списка в) свидетельства о болезненных припадках с удовлетворением Приказа, который долгом поставляет при сем случае свидетельствовать отличных усердий, деятельности и благорозумии, коими постоянно сопровождалась столь полезная служба Г.Котляревского.

Августа 21, 1834 г.

79. МІНІСТР ВНУТРІШНІХ СПРАВ —
ПОЛТАВСЬКОМУ ГУБЕРНАТОРУ

Вследствие ходатайства бывшего Малороссийского Военного Губернатора князя Репнина, я входил с представлением в Комитет гг. Министров о назначении пенсии маюру Котляревскому, служившему Попечителем Полтавского богоугодного заведения и надзирателем дома воспитания бедных дворян. По положению о сем Комитета, Государь Император 5-го сего мая Высочайше соизволил: производить маюру Котляревскому из казны пенсии по 600 р. в год, независимо от получаемой им пенсии, начав производство оной с 31 января 1835 года. О таковом Высочайшем повелении уведомляя Ваше Превосходительство, я покорно прошу Вас, Милостивый Государь, приказать кому следует объявить маюру Котляревскому, что Всемиловнейше пожалованная ему пенсия, по распоряжению Министра финансов, будет производиться в городе Полтаве.

29 мая 1835 г. № 81.

80. М.Є.ВЕКЛИВЕЧИВА — ПО ТИТУЛУ

ТИТУЛ.

Просит вдова унтер-офицера Матрона Ефремова Векливечива, урожденная Квасникова, дочь подпоручика о нижеследующем.

Умерший 29 истекшего октября майор Котляревский дарственным актом, который он 23 февраля 1837 года лично представлял в Полтавский уездный суд, записал мне дом свой в Полтаве с надлежащим имуществом, назвав меня, по ошибке, вдовою подпоручика вместо того, что я подпоручика дочь, а муж мой служил унтер-офицером в Константиноградской инвалидной команде. Представляя этот акт, всеподданнейше прошу, дабы высочайшим Вашего В-ва указом повелено было принять от меня следующие в казну пошленные деньги.

Всемиловнейше и проч. сделайте надлежащее распоряжение к утверждению законным порядком права моего на владение записанным мне имуществом Котляревского.

[1838, ноябрь]

81. І.Н.МАЗАНОВ — І.І.СРЕЗНЕВСЬКОМУ

Милостивый государь,
высокопочтеннейший Измаил Иванович!

С прошедшею почтою я, при письме к сыну, приложил о незабвенном моем благодетеле Иване Петровиче биографию. Ныне с чувством глубокой горести расстаюсь с сим неоцененным гостем, пробывшим у меня двое суток: это — портрет Ивана Петровича! Настоящий оригинал за десять лет снятого. Смело могу уверить, что весьма похож на настоящий.

Вот, многоуважаемый Измаил Иванович, когда к Вам он явится! Тогда, когда в существовании нам не принадлежит. Какая превратность, какое неожиданное разрушение всех предположений человека!.. В день его ангела, 29 августа, с двумя его близкими и я у него обедал и тут-то выпросил позволения на снимок его портрета. Мало сего: он даже обещал собственноручно надписать его, обещал найти костюм НП. Но где теперь он?.. Он там!.. Кончина его более других для меня разительна. Мне несчастье, что о болезни его я не знал, но и не слышал, и этому причиною люди, — злые люди... Употребили все возможные средства скрывать от меня его болезнь и его желание видеться со мной. Я, как бы предчувствуя это, в конце сентября несколько дней сряду наведал

его; он весьма ласково меня принимал. Надо ж быть греху: проводил архиерея, нужно было обозреть мне вновь порученное благочиние.

Затем проклятое следствие отвлекло меня дней на десять от дома, а этим случаем они и воспользовались. До самой последней минуты один термин в ответ: Нет дома! И я, не зная ничего, в самый день смерти уехал освящать церковь. И вот как, многоуважаемый Измаил Иванович, устроено все единственно к отклонению мысли, что едва-едва только подоспели к последней этой церемонии — к самому погребению. «Потеря невозвратимая» — было мое слово...

Поручая себя Вашей благорасположенности, счастливым себя почту, многоуважаемый Измаил Иванович, ежели Вы удостоите меня Вашей откровенности. Как сын мой ведет себя? Не замечен ли в чем? и занимается ли? Не оставьте Вашими пособиями, советами и наставлениями. Где тот Иван Петрович, которого он так любил. Лишились его! Свидетельствую мое всеусерднейшее почтение, прошу принять нелестные чувства благодарности.

С истинным моим всепочтением и совершенною преданностью имею честь быть Ваш, милостивый государь,

всепокорнейший слуга

Иоанн Мазанов

28 ноября 1838 года,
Полтава.

82. І.Н.МАЗАНОВ — І.І.СРЕЗНЕВСЬКОМУ

Многоуважаемый и незабвенный
Измаил Иванович!

Имею честь поздравить Вас с Новым годом, желаю Вам лучшего в мире. Приятнейшее Ваше письмо я имел удовольствие получить и с невыразимым чувством удовольствия читал оное. К сожалению моему, однако же, не могу ничего особенного сообщить Вам насчет Ивана Петровича. Стеблин в некрологе своем весьма хорошо выразил его характер и образ жизни. Он, точно, был оригинал в своем роде. Говаривал всегда остро, но нередко и с аттической солью... Трудно было уберечься, чтобы он к чему не привязался, но всегда резонно; был душою общества, и где он, там всегда было не скучно. Но особенно его анекдоты были всегда преуморительны; даже и тогда, когда он, заболевши, почувствовал близкий конец жизни, то, когда приехал к нему доктор, он ему наотрез сказал: «Не поможет бабі кадило, коли бабу сказило». И решительно не захотел принимать никаких лекарств. Более от него никто ничего и не слышал.

С чувством моего особенного высокопочетания и совершенной преданности имею честь быть Ваш, милостивый государь,

всепокорнейший слуга

Иоани Мазанов

10 января 1839 г.

[На полях]: Призываю небесное благословение на Вас. Маменьке свидетельствую мое всеусерднейшее почтение.

83. Є.П.ГРЕБІНКА —
Г.Ф.КВІТЦІ-ОСНОВ'ЯНЕНКУ

(Уривки з листа)

С.-Петербург, 1839 г. Генваря 13 дня.

... Мой сборник до сих пор не двигается, потому что статей мало — Котляревский умер да так поторопился добрый старик, что даже не успел прислать мне обещанного отрывка из «Энеиды».

... я издаю первую книгу весною в виде Альманаха и окрещу ее *Весна*, а там що Бог даст!.. В мае месяце я хочу ехать в Малороссию...

84. Л.І.БОРОВИКОВСЬКИЙ —
І.І.СРЕЗНЕВСЬКОМУ

(Уривок)

Милостивый государь Измаил Иванович!

На днях я имел случай читать у почтеннейшего сослуживца моего Д.М.Сплитстессера изданную Вами «Наталку Полтавку»; следуя общему голосу, скажу, что как этим, так и обещаемыми Вами изданиями произведений малороссийского слова, Вы очень угождаете украинцам и фил-украинцам. Недавно читал я Котляревского «Москаль-Чаривнык»: премилая пьеска — если не в целом, то в частях. Не замедлите с изданием ее...[...]

Будет ли и скоро ль отпечатан портрет покойного Котляревского? Я был при погребении. В бумагах покойника ничего литературного не найдено...

Лев Боровиковский.

Мая 22, 1839. Полтава.

85. Л.І.БОРОВИКОВСЬКИЙ —
І.І.СРЕЗНЕВСЬКОМУ

(Уривок)

Милостивый государь Измаил Иванович!

[...] Искренно благодарю Вас... за приятный подарок — «Полтавку» — полтавцу.[...]

У Вас, конечно, есть список «Москаля-Чаривныка»? Разбирая произведения Котляревского, я имел под рукой список с собственноручными поправками покойника. Если этот список Вам надобен, — можно позаботиться об высылке оногo Вам. Тогда напишите ко мне...

Лев Боровиковский.

12 августа, 1839.

Полтава.

86. С.П.СТЕБЛИН-КАМИНСЬКИЙ —
П.О.КУЛІШУ

Милостивый государь
Пантелеймон Александрович!

Покойный отец мой был одним из самых близких друзей автора «Энеиды» на малороссийском языке, Ивана Петровича Котляревского, с которым и я сам был лично очень хорошо знаком, посему мне совершенно известно, что после Котляревского, жившего и умершего одиноким, не осталось никаких прямых наследников, — и права на печатание своих сочинений он никому решительно не передавал, о чем, согласно вопросу вашему, спешу иметь честь вас уведомить.

С истинным почтением и совершенною преданностию имею честь быть вашим, милостивый государь, покорнейшим слугою

Степан Стеблин-Каминский
(Отставной учитель Полтавской гимназии).

Полтава. 1860 года, марта 15 дня.

87. О.І.СТРОНИН — П.О.КУЛІШУ

Милостивый государь
Пантелеймон Александрович!

За сведениями, для вас нужными, я обращался, по совету майора, о котором Симонову писал я, к семейству, находившемуся в еще более дружеских отношениях с Котляревским, семейству покойного друга его Стеблина, владельца рукописей его. Здесь я узнал следующее.

Ненапечатанных сочинений Котляревского всего только одно, и то перевод, да еще перевод Евангельских размышлений на русский язык 4 тома (с французского). Впрочем, рукопись эту вы можете видеть в Публичной библиотеке, которой она, вместе с прочими, подарена от Стеблиных, за что и получена ими благодарность от Корфа с объяснением, что до тех пор в библиотеке не было ни одной строчки автографа Котляревского.

Что касается биографии, то она была уже написана и напечатана одним из сыновей покойного Стеблина в «Северной Пчеле» 1839 года, № 146. Этот же Стеблин написал теперь новую, дополнительную, но он обещал уже ее для сборника, который мы намерены издать в пользу предполагаемой здесь женской гимназии, а потому и передать ее Вам не можем.

Впрочем, и здесь он не поместил многих черт, которые теперь сам рассказывает и которыми я просил его еще дополнить свою биографию. Так, напр., когда Александр I был здесь в Полтаве и хотел, благодаря виденной им здесь «Наталке», наградить автора, по месту его службы, чином гражданским, то Репнин сказал Государю, что он этим обидит Котляревского, вследствие чего и последовал чин майора. Или, напр., некрасовцы, перевозя однажды Котляревского через реку, когда они узнали, кого они везут, упали ему в ноги.

От этого то самого биографа и прилагаю я здесь удостоверение, которое вам нужно.

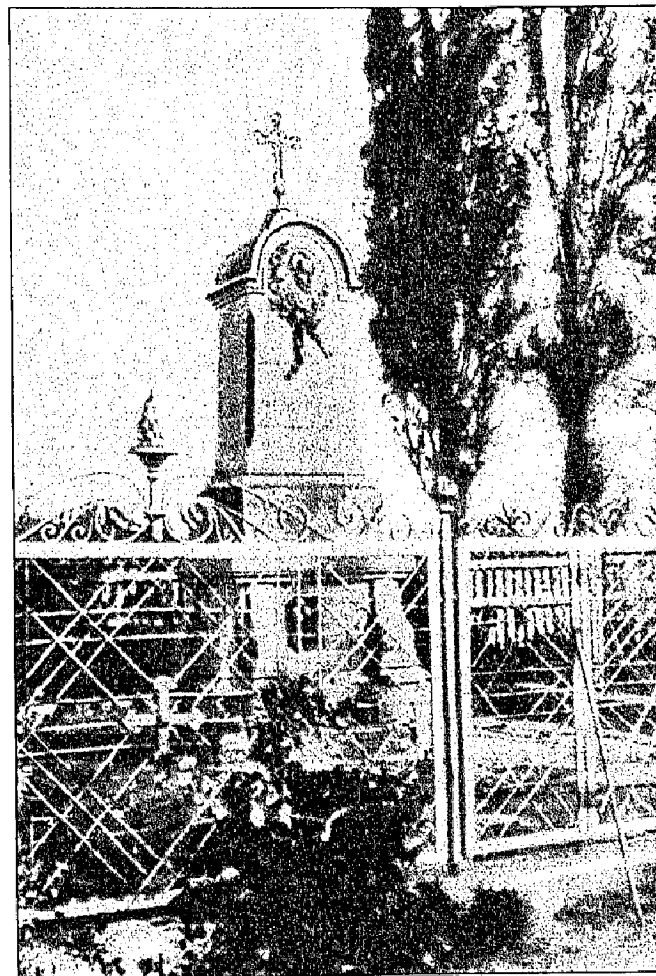
Вопрос о «Хате» с приездом Пильчикова разрешен. А что касается прочих (о Словаре, о Колиях), то я буду иметь их в виду.

Пользуюсь этим случаем и для того, чтобы доставить вам счет о продаже мною ваших книжек, который давно за мной в долгу, за это и прошу извинить великодушно: обыкновенно я бываю аккуратнее.

Желая счастливого исхода всем вашим благим предначертаниям, остаюсь весь ваш

Александр Стронин.

Полтава, 1860. Марта 20.



▣ Пам'ятник на могилі Івана Котляревського після 1900 року.



**ПОЯСНЕННЯ
ДО ЛИСТІВ**



ЛИСТИ ІВАНА КОТЛЯРЕВСЬКОГО ДО РІЗНИХ ОСІБ І УСТАНОВ

1. До Я.І.Лобанова-Ростовського від 12 серпня 1812 року

Уперше цього листа опубліковано 1900 року в журналі «Киевская старина» (Кн.9.—Вересень.—С.93—94). Полтавський історик і архівіст І.Ф.Павловський надрукував листа вдруге (Киевская старина.—1905.—Кн.6.—Червень.—С.315—316), але з деякими відмінами (вони подані у кн.: К о т л я р е в с ь к и й І. П. Повне зібрання творів.—К.: Наук. думка, 1969.—С.481). Оригінал втрачено. Тут подається за першодруком, як найбільш авторитетним джерелом (в кінці публікації редакція «Киевской старины» зазначила, що листа передано «с буквальною точністю»).

Л о б а н о в - Р о с т о в с ь к и й Я к і в І в а н о в и ч (1760—1831) був другим (перший — кн.Куракін) генерал-губернатором Малоросії (Чернігівської і Полтавської губерній) з початку 1808 до 22 лютого 1816 року. В цей час у Полтаві було збудовано перший постійний театр. Лобанов по-дружньому ставився до Івана Котляревського, цінував його як обдаровану й освічену людину і як розумного

📖 Сучасний вигляд садиби Івана Котляревського.
Фото.

педагога, наглядача будинку для виховання бідних дворян. За словами С.П.Стебліна-Камінського, Котляревський був у родині Лобанова-Ростовського *«своєю людиною і часто брав участь в домашніх спектаклях, що їх влаштовувала княгиня... Котляревський чудово виконував комічні ролі і змішув неவிбагливих і нечисленних глядачів»* (Іван Котляревський у документах, спогадах, дослідженнях. — К.: Дніпро, 1969. — С. 95).

Посаду наглядача Іван Котляревський одержав також при кн. Лобанову-Ростовському. Він щиро любив свою роботу, невтомно турбувався про покращення побуту своїх вихованців. З його ініціативи діти були добре одягнені, у вільний час займалися військовими вправами, кресленням, танцями. Для вихованців було влаштовано лікарню. За це й шанував Котляревського князь Лобанов. *«Не чем иным, как особенным доверием и расположением к Котляревскому, — писав І.Ф.Павловський, — следует объяснить и то, что кн. Лобанов в мае 1813 г. отправил его с депешами в главную Его Величества квартиру»* (Павловский И. Ф. Полтава в XIX столетии) // Киевская старина. — 1905. — Ноябрь-декабрь. — С. 332.

У 1812 році під час війни з Наполеоном Лобанов-Ростовський доручив Івану Котляревському сформувати один із дев'яти козачих полків, які намічалось створити в Полтавській губернії. Щоб був яснішим

зміст листа Котляревського до Лобанова, нагадаємо передісторію цього заходу.

Початок формування козачих полків на Лівобережній Україні було покладено рескриптом царя від 25 червня 1812 року. Кожний полк мав складатися з 8 ескадронів по 150 чоловік у кожному. Командир призначався вищою владою. Ополченці з'являлися на службу в своєму одязі, з конем і зброєю (піка, шабля, пістоль). Набиралися люди тільки з козацького стану, по 4 чоловіка з кожної сотні ревізьких душ. Не вистачало офіцерів.

На Полтавщині було 6 пунктів прийому козаків: Говтва, Комишня, Горошине, Яготин, Срібне і Веприк.

Котляревського Лобанов-Ростовський відрядив до Горошиного для формування 5-го козачого полку. Полк формувався з козаків трьох повітів: Хорольського (намічалось зарахувати звідси 442 чоловіка), Кременчуцького (337) і Миргородського (421).

На початку серпня 1812 року Котляревський прибув у Горошине, а 10 серпня почав приймати козаків і коней. На кожного воїна писався формулярний список, перевірявся одяг, зброя, коні. За три дні було прийнято 200 козаків. Котляревський час від часу інформував генерал-губернатора про хід роботи. Полк він сформував достроково. За поданням Котляревського були затверджені в штаті полку штабс-капітан Рудницький і прапорщик Семенов. Сформо-

вані ескадрони Котляревський розсилав по навколишніх селах. Коли робота була повністю завершена, тоді він влаштував парад (огляд), на якому оголосив козакам царське розпорядження про звільнення ополченців від сплати оброчних податків.

Населення Горошиного доброзичливо ставилося до акції, яку проводив Котляревський. За все, що бралось ним у жителів для потреб полку, він платив гроші. Ніяких утисків і образ не було завдано селянам, про що *«господину капитану и кавалеру»* Котляревському волосний староста Сакович видав «квитанцію» (див. у кн.: Іван Котляревський у документах, спогадах, дослідженнях.—К., 1969.—С. 40).

2 вересня 1812 року 5-й козачий полк під тимчасовим проводом Рудницького виступив у похід шляхом Лубни—Пирятин—Прилуки—Борзна, а звідти до Калуги і Тули. Котляревський побажав залишитися на своїй посаді наглядача, і Лобанов не заперечував проти цього. Командиром полку було призначено Санковського, який догнав полк на марші в Чернігівській губернії. Проте брати участь у війні з французами 5-му козачому полку не довелось. Його скоро розформували. Прапори полтавських полків на початку ХХ століття зберігалися в Полтавському кафедральному соборі (П а в л о в с к и й И. Ф. Участие И.П.Котляревского в формировании мало-российских казачьих полков в 1812 г.// Киевская старина.—1905.—Кн. 6.—С. 309—320).

Лист цікавий тим, що засвідчує великі організаторські здібності Котляревського, його волю, витримку, наполегливість і те сумління, з яким він поставився до патріотичного доручення сформувати полк.

2. До Я.І.Лобанова-Ростовського від 20 серпня 1812 року

Перша публікація належить І.Ф.Павловському (Участие И.П.Котляревского в формировании мало-российских казачьих полков в 1812 году//Киевская старина.—1905.—Кн.6.—Июнь.—С.316—317). Оригінал був розшуканий дослідником в архіві Полтавського губернського правління. Автограф невідомо де загубився.

Лист-рапорт дає уявлення про немалі труднощі, з якими Котляревський зіткнувся, формуючи полк в Горошиному, та про вміння перебороти їх на власний розсуд. Як справедливо зауважував І.Павловський, *«листи ці малюють і сам хід формування полку, і служать характеристикою самого поета»* (Киевская старина.—1905.—Кн.6.—С. 309).

Подається за першодруком.

3. До Я.І.Лобанова-Ростовського від 27 серпня 1812 року

Вперше надруковано за автографом: Киевская старина.—1900.—Кн.9.—С. 94—95 разом із лис-

том до Лобанова-Ростовського від 12.VIII 1812 року. В публікації під назвою: «Два неизвестные письма И.П.Котляревского» зазначено: «Оба письма написаны собственноручно и переданы с буквальною точностию» (с.95). І.Ф.Павловський опублікував листа вдруге (Киевская старина.—1905.—Кн.6.—С.317—318), але з деякими відмінами (їх можна бачити в кн.: Котляревський І. П. Повне зібрання творів.—К.: Наукова думка, 1969.—С.483—484).

Вище вже говорилося про те, що не вистачало офіцерів і унтер-офіцерів при формуванні 5-го козацького полку. Як пише І.Ф.Павловський, «Котляревський мусив був сам командувати ескадроном, штабс-капітану Рудницькому доручив два батальйони, а 4 батальйони були довірені відставним унтер-офіцерам і 6 рядовим «для временной услуги» (Киевская старина.—1905.—Кн. 6.—С. 318).

Після сформування полку Лобанов-Ростовський задовільнив бажання Котляревського повернутися до Полтави для виконання обов'язків по Дому виховання дітей бідних дворян.

З листа видно, як щиро піклувався Котляревський про цей заклад. На помічників при своїй відсутності він не міг покластися. Бо, як свідчать факти, це були люди малонадійні. В числі помічників Котляревського був, наприклад, Козлов, який раніше служив квартальним наглядачем. І пізніше чомусь вважали, що прикомандировувати «к дому воспита-

ния» квартальних наглядачів — справа цілком нормальна (див.: Павловский И.Ф. Полтава в XIX столетии // Киевская старина.—1905.—Кн.ХІ—ХІІ.—С. 332).

Цей лист цінний і для характеристики Івана Котляревського як педагога. Його виховні якості відзначали ще сучасники. 1816 року Полтавський цивільний губернатор Тутолмін у донесенні в господарчий департамент оцінював діяльність Котляревського на посту наглядача як «цілком відмінну». Він писав: «Его усердными трудами и благоразумием доведено то заведение (ідеться про Будинок виховання дітей бідних дворян.—П.Р.) во всех отношениях до возможнейшей степени улучшения». Ставлення Котляревського до дітей Тутолмін прирівнює до турбот «истинно попечительного и расчетливого отца семейства, чем и обратил во всем здешнем крае внимание к оному заведению» (Іван Котляревський у документах, спогадах, дослідженнях.—К., 1969.—С. 41). За ці заслуги губернатор рекомендував нагородити Котляревського.

Його зразковий догляд за дітьми з боку «нравственности» відзначав 1825 року Полтавський приказ громадського опікування (Іван Котляревський у документах, спогадах, дослідженнях.—К., 1969.—С. 44). Про це ж говорили й інші особи, що близько знали Котляревського або довідувалися про його діяльність, заїхавши до Полтави (див.: Киевская старина.—1905.—Кн. 6.—С. 240—242).

Все це підтверджує сумніне ставлення Котляревського до обов'язків наглядача протягом 25-річної служби в Будинку виховання дітей бідних дворян. Саме з почуттям занепокоєння про залишених напризволяще дітей просить він у листі до Лобанова-Ростовського відпустити його з Горошиного до Полтави. Лист почасти характеризує і взаємини Котляревського та Лобанова, а почасти окреслює *«моральну особистість автора «Наталки Полтавки»* (І.Ф.Павловський).

Особа згадуваного в листі Григорія Олексійовича нами не встановлена. Це був хтось із близьких до Будинку виховання службовців.

4. До А.А.Трощинського від 23 грудня 1816 року

Лист опублікований вперше за копією, яка зберігається в Інституті російської літератури (Пушкінський дім), у кн.: Котляревський І.П. Твори: У двох томах.—К.: Дніпро, 1969.—Т. 2.—С. 130—131 (публікація і примітки — П.О.Лобаса). Раніше уривки з листа і коментарі друкувалися в газеті «Зоря Полтавщини» від 24 серпня 1968 року (стаття П.Лобаса і А.Залашка «Знахідка в архіві»).

Автограф листа не зберігся. Цей лист і «Отзів...» були надіслані Котляревським у село Кибинці на Миргородщині, де його одержано 6 січня 1817 року.

Там з оригіналу зробили список і надіслали в Петербург Д.П.Трощинському. Лист зберігся в його архіві. Подається за першодруком.

Трошинський Андрій Андрійович (1774 — не раніше 1833) — племінник царського вельможі Д.П.Трощинського (1754—1829), генерал-майор; в останні роки життя вів господарчі справи в полтавських і київських маєтках свого дядька.

Частина вихованців Полтавського будинку дітей бідних дворян утримувалася на кошти багатих поміщиків. Мав пансіонерів і Д.П.Трощинський. Саме про них і йдеться в листі. Зі змісту видно, що петербурзький вельможа доручив А.Трощинському перевірити стан навчання пансіонерів, що він і зробив, прибувши до Полтави (див. його лист від 23 грудня 1816 року у кн.: Котляревський І.П. Твори: У двох томах.—К., 1969.—Т. 2.—С. 256—257).

Лист Котляревського, а також і «Отзів» про пансіонерів, доданий до нього, відкривають перед нами нові риси таланту Котляревського-педагога: його спостережливість, прямоту суджень, уміння заглянути в душу дитини і зробити певне передбачення, індивідуальний підхід у вихованні тощо. Котляревський, як видно, був прихильником конкретно-індивідуального підходу у виховній справі. А це говорить про його неабиякий педагогічний досвід, набутий у Будинку виховання при повсякденному серйозному ставленні до служби.

З листа видно також, що Котляревський дбав не лише про освіту і виховання дітей, а й про влаштування їх після виходу з навчального закладу, турбувався «о будущем жребии» їх. «Котляревському педагогу, — пишуть дослідники, — не був властивий поширений серед учителів стандарт, коли в учневі бачили лише успіхи в навчанні й поведінці і недооцінювали негативних рис в його характері» (Лобас П., Залашко А. Знахідка в архіві // Зоря Полтавщини. — 1968. — 24 серпня).

5. До М.Г.Репніна
від 15 жовтня 1818 року

Перша публікація — в журналі: Киевская старина. — 1904. — Кн. 9. — С. 221—222. Друкувався також в книзі Павловського «Полтава» (1910). Автограф не зберігся (очевидно, загинув під час Великої Вітчизняної війни). Подається тут за першою публікацією. Лист відноситься до часу, коли Котляревський, за дорученням М.Г.Репніна, брав активну участь у роботі Полтавського театру.

Репнін (Волконський) Микола Григорович (1778—1845) — Малоросійський генерал-губернатор, що замінив на цьому посту кн. Лобанова-Ростовського. Жив і працював у Полтаві в період з 1816 по 1835 рік. Відзначався

ліберальними поглядами, був високоосвіченою людиною і своєю діяльністю сприяв культурному розвитку України. З його легкої руки вперше пішла на сцені Полтавського театру «Наталка Полтавка» (1819). Репнін докладав зусиль до збирання і збереження документів з історії України. З цього приводу він листувався з А.І.Чепюю, В.Г.Полетикою та іншими українськими культурними діячами. М.Г.Репнін сприяв Д.М.Бантиш-Каменському в написанні ним першої історії України. З його ініціативи в Полтаві відкрито Інститут шляхетних дівчат і таке інше.

З 1838 по 1842 рік Репнін жив у Дрездені, потім у Яготині на Полтавщині. Тут в 1843 році з ним познайомився Тарас Шевченко і гідно оцінив прекрасні душевні якості князя. Помер він у січні 1845 року, похований у Густинському монастирі біля Прилук.

Взаємини Івана Котляревського і Миколи Репніна були досить довірливими. С.П.Стеблін-Камінський писав у «Біографії Котляревського», що кн. Репнін «любил и ласкал Котляревского, даже сам иногда посещал его». Він доручив поетові керувати Полтавським театром, на сцені якого розпочав свою блискучу артистичну діяльність М.С.Щепкін, коли ще був кріпаком поміщиці А.А.Волькенштейн (померла 1818 року). Про викуп Щепкіна з кріпацького стану і йдеться в листі. М.Г.Репнін брав активну участь у цій акції.

Довідавшись про намір графині Волькенштейн відпустити за викуп на волю всю сім'ю Щепкіних, генерал-губернатор Рєпнін негайно написав поміщиці листа (він нам невідомий). Замість 8 тис. крб., визначених нею для викупу Щепкіна, Рєпнін пропонував тільки 4-5 тис., на що А.А.Волькенштейн не погодилася.

Для збирання необхідної для актора суми 26 червня 1818 року в Полтавському театрі було влаштовано спектакль «в нагороду таланта актера Щепкіна для основання его участі». Окрім цього, проводився ще збір пожертв серед заможних людей (у Ромнах, наприклад, пожертви збирав брат Рєпніна, майбутній декабрист С.Г.Волконський). Таким чином було зібрано 7 тис. крб., решту доплатив генерал-губернатор, і Щепкін на певний час опинився в залежності від Рєпніна. Одержавши нарешті відпускну, він залишив Полтаву і виїхав до Москви (1822).

Про своє листування з сім'єю Волькенштейн у справі викупу Щепкіна князь Рєпнін інформував Котляревського як директора театру. Лист Котляревського до Рєпніна засвідчує реакцію, з якою М.С.Щепкін сприйняв звістку про викуп. Цікавий він і тим, що змальовує жалюгідне матеріальне становище провінційного театру того часу. Лист був посланий, очевидно, в Яготин, де Рєпнін мав свій будинок.

Волькенштейн П. А. — брат графині Волькенштейн, її довірена особа на переговорах про

викуп Щепкіна. Це він весною 1818 року повідомив акторові про намір графині відпустити за 8 тис. крб. сім'ю Щепкіних на волю (див. лист у кн.: Котляревський І. П. Твори: У двох томах.—К., 1969.—Т. 2.—С. 258).

Імберх Олексій Осипович (1790—24.III.1864) — правитель канцелярії генерал-губернатора М.Г.Рєпніна, його довірена особа в театральних справах, один із директорів Полтавського театру. Помер у Петербурзі в чині д.ст.радника.

«В ожидании разрешения о поезде в Чернигов...» Буваючи в Чернігові на дворянських виборах або з іншого офіційного приводу, кн.Рєпнін нерідко брав з собою і полтавську театральну трупу. Гастролі трупи по різних містах губернії, а також за її межі були явищем постійним. Трупа виїздила до Кременчука, Ромнів, Харкова. У Харкові полтавські актори знаходилися під безпосереднім піклуванням українського письменника Г.Ф.Квітки-Основ'яненка. Турботи щодо влаштування сцени для театральних виступів Рєпнін, як правило, покладав на губернатора і прокурора (див.: Павловський И. Ф. Заботы князя Н.Г.Рєпнина о Полтавском театре и о выкупе артиста Щепкина // Киевская старина.—1904.—Ноябрь.—С.217—226). В листі Котляревського йдеться, очевидно, про одну з таких поїздок полтавських акторів до Чернігова.

Горбовський Іван Олексійович — полтавський губернський прокурор. До 1815 року служив у Пирятині; в 1815—1829 роках — у Полтаві (Павловський І. Ф. Полтава. 1802—1856. — Полтава, 1910. — С. 222).

Ламберт Карл Осипович — поміщик Костянтиноградського повіту Полтавської губернії, учасник війни з Наполеоном. Помер 1849 року. Про нього: Русская старина. — 1874. — Кн. 12.

6. До Ф.М.Глінки
від 28 жовтня 1821 року

Перша публікація — в кн.: Котляревський І. П. Повне зібрання творів: У двох томах. — К.: Вид-во АН УРСР, 1953. — Т. II. — С. 83.

Автограф зберігається в рукописному відділі Інституту російської літератури (Пушкінський дім) Російської АН в архіві «Вольного общества любителей российской словесности» («Входящие бумаги», № 274, 1821 рік).

Глінка Федір Миколайович (1786—1880) — відомий російський поет і публіцист, діяч декабристського «Союза благоденствия», в 1819—1825 роках — голова «Вольного общества любителей российской словесности». Ф.Глінка — автор

«Писем русского офицера» (1815—1816), елегії «Плач плененных иудеев» (1823), «Очерков Бородинского сражения» (1839), йому належать тексти пісень «Тройка» («Вот мчится тройка почтовая»), «Узник» («Не слышно шума городского») тощо. За участь в декабристському русі був висланий до Петрозаводська.

«Вольное общество», про яке говориться в листі, заснувалося в 1816 році. У ньому брали участь К. Рилеев, М. і О. Бестужеви, В. Кюхельбекер, М.Гнідич, О.Дельвіг, О.Грибоедов та ін. На засіданнях Товариства обговорювалися суспільно-політичні й літературно-мистецькі питання, читалися нові твори тощо. Протягом 1818—1825 років товариство видавало журнал «Соревнователь просвещения и благотворения», в якому друкувалися твори Ф.Глінки, К.Рилеева, О.Пушкіна та інших передових письменників того часу. В цьому журналі опубліковані уривки з «Енеїди» Котляревського.

Членів «Вольного общества» об'єднували ідеї патріотизму, ненависть проти деспотизму, кріпаччини, любов до народу. Літературу вони розглядали як знаряддя служіння визвольним ідеям. Характерним щодо цього був виступ члена товариства М.Гнідича, який говорив, що своїм пером «писатель борется с невежеством наглым, с пороком могущим» (Базанов В. Вольное общество любителей

российской словесности.—Петрозаводск, 1949.—С. 224).

Котляревського було прийнято почесним членом «Вольного общества» 29 серпня 1821 року за рекомендацією М.Гнідича, Ф.Глінки та М.Новикова. У рекомендованому листі до Глінки Котляревський висловлює подяку за обрання його почесним членом.

11 вересня 1822 року на засіданні товариства було зачитано уривок з п'ятої частини «Енеїди» Котляревського.

«Вольное общество» перестало існувати після розгрому декабристського руху.

Туманський Василь Іванович (1800—1860) — російський поет, громадський і освітній діяч Полтавщини (в 40—50-ті роки). Дружив з О.Пушкіним, К.Рилєєвим, Ф.Глінкою. Друкувався в альманасі декабристів «Полярная звезда». З 1821 року — член «Вольного общества любителей российской словесности». Того ж року, по дорозі з Петербурга в рідне село Панасівку Гадяцького повіту на Полтавщині (тепер Липоводолинський район Сумської області), В.Туманський привіз Котляревському диплом почесного члена, статут і список учасників «Вольного общества».

7. До М.І.Гнідича
від 27 грудня 1821 року

Вперше лист опублікував А.Ляшенко у кн.: Литературные портфели.—Петроград, 1923.—Т.1—С. 36—37. Автограф зберігається в Пушкінському домі (Санкт-Петербург) у фонді М.Гнідича. Друкувався також у додатках до кн.: Котляревський І.П. Енеїда.—Х.—К., 1931 (передм. І.Айзенштока).

Подається за виданням: Котляревський І. П. Повне зібрання творів.—К.: Наук. думка, 1969.—С. 329—330.

Гнідич Микола Іванович (1784—1833) — російський поет, перекладач і критик українського походження. Народився в родині збіднілого полтавського дворянина. Вчився спершу в Полтавській «словенській» семінарії, де трохи раніше навчався Котляревський, потім — у Харківському колегіумі та Московському університеті. Писав оригінальні вірші, видав роман, але славу принесли переклади Расіна, Вольтера, Шенье, Байрона, Феокріта та інших. Над перекладом «Іліади» Гомера він працював понад 20 років.

М.Гнідич все життя був прив'язаний до України, цікавився героїкою своїх предків. «На...вільнолюбній романтиці і засновувався український патріотизм Гнідича, який беріг він усе життя», — пише

І.Медведева (Г н е д и ч Н. И. Стихотворения.— М.—Л., 1963.—С. 9.). Наприкінці життя (1825, 1827—1828 роки) Микола Гнідич побував у Полтаві, можливо, тоді бачився й з Котляревським. Цією мандрівкою навів вірш «Ластовка», схожий на українську веснянку. Помираючи, він заповів Полтаві свою бібліотеку. Існує легенда, ніби рядом з могилою Котляревського поховано й серце Гнідича.

Гнідич і Котляревський підтримували між собою дружні стосунки. Початок їх знайомства невідомий. Котляревський міг бувати в Гнідича під час своїх неодноразових поїздок до Петербурга. Як віце-президент «Вольного общества любителей российской словесности» Гнідич сприяв прийняттю Котляревського до цього товариства, радив видати «Енеїду» в повному обсязі.

«С о р е в н о в а т е л ь» — «Соревнователь просвещения и благотворения» — журнал «Вольного общества», який виходив щомісячно в 1818—1825 роках. В ньому друкували свої твори Рилєєв, Пушкін, Сомов, Бестужев та інші. З 1821 року в ньому став відчутний вплив декабристської ідеології (Краткая литературная энциклопедия.— М., 1962.— Т. 1.—С. 1027). В «Соревнователе» були опубліковані два уривки з 5-ї частини «Енеїди».

Перший — 10 строф, починаючи з 11-ї: «Чи довго плив Еней, не знаю» (1822.— Ч. XVII.— Кн. 1.— С. 98—102), має таку редакційну примітку:

«Доставлен в Общество известным сочинителем оной И.П.Котляревским. Сообщаем его читателям журнала, надеясь, что доставим удовольствие любителям сего произведения, исполненного необыкновенной веселости, остроумия и во многих отношениях весьма оригинального. Они, верно порадуются, узнав, что И.П.Котляревский вновь написанными двумя песнями совсем кончил малор[оссийскую] Энеиду и в скором времени намерен издать ее полную».

Другий уривок — 15 строф, починаючи з 46-ї: «Так пан Еней наш знаряжався» (Ч. XVII.—1823.— С. 162—168)—вміщено з таким підзаголовком: *«Отрывок из малороссийской «Энеиды» (Песнь пятая). По научению Юноны, Ириса возбуждает Турна против Энея. Турн сожигает троянский флот».*

Лестнейший отзыв — цього документа не знайдено.

Для меня... было бы приятно и чувствительно, если бы Вы были посредником сбыть с рук моих «Энеиду». — Можна здогадуватись, що в листуванні з Котляревським Гнідич радив опублікувати «Енеїду» повністю, що відповідало й бажанню автора. Котляревський, як відомо, пробував налагодити стосунки з різними видавцями.

З листа до М.Гнідича видно, що Котляревський мав бажання надіслати до редакції «Соревнователя»

ще й пісні з «Наталки Полтавки», навіть з нотами. Цікаве його зауваження, що в Полтаві є і добрі виконавці, і добрі композитори. Що з приводу цього відповів Гнідич — невідомо. Вважається, що, можливо, не без допомоги М.Гнідича було опубліковано 1830 року в «Северных цветах» пісню Наталки «Ой, мати, мати, серце не вважає».

«Словарь малороссийский уснул...» — мається на увазі рукопис «Малороссийский словарь с русским» невідомого автора, який збиралися видати і в підготовці якого за дорученням Академії наук брав участь М.І.Гнідич. Після смерті Гнідича словник повернуто в АН, де він і загубився.

8. До Височина Т.Ф.
від 16 вересня 1826 року

Лист виявив О.Терещенко в Полтаві в 1858 році. До 1950 року оригінал зберігався в Публічній бібліотеці імені Салтикова-Щедрина (Санкт-Петербург). Вперше опубліковано в кн.: Котляревський І. П. Повне зібрання творів: У двох томах.—К.: вид-во АН УРСР, 1953.—Т. 2.—С.85—86. Автограф-чернетка зберігається в рукописному відділі музею Івана Котляревського в Полтаві (інв. № 12-р, 2 арк., один—чистий). Звірено за автографом.

Височин Трохим Федорович — чиновник містечка Олешки (тепер — Цюрупинськ), приятель сім'ї дядька Івана Котляревського М.Л.Жуковського, його духівник.

9. До Т.Ф.Височина
від 17 вересня 1826 року

До 1950 року оригінал зберігався в Публічній бібліотеці імені Салтикова-Щедрина (Санкт-Петербург). Вперше опубліковано в кн.: Котляревський І. П. Повне зібрання творів: У двох томах.—К.: вид-во АН УРСР, 1953.—Т.2.—С.86—87. Чернетковий автограф, за яким подається лист, зберігається в Полтавському літературно-меморіальному музеї Івана Котляревського (інв. № 12-р, 1 аркуш; лист-чернетка, без підпису).

10. До Полтавського Приказу
громадського притулку
від 4 жовтня 1827 року

Вперше опублікував М.Гніп (За сто літ.—Х.—К.: ДВУ, 1930.—Кн. 6.—С. 16), звідки й пердруковується.

Прикази громадського притулку — установи, створені одночасно з губерніями наприкінці XVIII століття для ведення справ притулку і на-

родної освіти. Займалися влаштуванням шкіл, сирітських будинків, лікарень, аптек, богаділень (шпиталів) тощо. До складу керівництва входило три члени (засідателі), один із них — неодмінний — призначався урядом і перебував на платні. Головування здійснював губернатор (Енциклопедический словарь Брокгауза и Ефрона.—СПб, 1898.—Т. 25.—С.196). Полтавський приказ утворено 9.03.1802 року. Проіснував до запровадження земських установ (Павловский И. Ф. Полтава: 1802—1856.—Полтава, 1910.—С. 6).

Іван Котляревський як попечитель богоугодних закладів залежав від Приказу.

11. До І.І.Манжоса.

[кінець 1828— початок 1829 років]

Вперше надруковано в кн.: Котляревський І. П. Повне зібрання творів: У двох томах.—К., вид-во АН УРСР, 1953.—Т. 2.—С.87—88. Лист (чернетка) знаходився серед паперів Котляревського, виявлених у Полтаві О.Терещенком 1858 року і перевезених до Петербурга, про що останній і зробив на листі помітку. Приблизний час написання листа визначив Б.Деркач (див.: Котляревський І. П. Повне зібрання творів.—К.: Наук. думка, 1969.—С. 490). Автограф-чернетка листа нині зберігається в рукописному

відділі Інституту російської літератури (Пушкінський дім) Російської АН Росії у Санкт-Петербурзі).

Передруковано за вищезгаданим виданням.

Манжос Іван Іванович — полтавський поліцмейстер, раніше—Зіньківський городничий.

Штейн Іван Федорович (помер наприкінці 1830-х років) — антрепренер російсько-українських театральних труп, які в першій половині ХІХ століття були добре відомі в Харкові, Курську, а також на Полтавщині, зокрема в Полтаві, Кременчуці, Ромнах, Лубнах. У трупі Штейна виступали відомі актори М.Щепкін, К.Соленик, Л.Млотковська, К.Нальотова та інші. Вони брали участь у постановці драматичних творів Котляревського.

Обязать его реверсом — реверсія (лат. reversio) — повернення, тобто примусити повернути привласнене право.

12. До ієромонаха Августина

від 25 січня 1829 року

Лист уперше надрукований у кн.: Котляревський І. П. Повне зібрання творів: У двох томах.—К.: вид-во АН УРСР, 1953.—Т.2.—С.88—89. Автограф-чернетка без підпису, зберігається в Полтавському літературно-меморіальному музеї Івана Котляревського (інв. №114-р.). Звірено за автографом.

У 1819—1924 роках Іван Котляревський був скарбником і хранителем книгозбірні полтавського відділення «Российского библейского общества». Ця інституція була створена 1812 року Олександром I і ставила за мету поширення Біблії та інших релігійних книг. З 1813 року відділення цього товариства почали відкриватися по всій Росії. У Полтаві його відкрили 27 червня 1818 року в день Полтавської битви (цей день вибрав сам М.Г.Рєпнін як «день торжественный для России и достопамятный для Полтавы»).

Микола I після розгрому декабристів видав указ (від 12 квітня 1826 року) про ліквідацію «Российского библейского общества» та його філіалів, отже і про припинення продажу його видань. Оскільки біблійське товариство не було офіційно підпорядковане церкві, то серед духовенства було побоювання щодо поширення товариством «євангелічеської ересі».

На виконання указу царя в 1830 році архимандрит Полтавського монастиря Гавриїл* відібрав у Котляревського згадувані в його листі до ієромонаха Августина 717 примірників Святого письма (П а в л о в с к и й И. Ф. Полтава в XIX столетии // Киевская старина.—1905.—Ноябрь-декабрь.—С. 311—312).

* Лист Гавриїла від 4.II 1830 року знаходиться в архіві поета, інв. № 20-р.

13. До Д.М.Бантшиша-Каменського [листопад-грудень 1829 року]

Це не стільки лист, скільки заготовка відповіді Котляревського на питання, які Д.Бантшиш-Каменський поставив перед ним у листі від 22 жовтня 1829 року. Автограф зберігся у вигляді недатованої чернетки (Відділ рукописів Інституту літератури імені Тараса Шевченка НАН України.—Ф. 52.—№ 25).

Вперше опубліковано: Основа.—1861.—Кн.2.—С. 172.

Бантшиш-Каменський Дмитро Миколайович (1788—1850)—український історик і літератор. Один час працював у канцелярії Полтавського генерал-губернатора М.Г.Рєпніна. Був знайомий з Котляревським і користувався його порадами й відомостями при написанні «Истории Малой России со времен присоединения оной к Российскому государству» (коштом М.Г.Рєпніна, 1822). Відомості з української мови, етнографії і фольклору Бантшиш-Каменський одержав від Котляревського 1829 року при підготовці наступного видання «Истории».

Дмитро Бантшиш-Каменський написав, окрім того, 8-томний «Словарь достопамятных людей Русской земли» (1836—1847) та «Источники малороссийской истории» (1858—1859.—Ч. I—II).

14. До Полтавського Приказу
громадського притулку
[1829]

Це уривок з листа-відношення до Приказу з приводу претензії штаб-лікарського помічника Лазебника (Лазебникова) на невиплату йому грошей за врятування людей на Ворсклі.

«Заклад для врятування потопаючих» існував у Полтаві з 1829 року на річці Рогізній, притоці Ворскли (тепер не існує). Лазебник зобов'язаний був подавати першу допомогу (він називався циркульником). 1829 року з п'яти утоплеників врятовано чотирьох; 1830 року з чотирьох врятовано два. Після закінчення купального сезону Лазебник мав відвідувати лікарню і, згідно з інструкцією лікарського інспектора Нейгеборна, вдосконалювати своє вміння в рятувальній справі. Проте він цього робити не хотів, платню ж вимагав справно. Ось із цього приводу й заперестував Котляревський.

Листа знайшов І.Ф.Павловський в архіві Полтавського губернського земства у справах Приказу. Уривок з нього він вперше опублікував у своїй праці «Полтава в ХІХ столетии» (Киевская старина.— 1905.— Ноябрь-декабрь.— С.302), звідки й передруковується. Також у кн.: Павловский И.Ф. Полтава. Исторический очерк: 1802—1856.— Полтава, 1910.— С. 167.

15. До Полтавського Приказу
громадського притулку
від 23 грудня 1830 року

Вперше опублікував М.Гніп у статті «До біографії І.П.Котляревського» (За сто літ.— К., 1930.— Кн.6.— С.16). Звідти й передруковується.

16. До Полтавського Приказу
громадського притулку
від 22 січня 1831 року

Вперше опубліковано: За сто літ.— К.— 1930.— Кн. 6.— С. 16. Передрук— з цього видання.

17. До Полтавського Приказу
громадського притулку
від 19 березня 1831 року

Вперше опублікував І.Ф.Павловський у кн.: Труды Полтавской ученой архивной комиссии — Полтава, 1915.— Вип.13.— С.137. За Павловським, документ цей, очевидно, помилково датований 24 березня 1831 року. М.Гніп вдруге надрукував листа за автографом (За сто літ.— 1930.— Кн.6.— С.16). Звідти й передруковується.

18. До Полтавської міської думи
від 28 липня 1832 року

Вперше опубліковано: Киевская старина.— 1905.—Кн. 10.—Октябрь.—С. 6—7 (публікація І.Ф.Павловського «К биографии И.П.Котляревского»). Подається за цією публікацією.

Ворожейкін Петро Гаврилович — полтавський купець (з 1833 року — 1-ї гільдії; помер 1845 року), був міським старостою і одне 3-річчя — головою; член сирітського суду.

У своїй публікації І.Ф.Павловський подає першооснову цього листа-скарги. На утримання Будинку виховання дітей бідних міська дума щорічно видавала понад п'ять з половиною тисяч крб. Цю суму Котляревський, як правило, отримував сам. Коли ж дума прислала гроші з запізненням та ще й переважно монетою, а не асигнаціями, як раніше, то це обурило Котляревського, він гроші не прийняв і написав скаргу в Приказ (її Павловський не подав у публікації). Скарга потрапила до міської думи, де її заслухали 22 липня 1832 року. Дума констатувала з боку Котляревського прояв «особистого до градського голови невдоволення», тобто неповагу.

Котляревський у своєму листі до Приказу пояснював, що «відпуск йому меншої кількості асигнацій

є причиною махінацій міського голови, купця Ворожейкіна», який пускає їх в обіг за власними купецькими потребами. Ці вислови Котляревського дума визнала зухвалими й образливими для «звання і честі градського голови Ворожейкіна» і навіть такими, що «порушують належну до присутственного місця повагу». Вирішено було звернутись із проханням захисту купця Ворожейкіна до вищих властей.

Котляревському не сподобалося рішення надсилати гроші для закладу з чиновником Приказу, і з цього приводу він пише поданого тут листа. Другого дня, як говорить І.Ф.Павловський, його розглянуто в думі. Вирішено було повернути листа Котляревському через поліцію, яка б попередила його, щоб він «с подобными дерзкими бумагами в Думу, как в место присутственное, освященное Высочайшим Его Императорского Величества зеркалом, не входил». Котляревський у свою чергу не прийняв листа з рук поліцмейстера І.Манжоса. Листа пересилають до губернського правління, яке у своїй відповіді підтверджує рішення вручати гроші Котляревському через чиновника, а щодо «неприличных насчет думы выражений Г.Котляревского», то велено було чекаати рішень губернатора і генерал-губернатора. Чим ця справа скінчилася — невідомо (Павловський І.Ф. К биографии И.П.Котляревского // Киевская старина.—1905.—Октябрь.—С. 1—10).

...Для обмундирования малороссийских полтавских козак — тут у Павловського примітка: «В 1831 г. Ворожейкин ездил в Москву и др. города для покупки сукна, сам предложил свои услуги и отказался от издержек на свою поездку, пробыл в поездке 2 1/2 м., получил признательность Репнина. Гор. арх., 1832 г., дело № 4587, жур. засед. бмая» (Киевская старина. — 1905. — Т. ХСІ. — Октябрь. — С. 6).

19—24. Листування Котляревського
в лікувальній справі
[травень—липень 1834 року]

У травні 1834 року Іван Котляревський захворів і з дозволу кн. Репніна одержав відпустку для лікування. «Дело № 1141. О увольнении попечителя Котляревского в отпуск от должности для излечения болезни на 28 дней» виявив у процесі розбору архіву колишнього Полтавського богоугодного закладу Дмитро Граховецький і опублікував у збірнику «За сто літ» (1928. — Кн. 2. — С. 10), де зробив таке пояснення: «Підпису письменника в цій справі-чорнетці немає, але всі дані в цій справі говорять за те, що писав Котляревський це листування власноручно».

У справі опубліковано такі листи: звернення Котляревського до Приказу з проханням звільнення

від посад на час лікування і про заміну на посадах; прохання до міської думи мати справу в керівництві богоугодними закладами з Матвеевим; настановчий лист до Я.М.Матвеева; листи в Приказ, міську думу і до Матвеева про повернення до виконання своїх службових обов'язків після завершення лікування.

28-денна відпустка однак не поліпшила здоров'я Івана Котляревського. Через два тижні після того він подає в Приказ заяву про звільнення зі служби через поганий стан здоров'я. «В прошеніи... он писал, что чувствует во всем своем составе, особенно в ногах, изнурение сил, онеменение правой ноги и руки и просит вовсе уволить его от должности попечителя и надзирателя, наградив за службу, более 35 лет продолжавшуюся, пенсионом. Это прошение писано уже дрожащею рукою» (Див.: Терещенко А.В. Иван Петрович Котляревский // Основа. — 1861. — Кн. 2. — С. 169).

Пропуски в окремих місцях опублікованих листів пояснюються незадовільним станом документів на час їх виявлення (Д.Граховецький писав про «дело», що воно «напівз'їдене мишами, і краї зотіли від вохкості»).

Оригінали листів не збереглися: вони, очевидно, загинули під час війни. Тексти їх подано тут за першодруком.

Матвеев Яків Матвійович — старший лікар Полтавських богоугодних закладів. Походив з кріпаків князя С.М.Кочубя.

25. До Полтавського Приказу
громадського притулку
від 2 січня 1835 року

Вперше опублікував І.Ф.Павловський в «Трудах Полтавской ученой архивной комиссии» (Полтава, 1915.—Вип. 13.—С. 138). При передруці враховано повторну публікацію з оригіналу, зроблену М.Гніпом в збірнику.: За сто літ.—К.—Х.: ДВУ, 1930.—Кн.6.—С.16.

26. До І.І.Срезневського
від 12 липня 1837 року

Вперше опубліковано в кн.: Котляревський І.П. Повне зібрання творів: У двох томах.—К.: вид-во АНУРСР, 1953.—Т. 2.—С.90. Оригінал зберігається в Інституті літератури імені Тараса Шевченка (рукописний відділ.—№ 52/26).

Лист-доручення на ім'я Срезневського писав не Котляревський, йому належить лише підпис: «*Маиор Иван Петров сын Котляревский*».

У відділі рукописів Інституту літератури імені Тараса Шевченка НАН України (№ 52/27) є ще одне доручення на ім'я Срезневського майже аналогічного з першим змісту. В ньому так само Котляревському належить лише підпис: «*Маиор Иван Петрович сын Котляревский руку приложил*».

Ось цей лист:

«*Сочиненные мною малороссийские оперы: Наталка Полтавка и Москаль чаривник поручаю для издания в свет, в каком будет нужно количестве экземпляров, адъюнкту профессору императорского Харьковского университета Измаилу Ивановичу Срезневскому. 1838 года, мая 25 дня. Г.Полтава. Маиор Иван Петров сын Котляревский руку приложил*».

Доручення завірене Полтавською міською поліцією:

«*Что сие свидетельство действительно подписано собственноручно господином маиором Иваном Петровым сыном Котляревским, в том Полтавская городская полиция подписом и с приложением казенной печати удостоверяет. Полтава, мая 31 дня, 1838 года.*

Полицмейстер Панкратьев.

За письмоводителя (Підпис)».

Обидва листи подаються за виданням: Котляревський І. П. Повне зібрання творів.—К.: Наук. думка, 1969.—С.336 (прим.—С.492—493).

Срезневський Ізмаїл Іванович (1812—1880) — визначний російський і український вчений-славист і фольклорист, професор Харківського університету, видавець. 1838 року в «Украинском Сборнике» вмістив «Наталку Полтав-

ку». Був пов'язаний з Полтавщиною через А.Метлинського і Л.Боровиковського. 11—12 липня 1837 року зустрічався з Іваном Котляревським. Був на Полтавщині і після його смерті (Зіньків, Гадяч, Ромни, Лохвиця, Лубни, Хорол, Полтава). У Полтаві зупинився у близького до Котляревського І.Мазанова.

27. До І.Т.Лисенкова
від 16 вересня 1837 року

Перша публікація—у виданні: Котляревський І. П. Повне зібрання творів: У двох томах.—К.: вид-во АН УРСР, 1953.—Т. 2.—С.91.

Оригінал зберігається в Центральному державному архіві літератури і мистецтва в Москві (Ф.1106.—№ 9.—Арк. 1-й). Писано іншою рукою.

Подається за виданням: Котляревський І. П. Повне зібрання творів.—К.: Наук. думка, 1969.—С.337—338.

Лисенков Іван Тимофійович (1820—1881) — петербурзький книговидавець і власник книгарні. Народився в Сумах. Потрапивши до Петербурга, був спершу прикажчиком у книгарні Глазунова, де постійно бували Гнідич, Пушкін, Гоголь та інші письменники. Йому Тарас Шевченко продав право власності на «Кобзар» 1840 року і 800 примірників

поєми «Гайдамаки» (1841). 1861 року Лисенков подарував Харківському університету збірку рукописів Григорія Сковороди (він же видавець творів Григорія Сковороди). Приводом для листа Котляревського було, очевидно, звернення Лисенкова до поета з пропозицією видрукувати в Петербурзі «Енеїду» і «Наталку Полтавку». Що відповів на умови Івана Котляревського видавець Іван Лисенков—невідомо, очевидно, не погодився.

Оперу мою Наталку я отдал другому печатать...—Це означає, що п'єса була передана влітку 1837 року Ізмаїлу Срезневському, який і надрукував її наступного року в «Українском Сборнике».

28. До О.Г.Стебліної-Камінської
від 18 березня 1838 року

Подається за першодруком у виданні: Котляревський І. П. Повне зібрання творів.—К.: Наук.думка, 1969.—С. 338. Автограф зберігається у відділі рукописів Інституту літератури імені Тараса Шевченка НАН України (№ 52/8).

Стебліна-Камінська О.Г. — дружина П.С.Стебліна-Камінського (1782-1856), близького друга поета; Іван Котляревський глибоко шанував усю їхню родину.

29. Службове листування І.П.Котляревського.
(стаття П.Пуцинського)

Вперше опубліковано в кн.: За сто літ.—1927.—
Кн.1. Подається в скороченому вигляді за першо-
друком.

Стаття П.Пуцинського вміщується в збірнику
листів з огляду на те, що в ній автор подав значну
кількість уривків з листів Котляревського, оригінали
яких тепер втрачено.

П а в л о в с ь к и й І.Ф.—цитату взято з його
праці «И.П.Котляревский. Биографический очерк»
(Харьков: тип.«Печатное дело», 1908.—С. 18).

М а т в е є в—за даними І.Ф.Павловського, він
вийшов з кріпаків кн. Кочубея.

П е т р о М а з а н о в—помилка автора; мова
йде, безумовно, про о.Іоанна Мазанова.

М о г и л е в с ь к и й—цивільний Полтавський
губернатор. Див. прим. до листа С.Скоробагача від
8. VII. 1837 року.

Г р и г о р і й П о л е т и к а —П.Пуцинський
помиляється; це був В.Г.Полетика (1765—1845) —
історик і мемуарист. Він справді був куратором
Роменських богоугодних закладів.

ЛИСТИ
ДО ІВАНА КОТЛЯРЕВСЬКОГО

30. Квитанція
від 1 вересня 1812 року

Перша публікація в збірнику: Іван Котляревсь-
кий у документах, спогадах, дослідженнях.—К.:
Дніпро, 1969.—С.40. Автограф зберігається в Пол-
тавському літературно-меморіальному музеї Івана
Котляревського (№ 104-р.). Звірено за оригіналом
і внесено деякі уточнення.

31. Я.І.Лобанова-Ростовського
від 4 вересня 1812. року

Вперше опублікував В.Горленко (Из бумаг
И.П.Котляревского//Киевская старина.—1883.—
Кн.5). Через недогляд подано як першодрук в Нау-
кових записках Полтавського літературно-меморіаль-
ного музею Івана Котляревського (Полтава, 1958.—
Вип.1.—С. 85). Автограф зберігається в архіві музею,
інв. № 7-р. Подається за оригіналом.

Публікуючи лист, А.Т.Залашко пояснював: «Пол-
тавський генерал-губернатор Я.І.Лобанов-
Ростовський, доручаючи Котляревському сфор-

мувати полк, в листі до поета, що публікується, підкреслює його організаторські здібності» (Наукові записки... Вип. I.— С. 83). Цей коментар недостатній, бо не пояснює змісту листа, викликаного невдоволенням Лобанова вчинком Котляревського. Можна здогадуватися, що Котляревський просив з огляду на недостатню чисельність офіцерів для 5-го козачого полку призначити командиром когось із ним підібраних цивільних осіб. Генерал-губернатор відхилив це прохання.

Звертає на себе увагу той факт, що лист не має прямої адреси. До Котляревського його віднесено за тією ознакою, що він знаходився в архіві поета. Але його можна адресувати й іншій особі.

Характер листів Котляревського до Лобанова-Ростовського від 20 і 27 серпня 1812 року з Горошиного стримує нас висловитись за можливість такого легковажного вчинку з боку І.П.Котляревського. Скоріше це міг зробити хтось інший, а «найлучшим приятелем» для Лобанова міг бути якраз він, Котляревський. По-друге, не узгоджуються грубі, лайливі слова «дал бы доброго», «не дурите» з тим шанобливим ставленням до поета, яке повсякчас виявляв Лобанов-Ростовський.

Якщо ж припустити, що лист і справді адресувався Івану Котляревському, то слід вказати на його неофіційний, інтимний характер, іронічний тон, про що говорить і напис на чистому боці аркуша: «Похвальный лист».

32. Я.І.Лобанова-Ростовського від 1 травня 1813 року

Вперше опублікував В.Горленко (Киевская старина.—1883.—Травень). Друкувався також у Наукових записках Полтавського літературно-меморіального музею Івана Котляревського (Полтава, 1958.— Вип.1.—С.85—86 (помилково як першодрук). Автограф знаходиться в архіві музею, інв. № 8-р. Звірено з оригіналом і внесено доповнення.

З біографії Івана Котляревського відомо, що поет здійснив службове відрядження в Дрезден, а звідти в Петербург влітку 1813 року (В о л и н с ь к и й П.К. Іван Котляревський. Життя і творчість. —К.: Дніпро, 1969.—С.62). Відряджаючи Котляревського за кордон, Лобанов-Ростовський писав Полтавському цивільному губернаторові: «Надзиратель дому воспитания бедных Котляревский командирован мною за границу с бумагами к Его Императорскому Величеству, до возвращения коего рекомендую Вашему Превосходительству распорядиться поручить отправление должности благонадежному из губернских чиновников» (П а в л о в с к и й И.Ф. К биографии И.П.Котляревського //Труды Полтавской ученой архивной комиссии—Полтава, 1915.— Вип. 13.—С. 133). З посилання Павловського на архів губернського земства видно, що цього листа писано 3 травня 1813 року.

Однак із паперів, виявлених І.Ф.Павловським, неясно було, в якій справі послався Котляревський за кордон. Павловський висловив з цього приводу таке міркування: «*Чи не з донесенням про недавно тоді закінчене формування малоросійського ополчення, в якому брав участь і поет*» (Труды...—В. 13.—С. 133—134).

Котляревський повернувся до Полтави 3 червня 1813 року.

33. Я.І.Лобанова-Ростовського
від 24 квітня 1815 року

Цей лист є свідченням високої поваги до Котляревського з боку Лобанова.

Вперше опублікував О.В.Терещенко в статті «Иван Петрович Котляревский» (Основа.—1861.—Кн. 2). Друкувався в кн.: П а в л о в с к и й И. Ф. Полтава. 1802—1856.—Полтава, 1910.—С.238. Подається за першодруком.

34. О.Ф. Данилевського
від 27 травня 1816 року

Оригінал зберігається в Полтавському літературно-меморіальному музеї Івана Котляревського, інв. № 105-р.

Данилевський Олексій Федорович — з військових, майор, в 1815—1818 роках був полтавським губернським предводителем дворянства.

35. М.Г.Рєпніна
від 11 травня 1817 року

Публікується вперше за оригіналом, який зберігається в музеї Івана Котляревського в Полтаві. (Архів письменника, інв.№9-р).Виявив О.В.Терещенко в 1858 році в Полтаві.

36. М.Г.Рєпніна
від 7 листопада 1817 року

Лист виявив О.В.Терещенко в 1858 році і передав на збереження в Петербург. Публікується вперше. Оригінал знаходиться в архіві письменника (Музей Івана Котляревського в Полтаві, інв. № 10-р). Зверху рукою Котляревського помітка: «получено ноября 7 дня».

І.Ф.Павловський помилявся, коли писав, що «5 октября 1817 года, по ходатайству Рєпнина, Котляревский был награжден за труды по улучшению «дома дзорян» чином майора, брильянтовым перстнем и пенсией в 500 руб. асс.» (П а в л о в с к и й И. Ф. И.П.Котляревский. Биографи-

ческий очерк.—X.,1908.—С.13). Як видно з попереднього листа, Котляревського нагороджено перснем раніше, у травні 1817 року і на подання Лобанова-Ростовського, а не Репніна.

Князь Волконський—Волконський П.М. (1776—1852)—генерал-фельдмаршал, міністр двору й уділів. Після Вітчизняної війни 1812 року — начальник Головного штабу (Энциклопедический словарь.—СПб, 1892.—Т.VII.—С.42).

37. М.Г.Репніна

від 25 вересня 1818 року

Лист-чернетка до Вітчизняної війни зберігався в Полтавському обласному архіві. Опублікував його О.Т.Бузинний у статті «До історії театру в Полтаві. Викуп із неволі М.С.Щепкіна» (Записки Полтавського інституту народної освіти за 1926—1927 ак. рік.—Полтава, 1927.—Т.IV—С.51). Звідти й передруковується.

Анненков Петро Абрамович — головний опікун родини графині А.А.Волкенштейн, якій належав Щепкін (батько актора був камердинером у графа).

1818 року М.Г.Репнін, оцінивши талант М.С.Щепкіна, почав клопотання перед удовою Волкенштейн про викуп актора з кріпацької залеж-

ности. Переговори вів родич Волкенштейнів І.М.Ушаков. Щепкіна хотів купити граф С.М.Каменський і давав більше, ніж Репнін. Анненков бажав би продати вигідніше і писав Репніну, щоб відпустив Щепкіна. Про це і йдеться в листі.

38. М.Г.Репніна

від 5 жовтня 1818 року

Вперше опублікував О.Бузинний з чернетки листа, виявленої в Полтавському архіві (Записки Полтавського інституту народної освіти за 1926—1927 роки.—Полтава, 1927.—Т.IV.—С.45). Подається за першодруком.

Бажанов Єгор Ілліч — чиновник генерал-губернатора. Вніс 50 крб. у викуп М.С.Щепкіна.

39. М.Г.Репніна

від 10 жовтня 1818 року

Вперше опублікував О.Бузинний (Записки Полтавського Інституту народної освіти.— Полтава, 1927.—Т.IV.—С.53). Лист неповний. Відповіддю на нього є лист Івана Котляревського від 15. X. 1818 року. Звістку про викуп М. Щепкін, за словами Котляревського, прийняв «со слезами признательности и вечной благодарности».

Горлопанов — персонаж п'єси Ф.Ф.Іванова (1777—1816) «Женихи, или Век живи — век учись», роль якого Щепкін зберігав у своєму репертуарі до глибокої старості, зокрема часто виступав з читанням монолога Горлопанова, поміщика-мисливця, про полювання з собаками.

...По получении крепости... — офіційний документ дореволюційного часу, який давав право на володіння чим-небудь, в тому числі й людьми.

...Деньги, собранные для Щепкина по подписке... — Як пише М.О.Імберх, М.Г.Репніну влітку 1818 р. «пришла счастливая мысль: устроить особенный спектакль по подписке, с целью на собранные этим способом деньги выкупить Щепкина из крепостного состояния» (Русская старина.—1875.—Т. 13.—С.152). М.Репнін перший вніс 200 крб. і доручив Імберху взяти на себе всі клопоти як з підпискою листа, так і з влаштуванням спектаклю.

Оригінал підписного листа зберігався в О.О.Імберха. На початку 60-х років він скопіював його, додавши пояснення до осіб, що брали участь у підписці. Оригінал, за словами М.Імберха, батько передав спадкоємцям М.С.Щепкіна, а копію опублікував в «Русской старине».

Серед осіб, які значаться в підписному листі, є С.Волконський, С.Кочубей, Чарниш, Г.Забіла, губернатор П.Тутолмін, В.Тарновська і Г.Тарновський,

граф О.К.Розумовський, полтавський голова А.Зеленський, Маркович, Свічка, О.Полетика та інші. Частина внесків зробили невідомі особи (серед них і Котляревський).

У своїй публікації М.Імберх писав, що при ньому часто велися розмови батька з Щепкіним про викуп його з кріпацтва, і Михайло Семенович «*Всегда с чувством глубочайшей благодарности вспоминал о князе Репнине, как о своем благодетеле*».

Імберх О.О. — див. прим. до листа Івана Котляревського М.Г.Репніну від 15. X. 1818 року.

40. М.Г.Репніна
від 25 травня 1820 року

Лист виявив О.Терещенко в Полтаві в жовтні 1858 року. До 1950 року зберігався в Публічній бібліотеці імені Салтикова-Щедріна в Санкт-Петербурзі.

Вперше опублікував В.Горленко (Из бумаг И.П.Котляревского // Киевская старина.—1883.—Кн. V.—Травень.—С. 149. А.Залашко переклав листа українською мовою і опублікував у збірнику: Іван Котляревський у документах, спогадах, дослідженнях.—К., 1969. Звірено за автографом, який зберігається в Музеї Івана Котляревського (архів письменника, інв. № 11-р).

В.Горленко подав до листа такий коментар: «Письмо князя Н.Г. Репнина, сменившего Лобанова и еще более расположенного к Котляревскому, касается дела, которому поэт посвятил свои лучшие силы, — театра». І далі: «Письмо касается внутренних неурядиц, царивших в труппе, и имеет очевидную целью поддержать за кулисами авторитет Котляревского» (Киевская старина. — 1883. — Кн. V. — С. 149).

Справді, цим листом ствержується високий авторитет Івана Котляревського в справі керівництва Полтавським театром.

Вважають, що помітку «Полтава, 25 мая 1820 г.» зробив своєю рукою Іван Котляревський.

41. М.Г.Рєпніна
від 23 лютого 1821 року

Перебуваючи на гастролях у Харкові (зима 1821 року, Водохресний ярмарок), Полтавська труппа була доручена Рєпніним прихильності Г.Ф.Квітки-Основ'яненка. Формально він був директором театру. І.Ф.Павловський опублікував один лист Рєпніна до Квітки, в якому дякує за турботи про Полтавський театр (Павловский И.Ф. Полтава. Исторический очерк. (1802-1856). — Полтава, 1910. — С.224—225). Лист Квітки-Основ'яненка до

М.Г.Рєпніна див.: Записки Полтавського інституту народної освіти. — Полтава, 1927. — Т. IV. — С.45—46.

Лист М.Г.Рєпніна до Івана Котляревського розшукав О.Бузинний в чернетці, опублікував у «Записках Полтавського інституту народної освіти» (Полтава, 1927. — Т. IV. — С. 46), звідки й передруковується.

...Библейских денег — очевидно, гроші Полтавського відділення біблійського товариства.

42. М.Г.Рєпніна
від 30 березня 1821 року

Лист засвідчує тяжкий матеріальний стан Полтавського театру. Очевидно, в 1821 року утворилася нова театральна труппа («компанія»), про яку йдеться в листі М.Г.Рєпніна від 8. VI. 1821 року.

Вперше опублікував О.Бузинний в «Записках Полтавського інституту народної освіти» (Полтава, 1927. — Т. IV. — С.47). Подається за першодруком.

Барсов Петро Єгорович (помер 1823 року) — талановитий актор і режисер, виконавець ролі Петра в п'єсі Івана Котляревського «Наталка Полтавка». До переїзду в Полтаву працював у театрах Курська і Харкова. Друг М.С.Щепкіна.

43. М.Г.Рєпніна
від 8 червня 1821 року

Вперше опублікував О.Бузинний в «Записках Полтавського інституту народної освіти» (Полтава, 1927.—Т.IV.—С.27), звідки й передруковується. Оригінал не виявлено.

44. М.О.Мельгунова
від 12 червня 1828 року

Вперше лист частково публікувався В.Горленком (Киевская старина.— 1883.—Травень.—С. 151. Після надходження автографа до музею Івана Котляревського лист було надруковано в «Наукових записках» музею (Полтава, 1958.—С.86—87). Оригінал зберігається в архіві Музею Івана Котляревського, інв. № 13-р, на 2 арк. Звірено і виправлено неточності за автографом.

В.Горленко так коментував цей лист: «*Корреспондент Котляревского, некий Н.Мельгунов, получил от него, как видно, поручение найти издателя его труда и письмо свое начинает оправданиями...*» (Киевская старина.—1883.—Травень.—С.151).

Мельгунов Микола Олександрович (1804—1867) — російський письменник і мистецтвознавець. У червні 1827 року, перебуваючи в Полтаві, познайомився з Котляревським і отримав від нього авторський примірник «Енеїди». Мельгунов прагнув знайти серед московських книговидавців охочого видати «Енеїду», але безуспішно.

45. М.Г.Рєпніна
від 18 липня 1828 року

Лист виявив 1858 року в Полтаві О.В.Терещенко. Вперше опубліковано в «Наукових записках» Полтавського літературно-меморіального музею Івана Котляревського (Полтава, 1959.—Вип.2.—С.142). Автограф зберігається у фонді Музею Котляревського, інв. № 14-р. Вгорі рукою Івана Котляревського написано: «получ. июля 25 дня». Слова «*покорнейший слуга князь Рєпнин*» писані рукою М.Г.Рєпніна. Звірено за автографом.

46. Предводителя дворянства Полтавського повіту від 11 червня 1829 року

Вперше опубліковано в «Наукових записках» Літературно-меморіального музею Івана Котляревського (Полтава, 1959.—Вип.2.—С.142—143). Оригінал

зберігається в Музеї Котляревського, інв. № 15-р. Звірено за автографом.

Підпис нерозбірливий, ніби Лука Дьяков (надв. радник Полтавської кримінальної палати). За офіційними даними, предводителем дворянства Полтавського повіту до вересня 1829 року був підполковник В.Ф.Янович (з 1826 року), після того цю посаду зайняв О.В.Попов. Дьяков, очевидно, якийсь час виконував обов'язки повітового маршалка.

З якого приводу радилося дворянство — невідомо. Можливо, це було пов'язано з рішенням уряду відкрити в Полтаві кадетський корпус. Саме в середині літа 1829 року з ініціятиви князя Рєпніна полтавське дворянство обговорювало це питання (П а в л о в с к и й И.Ф. К истории полтавского дворянства. 1802-1902.—Полтава, 1906.—Вип. 1.—С.148). Лист виявив у Полтаві в 1858 році О.В.Терещенко; до 1950 року зберігався в Публічній бібліотеці імені Салтикова-Щедріна (Санкт-Петербург).

47. Д.М. Бантиша-Каменського
від 29 жовтня 1829 року

Вперше опублікував В.Горленко (Киевская старина.—1883.—Кн.5.—Травень.—С.152. Оpubліковано також у «Наукових записках» Полтавського музею Івана Котляревського (1959.—Вип.ІІ.—

С.143—145). Оригінал знаходиться в Музеї Івана Котляревського, інв. № 16-р, на 2 арк. Запитання — після підпису, на 3—4 стор. Звірено за автографом.

Б а н т и ш-К а м е н с ь к и й Д.М. — див. примітку до листа Івана Котляревського до Д.Бантиша-Каменського, кінець 1829 року.

«М а л о р о с с и й с к а я И с т о р и я» — книга Д.Бантиша-Каменського «История Малой России со времени присоединения оной к Российскому государству» (1822).

Н и к о л а й Г р и г о р ь е в и ч — М.Г.Рєпнін.

К н я з ь Ц е р т е л е в — Цертелєв М.А. (1790—1869), український фольклорист, автор збірки «Опыт собрания старинных малороссийских песней» (СПб, 1819) та ряду інших досліджень українського пісенного фольклору. Народився в Хоролі; в 1832—1838 роках працював у Полтаві, був знайомий з Іваном Котляревським, Л.Боровиковським, листувався з Тарасом Шевченком.

48. М.Г.Рєпніна
від 5 листопада 1829 року

Вперше опубліковано в «Наукових записках» Полтавського літературно-меморіального музею Івана

Котляревського (Полтава, 1959.—Вип. II.—С. 145). Оригінал знаходиться в архіві музею, інв. № 17-р. Подається за автографом.

Вгорі на листі рукою Котляревського напис: «получ. ноября 11 дня».

49. П.С.Стебліна-Камінського
від 20 листопада 1829 року

Опубліковано в «Наукових записках» Полтавського літературно-меморіального музею Івана Котляревського (Полтава, 1958.—Вип. 1.—С. 87—89). Оригінал знаходиться в Музеї Котляревського, архів письменника, інв. № 18-р, на 4 арк. Звірено за автографом.

Стеблін-Камінський Павло Степанович (1782—1856) — постійний (безперемінний) член Полтавського приказу громадського притулку, близький друг Івана Котляревського. Народився в Золотоноші, з 1802 року до смерти жив у Полтаві. Власним коштом збудував перший пам'ятник на могилі Котляревського (1839). З його вуст С.П.Стеблін-Камінський записав цінні спогади про життя поета.

Федор А. — очевидно, Федір Андрійович Максимович, правитель канцелярії генерал-губернатора Репніна, випускник Харківського університету.

Граф Виктор Павлович — Кочубей В.П., міністр внутрішніх справ Росії. Уродженець Диканьки. Його коштом вийшло 2-е видання «Енеїди» (СПб, 1809).

Киселев — Кисельов Федір Федорович, чиновник канцелярії Полтавського генерал-губернатора М.Г.Репніна, д. ст. радник. Це він розповідав пізніше С.Стебліну-Камінському, що Котляревський перекладав на українську мову байки Лафонтена.

Стог — особа невідома; очевидно, петербурзький адміністратор.

Комитет для составления правил — йдеться про підготовку нових правил у системі закладів громадського притулку.

Яков Иванович — Я.І.Лобанов-Ростовський, в цей час був головою департаменту законів у Державній раді.

50. Єпископа
Полтавського і Переяславського ГЕОРГІЯ
від 31 січня 1830 року

Георгій (1778—1852) — єпископ Полтавський і Переяславський з 1824 до 16 серпня 1830 року. Після того переведений до Архангельська, звідти до Сибіру, де й помер.

Оригінал зберігається в Полтавському літературно-меморіальному музеї Івана Котляревського,

інв. № 19-р, на 2-х аркушах, другий чистий. Угорі, перед початком листа, рукою Котляревського написано: «Получ. февраля 8 дня». Публікується вперше.

М а з а н о в О с и п (Й о с и п) — з козаків; напевно, родич священика І.Н.Мазанова, що був у дружніх стосунках з Іваном Котляревським.

51. Архимандрита Гавриїла і протоієрея
Стефана Самойловича
від 4 лютого 1830 року

Оригінал знаходиться в Полтавському літературно-меморіальному музеї Івана Котляревського інв. № 20-р; лист на 2-х арк., другий чистий. Зверху над текстом рукою Котляревського напис: «Получ. февраля 5 дня». Підписи архимандрита і протоієрея відрізняються від почерку, яким написано лист. На папері водяні знаки ("1828", зображення Лева і Нептуна з тризубом тощо)

52. О.М.Сомова
від 26 травня 1830 року

Цей лист уперше (але не повністю) був опублікований В.П.Горленком (Киевская старина. — 1883. — Кн. 5. — Травень. — С. 153). Повністю

надрукований в «Наукових записках» Полтавського літературно-меморіального музею Івана Котляревського (Полтава, 1958. — Вип. 1. — С. 89—90. Автограф знаходиться в Музеї Котляревського, інв. № 21-р, на 2 арк. Звірено і внесено доповнення за автографом. На 1-й сторінці листа, зверху, напис рукою Котляревського: «Получ[ено] июня 20».

В. Горленко, публікуючи лист Сомова, писав: «Его письмо—типичная литературная болтовня того времени, одно из тех писем, которые, при всей своей пустоте, будят ум погрязшего в провинциальной глуши литератора, говоря ему о происходящем где-то сравнительно большем умственном движении. Из него видно также, как интересовался Котляревский литературными новостями» (Киевская старина. — 1883. — Травень. — С. 152).

Сомов Орест Михайлович (1793—1833) — російський письменник і критик, член Вільного товариства прихильників російської словесності, автор повістей і оповідань з українського фольклору. Про «Енеїду» Котляревського доброзичливо згадує в «Обзоре российской словесности за 1828 год» (Северные цветы на 1829 год. — СПб, 1828. — С. 53). Сомов і Котляревський листувалися в 1829—1830 роках. Про це відомо з інших джерел. Наприклад, 29.X.1829 року Сомов у листі до М.Максимовича писав: «Получил письмо от

И. П. Котляревского, вместе с отрывком из Малороссийской Энеиды — крайне забавным» (Котляревський І. П. Твори: У двох томах. — К., 1969. — Т. 2. — С. 215).

«Монастырка» — роман А. Погорельського (А. А. Перовського; звідси — Пер-Погорельський; 1787—1836), в якому «реалістичні риси життя провінційного дворянства в Україні і розповідь про долю вихованки Смольного монастиря поєднуються з сентиментальною дидактикою» (Краткая литературная энциклопедия. — М., 1968. — Т. 5. — С. 826).

Булгарин Ф. В. (1789—1859) — російський письменник і журналіст. Роман «Петр Иванович Выжигин» опублікував 1831 року.

Сльонін І. В. — московський книговидавець.

Струйський (Трилунный) Д. Ю. — російський поет і музичний критик 30—40-х років ХІХ століття.

Морьер — англійський письменник, роман якого «Хаджи-Баба», за висловом Белінського, є зразком «квасного патріотизму».

53. А. Д. Лантухова
від 4 квітня 1831 року

Вперше опубліковано в «Наукових записках» Полтавського літературно-меморіяльного музею Івана

Котляревського (Полтава, 1958. — Вип. 1. — С. 91). Звірено за автографом, який зберігається в Музеї Івана Котляревського (архів письменника, інв. № 22-р, текст — с. 1, на звороті — адреса: «Его высокоблагородию милостивому государю Ивану Петровичу Котляревскому»).

Лантухов Андріан Денисович — секретар канцелярії генерал-губернатора кн. Репніна; був також секретарем Полтавського біблійського відділу.

Після ліквідації біблійських товариств у Росії їх видання наказано відібрати. Котляревський, що видав бібліотекою Полтавського відділення, здав 1830 року 717 примірників Святого письма архимандриту Гавриїлу. З цього приводу і писав Лантухов. Відповідь Котляревського не знайдена.

54. М. Г. Репніна
від 20 серпня 1831 року

Вперше опубліковано в «Наукових записках» Полтавського літературно-меморіяльного музею Івана Котляревського (Полтава, 1958. — Вип. 1. — С. 86). Автограф — в Музеї Котляревського (архів письменника, інв. № 23-р, на 2-х арк., текст — стор. 1—2). Звірено і виправлено за автографом. Підпис «покорнейший слуга кн. Репнин» написано рукою М. Г. Репніна.

...Сформированные вновь малороссийские полки — мається на увазі українське козацьке ополчення, створене в період польського визвольного повстання 1831 року для прикриття тилів діючої в Польщі російської армії і боротьби з повстанцями в прикордонних губерніях. На Полтавщині полки «легкої кавалерії» було створено за зразком козацьких формувань 1812 року. Влітку 1831 року їх відправлено в Мінськ у розпорядження головнокомандуючого резервною армією, але в військових операціях вони участі не брали і наступного року були розпущені (Див.: Павловский И.Ф. Малороссийские казачьи полки в борьбе с поляками в 1831 году // Труды Полтавской учёной архивной комиссии—Полтава, 1910.—Вип.8.—С.108—114).

На листі рукою Котляревського написано: «получ. августа 24-го».

55. М.Г.Рєпніна
від 11 вересня 1831 року

Вперше опубліковано в «Наукових записках» Полтавського літературно-меморіального музею Івана Котляревського (Полтава, 1958.—Вип.1.—С.91). Автограф зберігається в Музеї Котляревського (архів письменника, інв. № 25-р, 2 арк.). На

стор. 3-й рукою Котляревського написано: «Симонский помещен 26 сентября».

Малороссийского козацького полка — козацькі полки (всього 8) було створено в 1831 році для резерву російської армії, яка готувалася до участі в придушенні польського повстання 1830—1831 років.

56. Архимандрита Сильвестра
від 2 серпня 1833 року

Сильвестр, архимандрит, народився 1770 року в селі Малютинці Пирятинського повіту на Полтавщині. Був викладачем Полтавської семінарії, Київської духовної академії, але через неурівноважений характер втрачав роботу. В 1819 році мешкав у Христо-воздвиженському монастирі. З 31 жовтня 1820 року викладав закон Божий в Полтавському дівочому інституті. Подальша доля невідома. Лист підтверджує християнські чесноти Івана Котляревського — доброту і милосердя. За матеріальною підтримкою звертався до нього і Сильвестр.

57. Г.Я.Скоробагач
від 27 березня 1834 року

Вперше опубліковано в «Наукових записках» Літературно-меморіального музею Івана Котляревсь-

кого (Полтава, 1959.—Вип.2.—С.146—147) за автографом, який зберігається в музеї (архів письменника, інв. № 24-р, на 2 арк.). Виправлення зроблено за автографом.

Скоробагач Ганна Яківна — двоюрідна сестра Івана Котляревського, дружина С.Т.Скоробагача.

П о п о в — ймовірно, О.В.Попов, власник поміщицького маєтку в Решетилівці.

Л а п о (Л а п п а) - Д а н и л е в с к и й — стряпчий, губернський секретар Полтавської палати державних маєтностей.

Ряд прізвищ, які названо в листі Г.Скоробагач, з усього видно, були відомі також Івану Котляревському. Листи Котляревського до Скоробагачів не виявлено.

58. С.Т.Скоробагача
від 22 травня 1834 року

Виявив О.Терещенко в 1858 році в Полтаві.

Опубліковано в «Науквих записках» Музею Івана Котляревського (Полтава, 1958.—Вип.1.—С.92). Автограф знаходиться в музеї (архів письменника, інв. № 26-р, на 2 арк.).

Скоробагач Семен Трохимович — чоловік Г.Я.Скоробагач, управитель панських

маєтків. У 1838—1849 роках жив у місті Златополі.

В а с и л и й — очевидно, Василь Трохимович, брат С.Т.Скоробагача.

59. П.С.Стебліна-Камінського
від 23 травня 1834 року

Вперше опубліковані Дмитро Граховецький (До біографії І.П.Котляревського // За сто літ.—1928.—Кн.2.—С.10). Місцезнаходження автографа невідоме. На листі був напис: «получ. маіа 23 дня».

Секретарем Приказу був Андрій Полонський.

60. Полтавському Приказу
громадського притулку
від 14 січня 1835 року

Опубліковано в збірнику: Іван Котляревський у документах, спогадах, дослідженнях.—К.: Дніпро.—1969.—С.54. Друкується за автографом, який зберігається в Музеї Івана Котляревського, інв. № 681-р.

Цей лист є, очевидно, відповіддю на прохання Котляревського від 2 січня 1835 року про неможливість продовжувати через хворобу виконання службових обов'язків і в зв'язку з цим звільнення від них. Про це говорить хоч би і той факт, що Приказ у своєму

листі-відповіді використовує словесні звороти Котляревського: «По умножающимся припадкам», «будучи не в состоянии отправлять возложенных должностей» тощо.

Подполковник Ганько — Іван Якович Ганько, наглядач відділу писарів, створеного при Будинку виховання бідних дворян.

Непременный член — платна посада в Приказі громадської опіки; її виконував П.С.Стеблін-Камінський (до 1835 року).

61. П.І. Могилевського
від 15 червня 1835 року

Оригінал листа зберігається в Полтавському літературно-меморіальному музеї Івана Котляревського, інв. № 27-р. Зверху рукою Котляревського написано: "Получ. июня 15 дня". Публікується вперше.

Могилевський Павло Іванович, дійсний статський радник, цивільний губернатор в 1828—1840 роках.

62. С.Т.Скоробагача
від 24 липня 1835 року

Вперше опубліковано в збірнику: Матеріали котляревських читань 1967 року—Харків, 1969.—

Вип.5.—С.185. Автограф зберігається в Музеї Івана Котляревського, (архів письменника, інв. № 28-р, на 2 арк.). Звірено за автографом.

Лопухін Павло В. (1788—1873) — генерал-прокурор Росії, великий землевласник. У 50-х роках ХІХ століття його Корсунським маєтком керував Варфоломій Шевченко, до якого влітку 1859 року приїздив Тарас Григорович. Одним із маєтків Лопухіна керував С.Т.Скоробагач.

...Насчет детей с челобитной — діти Скоробагачів завдяки піклуванню Котляревського вчилися в Полтавському пансіоні.

63. Г.Я.Скоробагач
від 23 грудня 1835 року

Вперше опубліковано в «Наукових записках» Полтавського літературно-меморіального музею Івана Котляревського (Полтава, 1958.—Вип.1.—С.95—96). Автограф зберігається в Музеї Котляревського (архів письменника, інв. № 29-р, на 2 арк.). Подається за оригіналом.

...Посылаю за детьми — діти Скоробагачів училися в Полтаві під наглядом Котляревського. З цим і пов'язане прохання Ганни Скоробагач.

Павло Степанович — П.С.Стеблін-Камінський; після відставки Котляревського тимчасово виконував обов'язки попечителя дому бідних дворян.

Шелканавцев — очевидно, чиновник Приказу громадської опіки.

Указ об отставке Семена Трохимовича — тобто документ про звільнення С.Т.Скоробагача з попереднього місця праці на Полтавщині (певно, Решетилівки) для проживання в Київській губернії, де з 1835 року Скоробагач став управителем маєтків Лопухіна.

64. С.Т.Скоробагача
[кінець 1835 року]

Вперше опубліковано в збірнику: Матеріали котляревських читань 1967 року—Харків, 1969. Вип.5.—С.186—187. Автограф знаходиться в Музеї Івана Котляревського (архів письменника, інв. №34-р, на 2 арк.). Подається за автографом.

На підставі змісту лист датується нами кінцем 1835 року.

65. С.Т.Скоробагача
[1836]

Публікується вперше за автографом, який зберігається в Музеї Івана Котляревського (архів письменника, інв. № 33-р.). Умовно датується 1836 роком.

66. С.Т.Скоробагача
від 8 липня 1837 року

Вперше опубліковано в «Наукових записках» Полтавського літературно-меморіального музею Івана Котляревського (Полтава, 1958.—Вип.1.—С.92—93) за автографом, який зберігається в музеї письменника (інв. № 30-р, на 2 арк., спільно з листом Г.Скоробагач). Уривок з цього листа використав В.Горленко в своїй статті «Из бумаг И.П.Котляревского» (Киевская старина.—1883.—Май.—С.154). Подається за автографом.

Володя — син Г. і С.Скоробагачів, навчався в Златопільській гімназії, з 1838 року на військовій службі.

Г-н Невидовский — Невидовський Павло Титович, заміняв Котляревського на посаді попечителя Будинку виховання дітей бідних дворян (з 1834 року).

М о г и л е в с к и й — Павло Іванович Могилевський — Полтавський цивільний губернатор (з 1828 року). Брав участь у похованні Котляревського. Помер 1840 року, похований в Хрестовоздвиженському монастирі (Полтава).

К а л и г о р к а — тепер Мокра Калигірка Черкаської області.

67. Г.Я. Скоробагач
від 8 липня 1837 року

Вперше опубліковано в «Наукових записках» Полтавського літературно-меморіяльного музею Івана Котляревського (Полтава, 1958.—Вип.1.—С.93—94). Автограф зберігається в Музеї Котляревського, інв. №30-р. Звірено за автографом. Дата — на підставі листа С.Скоробагача.

...К 29 - м у а в г у с т а ... — день народження Івана Котляревського (за ст. ст.).

Два останні рядки дописано рукою С.Т.Скоробагача.

68. С.Т.Скоробагач
від 30 грудня 1837 року

Опубліковано в збірнику: Матеріали котляревських читань 1967 року—Харків, 1969.—

Вип.5.—С.184. Автограф знаходиться в Музеї Івана Котляревського (інв. №31-р, на 2 арк., с.1—3). Публікується за автографом.

П р и е з д б р а т а ... — очевидно, Василя Трохимовича Скоробагача.

Е х а т ь в М а л о р о с с и ю — тобто на Полтавщину.

69. Г.Я. Скоробагач
від 30 грудня 1837 року

Вперше опубліковано в збірнику: Матеріали котляревських читань 1967 року— Харків, 1969.— Вип.5.—С.187. Автограф — в Музеї Івана Котляревського (інв. № 31-р.). Датується на підставі листа С.Скоробагача від 30.XII. 1837 року. Звірено за автографом.

Г е н е р а л М у р а в ь е в — Муравйов М.М. (1794—1866). З 1835 року командир 5-го піхотного корпусу; в 1837 році залишив службу.

Г е н е р а л Л и д е р с — Лідерс О.М. (1790—1874). В 1837 році призначений командиром 5-го піхотного корпусу (Энциклопедический словарь Брокгауза і Єфрона.—СПб, 1896.—Півтом XVII.—С.664).

К и р и л о в Г.М. — невідома особа.

70. Г.Я. Скоробагач
від 28 липня 1838 року

Вперше опубліковано в «Наукових записках» Полтавського літературно-меморіяльного музею Івана Котляревського (Полтава, 1958.—Вип.1.—С.96—97. Звірено за автографом, який зберігається в Музеї Котляревського (архів письменника, інв. № 32-р, на 2 арк.).

З л а т о п о л ь — до 1959 року самостійне містечко, відтоді входить до складу міста Новомиргорода Кіровоградської області.

ІВАН
КОТЛЯРЕВСЬКИЙ
У ЛИСТАХ СУЧАСНИКІВ

71. Я.Л.Жуковський — М.Л.Жуковському
від 15 липня 1798 року

Вперше опубліковано в збірнику: Матеріали котляревських читань 1967 року.— Харків, 1969.— Вип.5.—С.183—184. Автограф — в Полтавському літературно-меморіяльному музеї Івана Котляревського (архів письменника, інв. №98-р, на 2-х арк.). Звірено з оригіналом.

Цей документ завірено в Карасубазарській ратуші з додатком такого тексту: «Сие верующее письмо в Карасубазарской ратуше явлено и в книгу под №416 записано и что действительно от одесского третьей гильдии купца Якова Жуковского к губернскому регистратору Михайле Жуковскому за неимением гербовой на простой бумаге со взысканием в казну надлежащих денег писано, и собственною его рукою подписано, в том Карасубазарская ратуша за подписом и приложением печати свидетельствует. Июля 15 дня 1798 года. Бургомистр Г а в р и л о Е р м о л о в. Губернский секретарь Яков.... (нерозб.). Коллежский регистратор Е м е л ь я н Щ е р б ы н и н».

Михайло Леонтьович (помер 1826 року) і Яків Леонтьович Жуковські — рідні дядьки Івана Котляревського.

Параскева Котляревська — мати Івана Котляревського, уроджена П.Л.Жуковська. Походила з козацького роду.

72. П.В.Туголміна — Міністерству поліції
від 27 жовтня 1816 року

До 1950 року лист зберігався разом з іншими паперами Івана Котляревського в Публічній бібліотеці імені Салтикова-Щедріна (Санкт-Петербург). Тепер знаходиться в Музеї Івана Котляревського — інв. № 665-р. Уперше згадав про цей лист і частково процитував А.Залашко (З нових документів про І.П.Котляревського // Зоря Полтавщини. — 1954. — 8 вересня. Скорочено поданий у виданні: Іван Котляревський у документах, спогадах, дослідженнях. — К., 1969. — С.41. Текст звірено за оригіналом.

Туголмін Павло Васильович — Полтавський цивільний губернатор у 1812—28 роках. Дійсний статський радник.

Орден св. Анни, яким було нагороджено Івана Котляревського за успіхи на посаді попечителя Будинку виховання бідних, не зберігся.

73. М.М.Новиков — А.О.Нікітіну
[листопад 1818 року]

Вперше опублікував Вс.Срезневський (Киевская старина. — 1905. — Июнь. — С.240—242). У вступному слові зазначено, що лист надійшов 1904 року до рукописного відділу Російської АН разом з архівом Вільного товариства любителів російської словесності. Подається за першодруком.

Новиков Михайло Миколайович (1777—1822) — декабрист, правитель канцелярії Полтавського генерал-губубернатор М.Г.Репніна (1816—22 роки), організатор і керівник масонської ложі в Полтаві «Любовь к истине». Він перший подав думку про заснування таємного товариства і про республіканське правління в Росії (свідчення П.Пестеля). І.Сердюков писав у своїй «Автобіографічній записці»: «*Михайло Миколайович Новиков, надвірний радник, розумник і декабрист, якого, коли б не вмер, спіткала б доля Пестеля й інших нещасливців*» (Киевская старина. — 1896. — Листопад-грудень. — С. 183). Мав у селі Писарівці поблизу Полтави маєток, де бували зібрання членів масонської ложі. Незадовго до смерті Новиков продав маєток, а речі, в т.ч. й особистий архів, перевіз у село Тагамлик. Після смерті сина Новикова знищили всі його папери. (Павловский И.Ф. К истории

Малороссии во время генерал-губернаторства кн. Н.Г.Репнина // Труды Полтавской ученой архивной комиссии—Полтава, 1905.—Вип.1.—С.70—71).

М.Новиков був обраний членом Вільного товариства 30 вересня 1818 року за пропозицією Ф.Глінки (в той час помічника голови товариства). Вс.Срезневський, публікуючи цього листа, писав, що *«головний інтерес його криється в тому, що Новиков, розповідаючи в ньому про виховні заклади в Малоросії, особливо зупиняється на Полтавському домі виховання бідних, який був під наглядом Котляревського, і дає деякі відомості про самого Івана Петровича»* (Киевская старина.—1905.—Июнь.—С.240).

Нікітін Андрій Опанасович—секретар Вільного товариства любителів російської словесності.

74. М.О.Мельгунов — М.П.Погодіну
від 7 серпня 1827 року

Вперше опубліковано у виданні: Барсуков Н. Жизнь и труды М.П.Погодина (Кн.2.—С. 106—110). Ю.Оксман за автографом виявив, що *«ценные показания такого вдумчивого наблюдателя, каким явился в 1827 г. Н.А.Мельгунов»*, опубліковані Барсуковим неповністю і неточно. Текст, який тут

передруковується, Ю.Оксман подав у своїй статті «К истории опубликования «Энеиды» И.П.Котляревского» (Атеней. Историко-литературный временник.— Л., 1926.—Кн.3.—С.153-154).

Лист М.Мельгунова написано через півтора місяця після його зустрічі з Котляревським. За словами Оксмана, цей лист дає змогу визначити цілком точно час і характер звернення Котляревського до російських видавців (в цьому питанні була тоді плутанина).

Погодін Михайло Петрович (1800—1875) — російський історик, письменник, журналіст. Професор Московського університету, з 1841 року—академік. В 1827-30 роках редагував «Московский вестник». Зустрічався з Котляревським в 1829 році.

Селівановський С. — московський купець, книговидавець і громадський діяч.

...Четвертая была однажды напечатана самим автором... — йдеться про «Енеїду» 1809 року з додатком 4-ї частини.

...Прибавление двух или можно сказать трех еще неизвестных песней...— Мельгунов має на увазі, окрім 5-ї і 6-ї частин поеми, також 4-у. До того уривки з останніх частин друкувалися в журналі «Соревнователь».

75. М.Г.Репнін — Полтавському Приказу
громадського притулку
від 12 вересня 1827 року

Вперше опублікував І.Ф.Павловський (Труды
Полтавской ученой архивной комиссии.—Полтава,
1915.—Вип.13.—С.136—137). Подається за видан-
ням: За сто літ.—Х.—К.: ДВУ, 1930.—Кн.6.—
С.15.

76. О.М.Сомов — М.О.Максимовичу
від 23 червня 1829 року

Лист подається за першодруком—(Русский
Архив.—1908.—№10.—С.257—258.

Сомов Орест Михайлович —
див. прим. до листа О.Сомова до Івана Котляревсь-
кого від 26 травня 1830 року.

Максимович Михайло Олек-
сандрович (1804—1873) — український
фольклорист і літератор, перший ректор Київського
університету.

Байський — псевдонім Ор.Сомова; він же —
Порфирій Байський, Порфирій Богданович, згаду-

ваний у цьому листі. Під псевдонімом Байського
Сомов друкувався також в «Сыне Отечества».

... О д о б р е н и е К о т л я р е в с к о г о ... —
листування Сомова і Котляревського не збереглося,
за винятком одного листа до Котляревського від
26.V. 1830 року. Зі слів Сомова можна гадати, що
Іван Котляревський доброзичливо ставився до його
творчості.

М а р к е в и ч М и к о л а А н д р і й о в и ч
(1804—1860) — український історик і літератор
1829 року видав дві збірки віршів: «Элегии» та
«Стихотворения». Але Сомов називає «добрым де-
лом» скоріше іншу його працю — збірник «Украин-
ские мелодии», який він тоді готував і видав 1831 року.

Ч т о ж в ы с а м и с п р о д о л ж е -
н и е м м а л о р о с с и й с к и х п е с е н ? —
В 1827 році Максимович видав збірку «Малорос-
сийские песни». Продовженням її була збірка
«Украинские народные песни» (1834).

... Д а п р и е з ж а й т е п о с к о р е е в П и -
т е р ... — В 1829 році Максимович працював
професором Московського університету.

Б а р о н Д е л ь в и г — Дельвіг А.А. (1798—
1831) — російський поет, член товариства «Зеленая
лампа», видавець альманаху «Северные цветы»
і «Литературной газеты» (1830—31).

77. Лікарська управа — Полтавському
Приказу громадського притулку
від 14 серпня 1834 року

Вперше опублікував І.Ф. Павловський (К біографії І.П. Котляревського // Труды Полтавской ученой архивной комиссии.—Полтава, 1915.—Вип.13.—С.137. Подається за першодруком.

Ще 1831 року здоров'я Івана Котляревського різко погіршилося. У зв'язку з цим він подав заяву про звільнення. Ця заява не збереглася, але її можна прочитати в листі Лікарської управи до Приказу.

78. Полтавський Приказ громадського
притулку — військовому губернатору
від 21 серпня 1834 року

Опубліковано (неповністю) І.Ф.Павловським (К біографії І.П.Котляревського // Труды Полтавской ученой архивной комиссии.—Полтава, 1915.—Вип.13.—С.139). Павловський випустив прохання Котляревського про звільнення і наслідки огляду лікарською управою, а подав лише висновок Приказу щодо пенсії Котляревському і високу оцінку його службової діяльності.

79. Міністр внутрішніх справ — Полтавському
губернатору від 29 травня 1835 року

Вперше опублікував І.Ф.Павловський (К біографії І.П.Котляревського // Труды Полтавской ученой архивной комиссии.—Полтава, 1915.—Вип.13.—С.139). Подається за першодруком.

Як зазначає Павловський, на цьому документі, з лівого боку, було покладено такий напис: «Объявить о сем Г-ну Котляревскому через официальный от меня отзыв, в выражениях для него лестных и соответствующих его отличному заслугам». Підпису не було, але Павловський, на підставі почерку, встановив руку цивільного губернатора П.І.Могилевського (у Полтаві був з 1828 до 1840 року).

80. М.Є.Векливечива — по титулу
[листопад 1838 року]

Лист М.Векливечивої вперше опубліковано у «Матеріалах котляревських читань 1967 року» (Харків, 1969.—Вип.5.—С.188). Оригінал (чернетка) знаходиться в архіві письменника, Музей Івана Котляревського, інв. №57-р. Звірено з оригіналом. Без підпису.

М.Є.Векливечива — економка Івана Котляревського.

81. І.Н.Мазанов — І.І.Срезневському
від 28 листопада 1838 року

Вперше опублікував І.Айзеншток в «Наукових записках» Полтавського літературно-меморіального музею Івана Котляревського (Полтава, 1961.— Вип.3.—С.135-136). Автограф зберігається в фонді І.Срезневського в архіві Російської АН (до речі, про існування листів Мазанова вперше згадав Вс. Срезневський (Киевская старина.—1899.—Январь.—С.1—4). Подається за першодруком.

Мазанов Іоанн Никифорович — протоієрей Покровської церкви при Полтавському богоугодному закладі, в якому працював і Котляревський. Похований в усипальниці Кладовищенської церкви. І.Срезневський гостював у нього в середині липня 1839 року під час фольклорної експедиції на Полтавщину.

... П р и п и с ь м е к с ь н у ... — йдеться про Петра Івановича Мазанова (помер 1911 року), який під час навчання в Харківському університеті, був пансіонером матері І.Срезневського. В другій половині ХІХ століття — полтавський церковний діяч, педагог і краєзнавець. Уклав бібліографічний покажчик статей, опублікованих у «Полтавских Епархиальных Ведомостях» за 1863-1888 роки. Разом із

С.П.Стебліним-Камінським брав участь у вшануванні пам'яті Котляревського.

І.Айзеншток до своєї публікації зробив таку примітку: *«Увагу дослідників має привернути згадка про біографію Котляревського, яку написав Мазанов для свого сина, мабуть, на його прохання, і про копію портрета Котляревського. Від біографії ніяких слідів не лишилось, очевидно, треба вважати її загубленою. Що ж до портрета, то, без сумніву, можна твердити, що надіслана Срезневському копія була репродукована кількома роками пізніше в «Молодику» і з тих пір стала, так би мовити, традиційною. Очевидно також, і портрет призначався для видання «Наталки Полтавки» разом з «костюмом» «Н[аталки] П[олтавки]» (Наукові записки Полтавського літературно-меморіального музею Івана Котляревського.—Полтава, 1961.—Вип. 3.—С. 137).*

Нам здається, що біографію Котляревського, як і портрет поета, Мазанов хоч і адресував синові, але призначав її для Ізм.Срезневського.

... О б е щ а л н а й т и т ь к о с т ю м Н П — ця згадка свідчить про те, що в Котляревського зберігався костюм, в якому виступали на полтавській сцені перші виконавиці ролі Наталки Т.Пряженківська і К.Нальотова. Його доля невідома.

82. І.Н.Мазанов — І.І.Срезневському
від 10 січня 1839 року

Перша публікація — в «Наукових записках» Полтавського літературно-меморіального музею Івана Котляревського (Полтава, 1961.—Вип.3.—С.136—137). Звідти й передруковується.

Листи І.Срезневського до І.Мазанова, про які тут згадується, втрачені. Срезневський, як видно, збирав матеріали до біографії Івана Котляревського.

Стеблін в некрологе своем... — мається на увазі некролог на смерть Котляревського, опублікований С.П.Стебліним-Камінським (Полтавские губернские ведомости.—1838.—№14.—С.87—89).

83. Є.П.Гребінка — Г.Ф.Квітці-Основ'яненку
від 13 січня 1839 року

Вперше опублікував І.Айзеншток (Замітки про Г.Ф.Квітку // Наше минуле.—1918.—Ч.2.—С.48—49), звідки й узяті ці уривки.

М о й с б о р н и к — мова йде про альманах «Ластовка» (попередня назва «Весна»), виданий 1841 року. В «Ластівці» Гребінка вмістив уривки з «Москаля-чарівника» Котляревського, «Гайдамаків»

Тараса Шевченка, вірші Боровиковського, Забіли, прозу Квіткі-Основ'яненка тощо.

... О б е щ а н н о г о о т р ы в к а и з «Э н е и д ы» — про листування Гребінки з Котляревським нічого невідомо. Можливо, ця обіцянка була дана Котляревським усно через посередника.

84—85. Л.І.Боровиковський —
І.І.Срезневському
[1839]

Поет-байкар Левко Боровиковський (1808—1889) знав Івана Котляревського особисто під час навчання в Полтавській гімназії, в 1822—26 роках, був добре обізнаний і з його творчістю (Ротач П.П. Іван Котляревський у житті і творчості Левка Боровиковського // Українське літературознавство.—1970.—Вип.10.—С.25—30).

Листи, з яких узяті уривки, опубліковані в кн.: Левко Боровиковський. Повне зібрання творів.—К.: Наук.думка, 1967.—С.212—214.

Лист від 22 травня 1839 року

С п л і т с т е с с е р Д м и т р о М и х а й л о в и ч — учитель малювання і чистопису

в Полтавській гімназії і Полтавському інституті шляхетних панн, вихованець Харківського університету. Займався гравіруванням.

... Издавшую Вами «Наталку Полтавку» — «Наталка Полтавка» була дозволена до друку петербурзькою цензурою 26 квітня 1838 року, а в травні 1839 року опублікована І.Срезневським в «Украинском сборнике», кн.1.

Будет ли... отпечатан портрет Котляревского? — йдеться, очевидно, про копію портрета, одержаного Срезневським від Іоанна Мазанова (див. його лист від 28.XI. 1838). І.Айзеншток вважає, що «надіслана копія була репродукована кількома роками пізніше в «Молодику» (Наукові записки Полтавського літературно-меморіального музею Івана Котляревського. — Полтава, 1961-Вип.3. — С.137) Неясною залишається мета, з якою було надіслано цей портрет до Харкова. Можливо, Срезневський думав ним ілюструвати біографічний нарис про Котляревського, а може, збирався опублікувати його окремо. Припущення І.Айзенштока про те, що «портрет призначався для видання «Наталки Полтавки», малоймовірно. З листа Боровиковського скоріше можна зробити висновок, що портрет мав бути опублікований в «Украинском сборнике» (це видання припинилося).

Лист від 12 серпня 1839 року

Разбирая произведения Котляревского, я имел под рукой список («Москаля-чарівника». — П.Р.) с собственноручными поправками покойника ... — У 1839 році Л.Боровиковський працював над критичним «Обзором литературы мало-российской» (опублікований не був, рукопис невідомий). Для цієї праці він і «разбирал», тобто аналізував твори Івана Котляревського, зокрема водевіль «Москаль-чарівник», користуючись списком з авторськими поправками. Цей список Боровиковський міг одержати або від С.П.Стебліна, з яким працював у гімназії, або ж безпосередньо з архіву Котляревського, до якого мав доступ по смерті поета. Можливо, цей унікальний список був надісланий Ізм.Срезневському і той використав його при опублікуванні «Москаля-чарівника» (Украинский сборник. — 1841. — Кн.2).

86. С.П.Стеблін-Камінський — П.О.Кулішу
від 15 березня 1860 року

Опубліковано в «Киевской старине» [1898. — Липень—серпень. — С.2—3 (Документы, известия и заметки)]. Подаємо за першодруком.

Лист був написаний як відповідь на запит П.Куліша про існування родичів Івана Котляревського, до яких могли б перейти авторські права поета. Цей запит було зроблено в зв'язку з наміром Куліша видати твори Котляревського в Петербурзі. Лист переслав П.Кулішеві О.І.Стронін. До «Киевской старины» обидва листи (Стеблін і Строніна) передав 1898 року Г.С.Вашкевич. Як видно з редакційної примітки, листи опубліковані повністю.

Стеблін-Камінський С.П. (1814—1885) — педагог, перший біограф Котляревського, якого він знав тривалий час особисто. Тим більше, що з 1832 року Стеблін служив у Приказі громадського притулку, якому був підлеглий як попечитель богоугодного закладу і Котляревський.

87. О.І.Стронін — П.О.Кулішу
від 20 березня 1860 року

Вперше опубліковано в «Киевской старине» [1898.—Липень—серпень.—С.1—2 (Документы, известия и заметки)]. Звідти й передруковується.

Лист є відповіддю на запит Куліша щодо існування в Полтаві рукописів Котляревського, а також інших матеріалів стосовно біографії поета.

Стронін Олександр Іванович (1826—1889) — педагог, соціолог і громадський

діяч. Після закінчення Київського університету вчителював у різних гімназіях, з 1855 року у Полтаві. Тут брав активну участь в діяльності полтавської «Громади», зокрема в організації недільних шкіл, виданні дешевих книг, читанні публічних лекцій тощо. Його учнями були М.Старицький і М.Драгоманов. 1858 року відвідав Герцена в Лондоні. За доносом губернатора був заарештований разом з іншими громадівцями і висланий на Північ. Автор книг: «Історія і метод» (1869), «Політика як наука» (1872) та інших.

Симонов — це, очевидно, Симонов М.Т. (Номис М.), український етнограф і педагог другої половини ХІХ століття, автор збірки «Українські приказки, прислів'я і таке інше» (1864). В 50—60-х роках жив у Лубнах.

... Перевод евангельских размышлений мається на увазі переклад з французької книги Дюкена «Размышления о расположении, с каким должно приступать к чтению и размышлению о святом евангелии Луки», над яким Котляревський працював з 1823 року і закінчив перед самою смертю. С.Стеблін-Камінський писав щодо цього: «переклад евангельських роздумів з французького оригіналу, в 8 частинах, переписаних начисто рукою Котляревського, праця зроблена ним за дорученням книгині В.О.Репніної, колишньої попечительки Полтавського інституту благородних дівиць, і, мабуть, з метою навчально-

го читання для вихованок» (Іван Котляревський у документах... — К.: Дніпро, 1969.—С.97). С.Стеблін називав цю «величезну» працю «марною». Нині рукопис «Размышления» зберігається в Полтавському літературно-меморіальному музеї Івана Котляревського.

... Благодарность от Корфа... — Корф М. А. (1800—1872) — російський державний діяч, в 1849-61 роках очолював Петербурзьку публічну бібліотеку (тепер — Санкт-Петербурзька публічна бібліотека імені Салтикова-Щедріна) і багато зробив для її зміцнення і розквіту. Це він і надіслав Стебліним подяку за передані через О.Терещенко папери Івана Котляревського.

... Что касается биографии... — йдеться про біографічний нарис С.П.Стебліна-Камінського «Биография поэта Котляревского» (Северная пчела.—1839.—№146.—4 июля; підпис: С.С.—К.).

... Обещал уже ее для сборника, который мы намерены издать... — полтавська «Громада» займалася виданням книг на користь недільних шкіл. Так, наприклад, було видано «Азбуку для Полтавской воскресной школы» (1861, автор О.Стронін) тощо. Але збірка, до якої С.П. Стеблін-Камінський написав нарис про Котляревського, не була опублікована, як видно, через розгром «Громади», що стався 1862 року. Праця

Стебліна-Камінського публікувалася спершу в «Полтавських губернских ведомостях» (1866), назва: «Биографический очерк жизни Ивана Петровича Котляревского», а в 1869 році вийшла окремою брошурою під заголовком «Воспоминания об И.П.Котляревском (Из записок старожила)».

... Благодаря виденной здесь «Наталке» — О.І.Стронін помиляється. Нагороду в підвищенні чину і пенсію Котляревський одержав від царя, як свідчили сучасники, за бездоганне ведення службових справ по Дому виховання бідних. Олександр I відвідав Полтаву 1817 року, коли «Наталка» ще не ставилася на сцені. Історик Михайловський-Данилевський, що був тоді разом із царем у Полтаві, писав: «Сентября 16... Вечером Государь занимался бумагами, а я был в театре, где играли «Козака-стихотворца»... (Русская старина.—1897.—Т.ХС.—Июнь).

Некрасовцы, перевоза однажды Котляревского... — Це, очевидно, помилка Строніна (редакція «Киевской старины» теж завважила тут: «Что-то маловероятный факт»). Стеблін-Камінський, від якого, власне, і чув цю розповідь Стронін, дійовими особами називає запорожців, а не некрасовців (див.: Іван Котляревський у документах...—К., 1969.—С. 100).

Некрасовці — колишні донські козаки, яких вивів «за Дунай» отаман Гнат Некраса. Турки

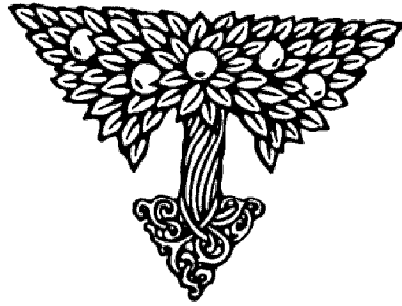
поселили їх на правах вільних козаків, але з умовою, що вони при потребі будуть воювати разом з турками проти Росії. Запорожці не мали з ними дружніх стосунків (див.: Добруджа // Энциклопедический словарь Брокгауза и Ефрона.—СПб., 1893.—Т.ХА—С.830-831).

«Х а т а» — український альманах (СПб., 1860, ред. П.Куліш). Йдеться, очевидно, про розповсюдження цієї та й інших книжок у Полтаві, до чого був причетний і Стронін.

П и л ь ч и к о в Д м и т р о П а в л о в и ч (1821—1893) — кирило-мефодієвець, педагог, член полтавської «Громади». Брав участь у роботі народних шкіл, організував народну бібліотеку і розповсюдження книг у Полтаві та за її межами. Перебував під таємним наглядом поліції.



ДОДАТКИ



ІМЕННИЙ ПОКАЖЧИК

- Августин 53, 229, 230
Аверченкова Д. 80
Айзеншток І.Я. 223, 284—286, 288
Ашпенков П.А. 40, 114, 116, 248, 249
Антопенкова 86, 94
Аракчєєв О.А. 107
Бажапов Є.І. 115, 249
Бажух 88
Базанов В. 221
Байрон 223
Байський Порфирій (Сомов О.М.) 187, 280
Бантш-Каменський Д.М. 6, 7, 11, 13, 20, 55, 127, 128, 217, 231, 257
Барсов П.Є. 119, 120, 253
Барсуков Н. 278
Бацикевичеви Д. і Ф. 91, 99
Белінський В.Г. 262
Бережний-Озерянський 63, 64, 152
Бертрамі 78, 79
Бестужєви М. і О. 221, 224
Бистрий 131
Богаєвський 88
Богданович П. 187, 280
Бондарєв 84, 85
Боровиковський Л.І. 6, 25, 26, 198, 199, 240, 257, 287—289
Бужинські 148
Бузинний О.Т. 17, 18, 248, 249, 253, 254
Булгарін Ф.В. 139, 262
Василєвський В. 38
Вашкевич Г.С. 290

Векливечива М.Є. 193, 283
 Височин Т.Ф. 46, 48, 226, 227
 Вишенський І. 5
 Волинський П.К. 19, 27, 245
 Волконський П.М. 248
 Волконський С.Г. 112, 218, 250
 Волькенштейн А.А. 114, 116, 217, 218, 248
 Волькенштейн П.А. 114, 116, 218, 248
 Вольтер 223
 Ворожейкін П.Г. 61, 234—236
 Гавриїл 12, 137, 141, 230, 260, 263
 Ганько І.Я. 153, 268
 Георгій 135, 136, 259
 Герцен О. 291
 Глазунов І.П. 122, 240
 Глінка Ф.М. 18, 42, 220, 222
 Глоба О.Ф. 148
 Гнідич М.І. 6, 7, 17, 43, 221—226, 240
 Гніп М. 17, 227, 233, 238
 Говоров 58
 Гоголь М. 7, 240
 Гомер 223
 Гончарова Н. 140
 Гребінка Є.П. 7, 197, 286
 Горбовський І.О. 40, 220
 Горленко В.П. 12—14, 19—22, 243, 245, 251, 252,
 254, 256, 260, 261, 271
 Горшкова 83
 Граховецький Д. 17
 Григорій Олексійович 214
 Грибоедов О.С. 221, 236, 237
 Гулак-Артемівський П. 7
 Данилевський О.Ф. 109, 110, 246, 247
 Дельвіг А.А. 188, 221, 281
 Деркач Б. 228
 Драгоманов М.П. 291

Дюкен 291
 Дьяков Лука 256
 Єлизавета Никанорівна 148
 Єрмолов Гаврило 275
 Жданович 153
 Жевковичева 159
 Животовський 58
 Жуковський М.Л. 46, 48, 175—177, 227, 275, 276
 Жуковський Я.Л. 175—177, 275, 276
 Забіла Г. 250, 287
 Залашко А.Т. 14, 19, 20, 22, 214, 216, 243, 251, 276
 Зеленецька 148
 Зеленський А. 251
 Зінов'єв 78, 80, 89, 93, 99
 Ізмайлов А.Є. 6
 Імберх О.О. 40, 116, 219, 250, 251
 Калнишевський П. 55
 Каменський С.М. 249
 Капніст В. 7
 Карл Осипович 9
 Кафтирьов Ф. 38
 Квітка-Основ'яненко Г.Ф. 118, 197, 219, 252, 286, 287
 Кирилов Г.М. 168, 273
 Кисельов Ф.Ф. 131, 259
 Козлов 212
 Комаровський 77, 86, 98
 Коров'яков Дм. 38
 Корф М.А. 201, 292
 Котляревська П.Л. 175, 276
 Котляревський Іван 5—293
 Кочубей В.П. 133, 259
 Кочубей С.М. 237, 250
 Крашенінніков Ф.П. 122
 Куліш П.О. 25, 200, 201, 289, 290, 294
 Кулябко 2-й 85
 Куракін Б.О. 207

Кюхельбекер В. 221
 Лаврентьев Г.Г. 125
 Лазебник (Лазебников) 57, 232
 Ламберт К.О. 40, 41, 220
 Ланкевич 91
 Лантухов А.Д. 22, 53, 141, 262, 263
 Лапо (Лаппа)-Данилевський 148, 266
 Лафонтен Ж. 259
 Левицький 54
 Лисенко М.В. 5
 Лисенков І.Т. 18, 71, 240, 241
 Лідерс О.М. 168, 273
 Леонтович П. 10, 38
 Лобанов-Ростовський Я.І. 6, 9, 11, 13, 20, 22, 31, 33,
 35, 106—108, 111, 133, 207, 208, 209, 211, 212, 214,
 216, 243—246, 248, 259, 270
 Лобас П.О. 9, 24, 214, 216
 Лопухін П.В. 155, 156, 159—162, 169, 170, 269
 Ляхова Ж.Т. 26
 Ляшенко А. 223
 Магденко М.А. 175
 Мазанов І.Н. 25, 194—196, 240, 284—286, 288
 Мазанов Осип 135, 260
 Мазанов П.І. 81, 242, 284
 Мазепа І.С. 128
 Максимович М.О. 187, 261, 280
 Максимович Ф.А. (Федор А.) 258
 Манжос І.І. 51, 228, 229, 235
 Маркевич М.А. 188, 251, 281
 Матвеев Я.М. 63, 64, 65, 68, 81, 152, 189, 237, 242
 Мачинський І. 142
 Медведева І. 224
 Мельгунов М.О. 6, 7, 13, 20, 22, 121—123, 183, 185,
 254, 255, 278, 279
 Метлинський А. 240
 Микола І 230

Мирний П. 5
 Михайловський-Данилевський 293
 Міцкевич 53
 Млотковська Л. 229
 Могилевський П.І. 92, 154, 164, 242, 268, 272, 283
 Мойсиха Марфа 77, 78, 90
 Мор'єр 140, 262
 Мосальський 138
 Муравйов М.М. 168, 273
 Нальотова К. 229
 Наполеон 208, 220, 285
 Невидовський П.Т. 164, 271
 Нейгеборн 232
 Некраса Гнат 293
 Нікітін А.О. 25, 180, 277, 278
 Нікітка 150
 Новиков М.М. 25, 180, 182, 222, 277, 278
 Оксман Ю. 278, 279
 Олександр І 107—109, 112, 202, 230, 293
 Онистратенко 95, 96, 97
 Павловський І.Ф. 16, 18, 33, 74, 207, 208, 210—214,
 216, 219, 220, 228, 230, 232—235, 238, 242, 245—247,
 252, 256, 264, 277, 280, 281, 283
 Падура Т. 7
 Панкратьев 239
 Пассек В. 7
 Перовський А.А. 262
 Пер-Погорельський (А. Перовський) 138, 262
 Пестель П. 277
 Петровський 131
 Пильчиков Д.П. 202, 294
 Пироцький О. 37, 38
 Погодін М.П. 6, 7, 183, 278, 279
 Погорельський А. 262
 Полетика В.Г. 217, 242
 Полетика Г. 97

Полетика О. 251
 Полевой М. 121
 Полонський А. 267
 Попов О.В. 147, 256, 266
 Потапенко 83
 Прокоф'єви 90, 101
 Пряженківська Т. 285
 Псьолови 148
 Пушкін О.С. 140, 221, 222, 224, 240
 Пушинський П. 17, 24, 74, 242
 Расін 223
 Репнін М.Г. 6, 9, 13, 18, 22, 40, 81, 91, 99, 111—120,
 124, 127, 130, 142—144, 154, 186, 192, 202, 216—219,
 230, 231, 236, 247—255, 257—259, 263, 264, 277, 280
 Репніна В.О. 291
 Рилєєв К. 221, 222, 224
 Родзяніна М. 77, 78, 89, 101
 Розумовський О.К. 251
 Ротач П.П. 287
 Рудницький 209, 210
 Сакович 210
 Самойлович С. 137, 260
 Санковський 210
 Сахновський 178, 179
 Свиный П. 6, 7
 Свічка 251
 Селівановський С. 185, 279
 Семенов 209
 Сенковський 140
 Сердюков І. 277
 Сильвестр 145, 146, 265
 Симонов М.Т. 201, 291
 Симоновська Ф. 144
 Симоновський П. 144
 Скворода Г. 5, 241
 Скоробагач Володя 166, 271

Скоробагач В.Т. 150, 168, 170, 267, 273
 Скоробагач Г.Я. 8, 9, 14, 20, 21, 23, 147, 149, 158,
 166, 168—170, 265, 266, 269, 271, 272, 274
 Скоробагач С.Т. 8, 14, 21, 23, 147, 148, 150, 151,
 155—159, 161—170, 242, 266, 268, 270—273
 Скрягіни 124
 Сльонін І.В. 122, 138, 139, 262
 Смірдин О.Ф. 122, 138
 Снегирьов І.М. 7
 Сокира Н. 8—11
 Соколович 130
 Соленик К. 229
 Сомов О.М. 13, 14, 22, 138, 140, 187, 188, 224, 260,
 261, 280, 281
 Сплітстессер Д.М. 198, 287
 Срезневський Вс. 278, 284
 Срезневський І.І. 6, 7, 18, 25, 70, 194—196, 199, 238,
 239, 241—286, 288, 289
 Старицький М. 291
 Стебліна-Камінська О.Г. 24, 73, 241
 Стеблін-Камінський П.С. 10, 131, 133, 134, 152, 157, 159,
 201, 258, 267, 268, 270
 Стеблін-Камінський С.П. 6—8, 10, 11, 22, 25, 196, 200,
 201, 208, 217, 241, 258, 259, 285, 286, 289—293
 Стог 131, 132, 259
 Стронін О.І. 25, 201, 202, 290, 292—294
 Струйський (Трилунний) Д.Ю. 262
 Сумцов М. 16
 Сутковський 82, 96, 101
 Суцинський 81
 Тарновська В. 250
 Тарновський Г. 87, 90, 91, 92, 250
 Тарновські 101
 Терещенко О.В. 6, 8, 11, 12, 19, 26, 226, 228, 237, 245,
 247, 251, 255, 256, 266, 292
 Тетяна Гаврилівна 148

Тимошенкова	77, 93, 94
Топорова	83
Трошинський А.А.	9, 24, 37, 214, 215
Трошинський Антон	38
Трошинський Василь	38
Трошинський Григорій	38
Трошинський Д.П.	37, 215
Трошинський Іларіон	38
Трошинський Роман	38
Туманський В.І.	42, 222
Тутолмін П.В.	178, 179, 213, 250, 276
Українка А.	5
Ушаков І.М.	116, 249
Фенічова	88
Феокріт	223
Франко І.	5
Хмельницький Б.	128
Цертелев М.А.	7, 128, 257
Чарниш	250
Чеп А.І.	217
Шаховської О.О.	6
Шевченко В.	269
Шевченко Т.Г.	5, 8—10, 27, 217, 231, 238, 240, 241, 257, 269, 287
Шеньє А.М.	223
Ширяєв	121
Шліхтін Василь	37, 38
Шліхтін Яків	38
Штейн І.Ф.	51, 52, 229
Щелканавцев М.С.	157, 270
Щепкін М.С.	7, 18, 40, 114, 116, 120, 217—219, 229, 248—251, 253
Щербинін Омелян	275
Щочка	34
Янович В.Ф.	256

АЛФАВІТНИЙ ПОКАЖЧИК ЛИСТІВ

Листи Івана Котляревського
до різних осіб і установ

Августина	25.01. 1829.	53
Бантіша-Каменського Д.М.	[Листопад—грудень 1829].	55
Височина Т.Ф.	16.09. 1826.	46
Височина Т.Ф.	17.09. 1826.	48
Глінки Ф.М.	28.10. 1821.	42
Гнідича М.І.	27.12. 1821.	43
Лисенкова І.Т.	16.09. 1837.	71
Лобанова-Ростовського Я.І.	12.08. 1812.	31
Лобанова-Ростовського Я.І.	20.08. 1812.	33
Лобанова-Ростовського Я.І.	27.08. 1812.	35
Манжоса І.І.	[Кінець 1828 — початок 1829].	51
Матвеева Я.М.	[Травень 1834].	65
Матвеева Я.М.	2.07. 1834.	68
Полтавській міській думі.	28.07. 1832.	61
Полтавській міській думі.	4.05. 1834.	64
Полтавській міській думі.	[2.07. 1834].	67
Полтавському Приказу громадського притулку.	4.10. 1827.	50
Полтавському Приказу громадського притулку.	[1829].	57
Полтавському Приказу громадського притулку.	23.12. 1830.	58
Полтавському Приказу громадського притулку.	22.01. 1831.	59
Полтавському Приказу громадського притулку.	19.03. 1831.	60

Полтавському Приказу громадського притулку. [Травень 1834].	63
Полтавському Приказу громадського притулку. 2.07. 1834.	66
Полтавському Приказу громадського притулку. 2.01. 1835.	69
Репніну М.Г. 15.10. 1818.	40
Срезневському І.І. 12.07. 1837.	70
Стебліній-Камінській О.Г. 18.03. 1838.	73
Трощинському А.А. 23.12. 1816.	37

Листи до Івана Котляревського

Бантиша-Каменського Д.М. 29.10. 1829.	127
Волосного голови м.Горошин 1.09. 1812.	105
Гавриїла 4.02. 1830.	137
Георгія 31.01. 1830.	135
Данилевського О.Ф. 27.05. 1816.	109
Лантухова А.Д. 4.04. 1831.	141
Лобанова-Ростовського Я.І. 4.09. 1812.	106
Лобанова-Ростовського Я.І. 1.05. 1813.	107
Лобанова-Ростовського Я.І. 24.04. 1815.	108
Мельгунова М.О. 12.06. 1828.	121
Могилевського П.І. 15.06. 1835.	154
Полтавського Приказу громадського притулку. 14.01. 1835.	153
Предводителя дворянства Полтавського повіту. 11.06. 1829.	125
Репніна М.Г. 11.05. 1817.	111
Репніна М.Г. 7.11. 1817.	112
Репніна М.Г. [25.09. 1818].	114
Репніна М.Г. 5.10. 1818.	115
Репніна М.Г. 10.10. 1818.	116
Репніна М.Г. 25.05. 1820.	117
Репніна М.Г. 23.02. 1821.	118

Репніна М.Г. [30.03. 1821].	119
Репніна М.Г. 8.06. 1821.	120
Репніна М.Г. 18.07. 1828.	124
Репніна М.Г. 5.11. 1829.	130
Репніна М.Г. 20.08. 1831.	142
Репніна М.Г. 11.09. 1831.	144
Самойловича Стефана 4.02.1830.	137
Сильвестра 2.08. 1833.	145
Скоробагач Г.Я. 27.03. 1834.	147
Скоробагач Г.Я. 23.12. 1835.	157
Скоробагач Г.Я. (8.07. 1837).	166
Скоробагач Г.Я. (30.12. 1837).	168
Скоробагач Г.Я. 28.07. 1838.	169
Скоробагача С.Т. 22.05. 1834.	150
Скоробагача С.Т. 24.07. 1835.	155
Скоробагача С.Т. [Кінець 1835].	159
Скоробагача С.Т. 30.12 [1836].	162
Скоробагача С.Т. 8.07. 1837.	164
Скоробагача С.Т. 30.12. 1837.	167
Сомова О.М. 26.05. 1830.	138
Стебліна-Камінського П.С. 20.11. 1829.	131
Стебліна-Камінського 23.05. 1834.	152

Іван Котляревський у листах сучасників

Боровиковського Л.І. до Срезневського І.І. 22.05. 1839.	198
Боровиковського Л.І. до Срезневського І.І. 12.08. 1839.	199
Векливечивої М.Є. по титулу. [Листопад 1838].	193
Гребінки Є.П. до Квітки-Основ'яненка Г.Ф. 13.01. 1839.	197
Жуковського Я.Л. до Жуковського М.Л. 15.07. 1798	175

Лікарської управи до Приказу громадського притулку. 14.08. 1834.	189
Мельгунова М.О. до Погодіна М.П. 7.08. 1827.	183
Мазанова І.Н. до Срезневського І.І. 28.11. 1838.	194
Мазанова І.Н. до Срезневського І.І. 10.01. 1839.	196
Міністра внутрішніх справ до Полтавського губернатора. 29.05. 1835.	192
Новикова М.М. до Нікітіна А.О. [Листопад 1818].	180
Полтавського Приказу громадського притулку до військового губернатора. 21.08. 1834.	191
Репніна М.Г. до Полтавського Приказу громадського притулку. 12.09. 1827.	186
Сомова О.М. до Максимовича М.О. 23.06. 1829.	187
Стебліна-Камінського С.П. до Куліша П.О. 15.03. 1860.	200
Строніна О.І. до П.О.Куліша. 20.03. 1860.	201
Тутолміна П.В. до Міністерства поліції. 27.10. 1816.	178

ЗМІСТ

Петро Ротач. Епістолярія першого клясика..... 5

Листи Івана Котляревського до різних осіб і установ

1. Лобанову-Ростовському Я.І. 12.08. 1812.	31
2. Лобанову-Ростовському Я.І. 20.08. 1812.	33
3. Лобанову-Ростовському Я.І. 27.08. 1812.	35
4. Трощинському А.А. 23.12. 1816.	37
5. Репніну М.Г. 15.10. 1818.	40
6. Глініці Ф.М. 28.10. 1821.	42
7. Гнідичу М.І. 27.12. 1821.	43
8. Височину Т.Ф. 16.09. 1826.	46
9. Височину Т.Ф. 17.09. 1826.	48
10. Полтавському Приказу громадського притулку. 4.10. 1827.	50
11. Манжосу І.І. [Кінець 1828-початок 1829].	51
12. Ієромонаху Августину. 25.01. 1829.	53
13. Бантишеві-Каменському Д.М. [Листопад — грудень 1829].	55
14. Полтавському Приказу громадського притулку.[1829].	57
15. Полтавському Приказу громадського притулку. 23.12. 1830.	58
16. Полтавському Приказу громадського притулку. 22.01. 1831.	59
17. Полтавському Приказу громадського притулку. 19.03. 1831.	60
18. Полтавській Міській думі. 28.07. 1832.	61
19. Полтавському Приказу громадського притулку. [Травень 1834].	63
20. Полтавській міській думі. 4.05. 1834.	64

21. Матвееву Я.М. [Травень 1834].	65
22. Полтавському Приказу громадського притулку. 2.07. 1834.	66
23. Полтавській міській думі. [2.07. 1834].	67
24. Матвееву Я.М. [2.07. 1834].	68
25. Полтавському Приказу громадського притулку. 2.01. 1835.	69
26. Срезневському І.І. 12.07. 1837.	70
27. Лисенкову І.Т. 16.09.1837.	71
28. Стебліній-Камінській О.Г. 18.03. 1838.	73
29. Пущинський П. Службове листування І.П.Котляревського	74

Листи до Івана Котляревського

30. Волосного голови м.Горошин. 1.09. 1812.	105
31. Лобанова-Ростовського Я.І. 4.09. 1812.	106
32. Лобанова-Ростовського Я.І. 1.05. 1813.	107
33. Лобанова-Ростовського Я.І. 24.04. 1815.	108
34. Данилевського О.Ф. 27.05. 1816.	109
35. Репніна М.Г. 11.05. 1817.	111
36. Репніна М.Г. 7.11. 1817.	112
37. Репніна М.Г. [25.09. 1818].	114
38. Репніна М.Г. 5.10. 1818.	115
39. Репніна М.Г. 10.10. 1818.	116
40. Репніна М.Г. 25.05. 1820.	117
41. Репніна М.Г. [23.02. 1821].	118
42. Репніна М.Г. [30.03. 1821].	119
43. Репнін М.Г. [8.06. 1821].	120
44. Мельгунова М.О. 12.06. 1828.	121
45. Репніна М.Г. 18.07. 1828.	124
46. Предводителя дворянства Полтавського повіту. 11.06. 1829.	125
47. Бантиша-Каменського Д.М. 29.10. 1829.	127
48. Репніна М.Г. 5.11. 1829.	130
49. Стебліна-Камінського П.С. 20.11. 1829.	131
50. Георгія, єпископа Полтавського і Переяславського. 31.01. 1830.	135

51. Архимандрита Гавриїла і протоієрея Стефана Самойловича. 4.02. 1830.	137
52. Сомова О.М. 26.05. 1830.	138
53. Лантухова А.Д. 4.04. 1831.	141
54. Репніна М.Г. 20.08. 1831.	142
55. Репніна М.Г. 11.09. 1831.	144
56. Архимандрита Сильвестра. 2.08. 1833.	145
57. Скоробагач Г.Я. 27.03. 1834.	147
58. Скоробагача С.Т. 22.05. 1834.	150
59. Стебліна-Камінського П.С. 23.05. 1834.	152
60. Полтавського Приказу громадського притулку. 14.01. 1835.	153
61. Могилевського П.І. 15.06. 1835.	154
62. Скоробагача С.Т. 24.07. 1835.	155
63. Скоробагач Г.Я. 23.12. 1835.	157
64. Скоробагача С.Т. [Кінець 1835].	159
65. Скоробагача С.Т. 30.12 [1836].	162
66. Скоробагача С.Т. 8.07. 1837.	164
67. Скоробагач Г.Я. [8.07. 1837].	166
68. Скоробагача С.Т. 30.12. 1837.	167
69. Скоробагач Г.Я. 30.12. 1837.	168
70. Скоробагач Г.Я. 28.07. 1838.	169

Іван Котляревський у листах сучасників

71. Жуковський Я.Л. — Жуковському М.Л. 15.07. 1798.	175
72. Губернатор Тутолмін П.В. — Міністерству поліції. 27.10. 1816.	178
73. Новиков М.М. — Нікітіну А.О. [Листопад 1818].	180
74. Мельгунов М.О. — Погодіну М.П. 7.08. 1827.	183
75. Репнін М.Г. — Полтавському Приказу громадського притулку. 12.09. 1827.	186
76. Сомов О.М. — Максимовичу М.О. 23.06. 1829.	187

77. Лікарська управа — Полтавському Приказу громадського притулку. 14.08. 1834. 189
78. Полтавський Приказ громадського притулку — військовому губернатору. 21.08. 1834. 191
79. Міністр внутрішніх справ — Полтавському губернатору. 29.05. 1835. 192
80. Векличевича М.Є. — по титулу. [Листопад 1838]. 193
81. Мазанов І.Н. — Срезневському І.І. 28.11. 1838. 194
82. Мазанов І.Н. — Срезневському І.І. 10.01. 1839. 196
83. Гребінка Є.П. — Квітці-Основ'яненку Г.Ф. 13.01. 1839. 197
84. Боровиковський Л.І. — Срезневському І.І. 22.05. 1839. 198
85. Боровиковський Л.І. — Срезневському І.І. 12.08. 1839. 199
86. Стеблін-Камінський С.П. — Кулішу П.О. 15.03. 1860. 200
87. Стронін О.І. — Кулішу П.О. 20.03. 1860. 201

Пояснення до листів

- Листи Івана Котляревського до різних осіб і установ 207
- Листи до Івана Котляревського 243
- Іван Котляревський у листах сучасників 275

Додатки

- Іменний покажчик 297
- Алфавітний покажчик листів
- * Листи Івана Котляревського до різних осіб і установ 305
- * Листи до Івана Котляревського 306
- * Іван Котляревський у листах сучасників 307

Для
оформлення
книги використано
такі твори:

- Портрет Івана Котляревського.
Художник Євген Путря
(суперобкладинка)
- Факсиміле сторінки рукопису
С.П.Стебліна-Камінського
"Біографічний нарис життя
Івана Котляревського" [1860]
(форзац)
- Портрет Івана Котляревського.
Художник О.Г.Коваленко
(зворот авантитула)
- Родовий герб Котляревських.
Художник Євген Путря
(титул)